

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 6, 1873.

110—6. SZÁM.

Megjelenik minden esütő-tétkön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 16 sz. —

Népnevelésünkről.

Motto: Népnevelés, jöjjön el a te országod!

Midőn Aristidest, politikai ármánykodások következtetésében, az ostrácizmus alapján száműzték Athénéből: egy ötet nem ismerő polgár, a szavazás alkalmával felkérte, hogy száműző szavazatát írja fel neki az átnyújtott lapra. „Talán megsérté valamivel?” kérdé tőle a görög vezér. „Nem, felelé az, hanem meguntam már, hallani, hogy őt mindig igazságosnak nevezik.” Aristides teljesíté kívánságát.

A cikkemhez jeligéül oda irtt mondattal én is úgy vagyok, mint az athenei polgár Aristidessel. Meguntam annak folytonos kiáltását hallani s az ostrácizmust én is igénybe kívánom venni ellene. Hogy is ne! Van-e politikai, szépirodalmi, egyházi, nevelési, s vegyes tartalmu lap, melyben e modern frázis időnkint fel ne hangzanék: népnevelés, jöjjön el a te országod! Nincs egy botrányos eset, egy babonás jelenség, egy verekedés, mely a nép rétegei között merül fel, hogy az erről való tudósítás ne ezen frázissal végződnék?

Regisztráljuk csak az eseteket.

X ur a pomológiának nagy barátja. Szép kertje van, s benne válogatott gyümölcsöse. De őrizi is ám gondosan kertjét. Mind a mellett, midőn maga vásárba, vagy valamely lakomába elrándul, a dévaj ifjuság beront kertjébe, zsákmányt tesz gyönyörű kajszinbarackjában, s még a fák ágait is megtördelik. X ur bosszúságában egy mérges cikket ad ki valamelyik lapban, s felmutatja a népnek vadságát a társadalmi életben; kegyeletlenségét annak a nemes gyümölcsészet iránt; a tulajdon-jognak általa való kevés respektálását, s cikkét e frázissal végzi népnevelés, mikor jön el a te országod?

Egy utazó, egy félre eső falván utazik át; nagy csoportosulást lát a cinterem temetőjében, különösen pedig egy sir körül. „Talán temetnek?” kérdé egy áncsorgótúl. „Nem, mondá az, „hanem egy ember,

kit ez előtt néhány héttel temettek el, feljár a sirjából; most azért kiássák őt, megforújtják koporsójában, s kart vernek szívébe, hogy többé fel ne járhasson sirjából.” Elförmed az utazó, s felkiált: népnevelés, mikor jön el a te országod?

Nyár van, s izzó meleg. Egy falun utazunk át a legszorgosabb munka-időben. A kaszált rendek mindenfelől tömött sorokban mutatkoznak s bárha gyanus fellegek tünedeznek is fel a láthatáron, a nép mind az utcákon csoportosul, s a fogadóknak ujongat. „Talán innep nap?” kérdjük. „Az” felelik. „Micsoda szenté?” „Nem a féle innep ez, a melyet most tartunk; hanem azért inneplünk, hogy a jég el ne verje határunkat, s ma senkinek sem szabad dolgozni, s dolgoztatni, hanem csupán a papnak kalákában.” Nem akaratlanul is elröppen ajkainkról ama sohajtás: népnevelés, jöjjön el a te országod.

Egy pusztá kastély nyomai fejelednek a sötét éjszakában; körülötte siri csend, és sehol egy élő mozzanat sem merül fel: „oh, ott kísértetek járnak; ott nem bátorságos járnál alkonyat után” mondja valaki. És mi ismét mit mondhatunk egyebet, mint: népnevelés, jöjjön el a te országod.

Képviselői választás következik. Egy községben meg is jelennek a balpárti kortesek, s egybe szolítják a népet egy kis barátságos értekezésre, s egy pohárka pálinkára. Polgár társak! Szólal fel a főkortes: nagy veszélynek megyünk elébe, ha csak meg nem óvjuk magunkat a gonosztól. Tudják önök, polgártársak, hogy a jobb párt, hogy adta el az országot a németnek a k(v) otával; mily iszonyu mennyiségre emelte az adó-fizetést; hogy megfosztott minket a jó s magunk által mivel magyár dohány élvezetétől; hogy gátolta meg kis üstös pálinka-főzésünket, s ezzel sertés-tartásunkat, s reá kényszerít a szagos fináncolt maschina-pálinka használatára; hogy tervezi, hogy még több adót is rójjon ránk; s titkon legyen mondva: még azon is jártatja eszét, hogy a robotot ismét visszaállítsa sat. sat. Elen-

gedjük-e ezeket tovább is így menni? Hisz akkor mi nem vagyunk magyarok, s pusztulásunkat magunk idézzük elő. Látják, most az ideje, ezen segíteni: válaszszunk olyan követeket, kik hátat fordítsanak a németnek; ^{lesz} az adót; megengedjék a dohánytermesztést és pálinka-főzést, és az erdőket tegyék közösek a néppel. Ezt pedig a balpárt eszközölheti, a hová tartozik a mi követ-jelöltünk is: N. N. a kire, hiszem, hogy minden igaz hazafi elkiálthatja, hogy: éljen. Éljen, éljen! kiáltja a tömeg, az lesz ám a követünk.

De még hallják meg önök, folytatja a kortes főnök: a követ-választás szorgos munka- időre esik, hogy a polgár-társak kárt ne valljanak, követ-jelöltünk minden szavazó polgárnak 2 új frtot ajánl fel, gondoskodik szekerekről is, hogy bocskorukat ne szakaszszák. Éljen! Éljen!

Harmad nap múlva, érkezik azonban a jobbpárt kortes-csapata bojtos lobogóval s a mi fő: egy hordócska szilva-pálinkával. Ez is öszszehívja a népet, s a küldöncök mindenütt megsugják, hogy ezek jobb pálinkát hoztak, mint amazok, s a néppel szeretnének egy kis okos szót váltani. Nem anynyira az okos szó, mint a jobb pálinka, ezen gyűlésre is öszszecsődíti a népet. Nős, polgár-társak, hogy vagyunk? Szól a kortes-vezér; önök mindig jobboldaliak voltak; hiszem, hogy nem is pártoltak el. Hogy is pártolna el a jobboldali, hiszen, láthatják, hogy ez a párt mennyi jót eszközölt az országban. Elkergette a betolult galíciai és bukovinai gyűlevész németet, s most már mind hazai tisztviselőink vannak, nekik megy pénzünk, s nem idegeneknek. Látják, mily csinos, s nagy honvéd-sereget állított elő; hogy készítetteti a vasúttakat mindenfelé; hogy akarja, hogy a nép napszámával, fuvarjával, terményeivel minél több pénzt kaphasson be; hogy gondoskodik a szegény nép fiainak neveltetéséről, hogy azok is majd tisztviselők, prokátorok, papok lehessenek sat. De ez a balpárt: ez még most is a forradalmon jártatja esztét, s nyakunkra akarja zúdítani a németet s muszkát. Nem laktak-e jól, polgár-társak, a forradalommal? Hisz, ebből a körből is, hány lett annak áldozatja. Hánynak perzselték fel házáat, takarmányát. Hiszen, csak nem akarják ezt ismét előidézni a felforgató párthoz ragaszkodásukkal? sat. A nép e szavakra tántorog, kételkedik, s azon elhatározással üríti ki a szilvapálinkás hordót, hogy a jobbpárt mellett fog szavazni, anynyival is inkább, mert megsugatik, hogy mindenkinek tisztelet-díja 3

frt. leend, s a szegényebbek egy egy pár bocskort is kapnak. És ezen izgatások eredmény-e? A pártok dülnek, fulnak egymás ellen; napokig, sőt hetekig foly az ingyen pálinkázás; vesznek a munka-napok, s a munka-kedv, s majd, midőn tömegekben gyülekeznek a központ felé: itt-ott civakodások keletkeznek, annak következtében verekedések, fő, kéz, és lábtörések. A sáncok megtelnek részeg, baromi állapotra jutott embertömegekkel. Vajjon, ezeknek szemlélésére nem minden lélekből emelkedik-e föl azon ohajtás: népnevelés, jöjjön el a te országod!

Ezen tények mellett, száz meg száz esetet regisztrálhatnánk különféle kiadásban állításunk igazolására.

Látva tehát a nép tudatlanságát, demoralizációját, melyet választási aktusaink még anynyira fokoznak; a bűn, babona, vadság árjában való elmerülését; a tulajdon-jog iránti ellenszenvét sat. sat. nem csodálkozhatunk, hogy jobbról-balról folytonosan ezt halljuk hangoztatni: népnevelés, jöjjön el a te országod!

És az mégis nem jön; szavunk a pusztában hangzó szózat, melyet nem hall senki; a felszólításra nem jelenik meg senki.

Miért van ez?

Móammed, arab profétát, egykor nagyon szorgalmazták követői, hogy mutassan fel már valahára valamely csodát, s ez által tetteleg bizonyítsa be Alláh által való profétai küldetését. Nevezetesen, az átellenébe lévő hegynek parancsolja meg, hogy jöjjön hozzája. A proféta megtette a kísérletet; de bizony, a hegy meg sem mozdult. Mi volt, hát mit tennie? Maga ment el a hegyhez; és ezt, mint legnagyobb csodát úgy mutatta fel az ő követőinek.

Uraim! hát ha mi is, mint a proféta megtennők ezt a csodát t. i. a helyett, hogy folytonosan kiáltjuk: népnevelés, jöjjön el a te országod; mi mennénk el hozzája. Hisz, isten országáról is azt mondja Jézus: nem jö el úgy az istennek országa, hogy ember eszébe vehetné. És nem mondják ezt: ime itt, vagy ime amott vagy; mertime az istennek országa tibennetek vagy (Luk. XVII. 20;) pedig erie nézve is mindennap elmondjuk az uri imában: jöjjön el a te országod! Bizony, a népnevelés országának alapjai is nem kivülettünk, hanem mibennünk vannak. És az csak úgy jön el, hozzánk, ha mi, mint Mohammed a hegyhez, magunk megyünk hozzája; vagy is a helyett, hogy mint

eddig csak imádkozunk eljöveteleért: közös erővel, közös egyetértéssel, buzgó, szilárd elhatározással törekedünk életre hozni a népnevelés országát. Dús tér ez, gazdag mező, s hálásan fizet, ha mi elszánt-sággal törekedünk azt virágoztatni, s gyümölcsöztetni. Az igaz, mint a gyeptörésnél, mint az irtásnál: egyelőre meg kell feszítenünk erőnket, hogy a talajt jól elkészítsük; de azután könnyebben jön a munka.

Azonban, distingváljunk.

A népnevelésen rendesen azt értik, hogy az iskolaképes gyermekek 6 évtől 12-ig folytonos iskoláztatásban részesíttessenek; az 1868-ik évi törvény szerint hozzá toldva még a 12 évtől a 15-ig az ismétlést. És ha ezen idő alatt az obligát tan-tárgyakat áttanulják, s minden gyermek a tan-éveket átfutotta, azt mondják, hogy itt a népnevelés jó lábón áll. Hanem, uraim, én tudok községet, a hol minden ember irni, olvasni tud. A számvetésnek, hazai történelemnek, földrajznak, egy kis természettannak elemeivel ismeretesekek: tehát, nagy részben azon tan-tárgyakkal, melyeket a törvény kötelezetteknek jelölt ki. De ezért mondhatjuk-e, hogy a nép jól van nevelve, midőn ott anynyi lopás, csalás, részegeskedés, káromkodás, fajtalanság, korhelység uralkodik, hogy az embernek lelke fellázad reá. Az iskola-tanító jól tanít, a lelkész szebbnél szebb gyakorlati tanításokat tart, s a moralitás mégis mind súlyed! Mi azt tanusítja, hogy a népneveléshez még több is kell, mint az iskolai kötelezettség teljesítése, s az obligát tan-tárgyak áttanulása. Én azt tartom, hogy az iskolai nevelés, a népnevelés terén, csak is ugarlás vagy a legjobb esetben magvetés; de még sok munka, vigyázat, óvatosság kívántatik, hogy tiszta és dús termés legyen. Nekünk a népnevelést a 15 évnél nem lehet megszüntetnünk, ha csakugyan jó népnevelést ohajtunk.

Cikkem folyamán tehát külön kívánok szólani a gyermek-nevelés, és a szorosan vett népnevelés kérdéséről.

Orthodoxus.

(Polyt. következik.)

Magtáraink ügyében.

Erdélyi ev. ref. egyházkerületünk életében alig jött létre szebb, céljában nemesebb s végeredményében üdvösebb intézmény, mint a takarékmagtárak. S bár kevés egyház dicsekedhetik ama szerencsével, hogy magtára megalapításakor kitűzött célját elérte, avagy csak megközelítette volna is; annak jövőjéhez az egyház, mint szolgáló egyíránt édes reményeket fűznek és — nem ok nélkül.

Felfogásom szerint, az egyes egyházak helyzetük s

körülményeik különféleségénél fogva, vagy belsűkségetök kívánalma szerint, különböző céllal is alapíták magtárakat. Néhol a fenekig üres pénztár gyarapítása, melyből később az urnak roskatag hajléka, vagy nyomoruságos egyházi épületeink lennének újra építendőek; másutt, az iskola berendezése, fentartása s átalán a közmivelődés előmozdításának szükség-érzete valának azon indokok, melyek a szóban forgó intézményt életre szőlították s rövid időn népszerűsége emelék. Legtöbb helytt azonban, az egyházi hivatalnokok fizetésének megváltása, vagy a régi díj-rendszer reformja volt az erős rugó, mely gyors munkára ösztöndött. Levenni népünk vállairól a szűk időkben kétszeresen súlyos egyházi terheket; felszabadítani őket a mindig kellemetlen kényszer-fizetés alól, s felszabadítani mindenek felett az egyházi szolgálókat azon békéből, melyet munkás kezökre az elavult rendszer vert: ez volt a jelszó, ez ma is, bár az új rendszer hajnalát vajh mi kevesen üdvözölheték. Ez utóbbi okon kapta kereszttségében „kepe-váltásági magtár“ nevezetét is.

Élt még egy negyedik eszme is az alapítóknak lelkében, az önségélyezés eszméje, a kölcsönös kiségités valóban keresztényi, s kiválóan protestáns gondolata. Szép eszmék, nemes törekvések s kivitelük mindenik irányban csak üdvös és az utókor hálájára érdemes tény lehetett volna.

Amde, nincs oly üdvös és nemes célu intézmény — mondá a már sirjában nyugvó jeles pap Kolozsvártt — mely ferde s céliránytalan kezelés mellett a maga rendeltetésének üdvös gyümölcseit meghozhassa; sőt, a mi buzgó és ügy-szeretet által vezetett kezekben áldást hozóvá leendett, közönyös, lágymeleg, vagy épp hanyag gondozás alatt gyakran lett bajnak, egyesek s testületek romlásának kovásza. E hajóban uszik nem egy községben magtár-ügyünk.

De, nehogy félreértésre nyujtsak alkalmat, szorosan tárgyilagossá leszek. A főcél, mint fentebb jelzém, ez vala: alapítani egy oly tőkét, mely mig egyfelől népünk terhein könnyíteni leend hivatva, módát nyujt másfelől szükségben lévő hitfeleink ségélyezésére, megmentvén nem egyszer őket lelketlen uzsorások kezébe eséstől. Ugy de, eléretett-e a kitűzött célt; könnyítettünk-e terhén azon népnek, mely zilált helyzetében oly gyakori panasz-hangot hallat s gyakran csábutakra téved? Avagy, bár a ségélyezés eszméjét megtestesítettük-e? Kevés azon egyházak száma, hol e kérdésekre igenlő feleletet adhatnának; legtöbb helytt épp az ellenkező eredmény állott be.

Magtáraink megalapítottak s az adományozóktól begyűlt gabona-menyiség kisebb, vagy nagyobb kamatra — kötvény mellett — ismét kikölcsönöztetett. És ez rendén történt; de csak is eddig. Első év végén, midőn a kötvények idő tartama lejárt, magtár-gondnokaink megkísérlették a gabona begyűjtését; természetes, nehezen ment. — „Bár a kamatot“ — mondának ők; mi aztán csipp-csopp gyűlt; de a mi viszont nagyon érthető, nem minden alkalmatlanság nélkül. A bejött kamat ismét elhelyeztetett, s nőtt a kötvények száma s ezzel a magtár felügyelő számadása. Lejárt megint egy év, eljött a fizetés ideje; beszedni minden kis kamatot, melynek számítása néha ne-

gyed kupára alá száll; megujítani az egyes kün maradt tőkék kötvényeit s viszont új elhelyezéseket eszközölni: mindez sok türelmet, ügy-buzgalmat, s hogy úgy szóljak, valóságos áldozatot kívánt. És épen ezt nem hozták az illetők. Kényelmesebbnek tarták, az apró kamatok felszedése és új elokálása helyett, azokat is papíron a tőkéhez csatolni; a természetben való bészédés és kiadás munkáját megtakarékoskodni, néha még az elévült kötvények megujításával sem törődve. E helyett, egyszerűen a kánika visitációnak egy listával beszámoltak s ezzel — kiegészítő szerint — megtették mindent.

Igy ment ez évről-évre; a magtár gyarapodott, nőtt papíron; míg idő folytán, a kezdetben kicsinynek tetsző összeg fizethetetlen menyiséggé nőtte ki magát. Egyházakat tudnék megnevezni, speciális eseteket felhozni, hol egyes tagok tőke-tartozása 60—70-vékára emelkedett (s nem több mint 6—8 v. kezdettel,) melynek ma folyó kamatját sem képesek fedezni; mert nem kell felednünk ama körülményt sem, hogy a kölcsönzők ritka esetben taztoznak népünk vagyonosabbjai közé; a jó módú még maga is ad ki s nem vesz fel kamatra.

Mi történjék most? Felhajtassuk-e a tőkét — hisz nehéln veszendő, — és ha szép szerével nem sikerül, a törvény igénybe vételével is; vagy épen a sorsra bizzuk, hogy magtáraink úszó ügyét partra vesse? Százszor megfontolandó lépés, mely veszélyes következményeket vonhat maga után. Sőt, mi történjék magával a fedezhetlenné vált kamattal is? Ime, itt a baj, a gondolatlanság, lágymelegség, vagy épen hanyagság keserű gyümölcse. A nép terhein akarunk könnyíteni, s helyzetét még aggasztóbbá tevők; a szükségben levők számára akaránk segély forrást nyitni fel, s a forrásból keserűség vize fakadott.

Vagy nézzük összedugott kézzel, míg az anynyi szép reményre jogosító intézmény szemünk láttára szétmállik s a tehetetlenség fájdalmas lemondásával sohajtsunk fel: „a mi munkánk hiábanvaló volt az urban!” Nem! Bár több egyházunkban észlelhető ez elszomorító jelenség: szoros rendszabálytal s annak lelkész és gondnok részéről észszerű

alkalmazásával — ha nem is mindent — sok ilyenmű ügyet lehet rendbe hozni. Megállapítani minden egyházban a helyi viszonyok és szükséglet mértéke szerinti tőke maximumot; bevonni a többletet az évi kamatokkal együtt ideje-korán, midőn a nép még fizető képességgel bír, nem várva a tavaszt, míg a gabona nem csak kiszárad, de legtöbb háztól el is szárad; a begyűlt kamatösszeget pénzzé változtatva, azt valamelyik pénz-intézetnél elhelyezve, tőkésíteni; s végül, a kün maradt tőkék kötvényeit szabályszerűen megujítani: ezek azon expediensek, melyek magtáraink kizökent ügyét utba térítik.

Ily uton, rövid 4—5 évi időköz alatt, a már vidék-szerte elodázhatlan kepe-váltás keresztül vihető, vagy legalább alapja egyszer-mindenkorra biztosítható leendő.

De nem ám, még azon szerintem elszórt intézkedés mellett sem, melyet paptársaim közül is többen helyesléssel fogadva, életbe léptettek, t. i. az egyházi béreknek a magtár-gabona kamatjából történt természetbeni fedezésével. Közöves vagy dus termés idején befoly a kamat, fizethetők az illetők; de mi történik egy jégverés, vagy más elemi csapások által sújtott évben? A magtár papíron állhat akár ezer vékából, az egyházi szolgák hiában várnának megérdemelt fizetéseikre. Köz, vagy nyilvános pénz-intézetnél tőkésített alap lehet egyedül biztos, alapja a kepe-váltásnak s elhárítója a kebli fizetéssel járó tömérdek kellemetlenségnek.

Erre kell törekednünk első sorban és egész igyekezettel, nem kérve semmit, nem habozva a teendő felett; mert most van ideje a kamatok felgyűjtésének, vagy esetleg vészelyezett tőkék bevonásának, s eléggé alkalmas arra, hogy minden magtárral bíró egyház pénz-tőkét képezhesen. Paptársak, miénk itt is a munkának tekintélyes része: lelkiismeretes felügyelet; buzdítás az ügy mellett; utasítás a kétesnek látszó lépéseknél, ez a mi teendőnk. Egy kis buzgóságot hát ez irányban, az anynyaszentegyház s ön sorsunk javulása érdekében: az eredmény — hinni szerelem — nem maradand el. Adja isten!

Péter Antal,
ref. pap,

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok múlt századi levelezéséből.

(Folytatás.)

4. Gyöngyösi János levele Benkő Józsefhez Kelt Uj-Tordán 1781. jun. 26-kán.

Tiszteletes Notarius Uram!

Különös Nagy Jó Uram!

Szivem szerint vártam T. Notarius Uramat, ha ezen synodusi alkalmatosságra Székre ki-jövén, most még szerencsénk lehetne a Torda hasadékjá meg-járására. Imé pedig én a vármegyénk alsó járásának öt processusait laistromban szedetettvén ezen levelembé bé-zárva küldöm T. Notarius Uramnak. Dr. Szegedi is a felső járást el-küldötte, és a melyben még egy czédelácskamat zártam vala T. Notarius

Uramhoz. Születtetésemet ha szükség emliteni, volt 1741-ben a Szilágyban, Krasznán. Eleget unszolom az ide való Hadnagy és Notarius Uramékat a Torda iránt való valami különösebb munka és meg-jegyzésre méltó dolgok iránt, de magam szegyenlem, mely kevésre mehetek vélek. Csak vélelem valamit communicálnának, én magam ki-dolgozni kész volnék. De kevés jó iz-ézés vagyon még Tordán a közönséghez.

Mi mind a két háztól, mind a doctori mind a papi házaktól T. Notarius Uramat T. Notariusné Aszszonyommal és T. házokkal buzgó és egyenes indulattal köszöntjük. Éltesse Isten T. Notarius Uramat nemzetünknek diszére és hasznára, mindnyájan, kik a közönségnek előmenetelén örvendünk, ohajtjuk; még pedig hosszas időig éltesse, ez szives kívánságunk.

Magam is ajánlván magamat T. Notarius Uramnak tapasztalt jó indulatjába, szeretetébe, maradok állhatatosan T. Notarius Uramnak

Uj Torda 26-a Juny 1781. igaz köteles szolgája
Gyöngyösi János m. s. k.

Eredetije az erd. Muzeum kéziratárában (Mike Sándor gyűjteményében)

5. Szerencsi Nagy István nagy-győri ref. pap levele Benkő Józsefhez. Kelt N.-Győrött, 1786. sept. 27-én.

Tiszteletes Sénior Uram!

Nékem bizodalmas Nagy Jó Uram!

A napokban Bécsben meg-fordulván éppen akkor jött ki a N. T. Bod Uram Magyar Athénásának újra lehető nyomtatására való engedelem: kérettetem azért némelly érdemes Uraktól, hogy itt Győrben jó módomból lévén benne, vállalnám-fel meg-bővítéssel való ki-adását, Én ezt nem annyira tehetségemben, mint meszsze ki-terjedett Tudós Urakkal való esmeretségemben bizván, magamra vállaltam, és munkába is vettem. Azok közzé a Tudós jó akaró esmerőim közzé, még pedig a leg első classisba, számlálom Tiszt. Esperest Uramat is, a ki a köz jóra született és szüntelen arra is törekedő esméretes tehetsége szerint nékem ezen jó igyekezetemben különös nagy segítséggel lehet, melly felől nagy embersége kételkednem nem is hágy. Tudom azt bizonynyal, hogy szélesen ki-terjedett tudománya szerint leg több segítséggel lehet kivált az erdélyi tudósok felől való relatiókban. Meg vagnak ugyan nálam ezek a subsidiumok: P. Horányinak a Memoria Hungarorum, Dr. Veszpréminék Biographia Medicorum, T. Valaszky Uramnak De Eruditis Hungariae: de mind a N. T. Bod Uram Athénásában, mind pedig ezen említett érdemes Uraknak munkájokban sok error omissionis et commissionis vagyon; én ezért ezeknek ki-pótolásokra és meg-jobbításokra törekedem, mind a magam csekély tehetségem szerint, mind nevezetesen az érdemes Tudós esmerőimnek s azok között Tiszt. Esperest Uramnak segítségével. Méltóztassék azért Tiszt. Esperest Uram sok dólgai között nékem fel-jegyezgetni azokat, a kiket mind a régibbek közzül, mind pedig az újabbak közzül esmérni fog és a mellyek az említett munkákból ki-maradtak, vagy hibásan mentek-be. Nem lévén P. Horányinak valami jó erdélyi correspondense kivált az ott lévők közzül sokakat el-hagyott. A maga érdemes személyének biographiáját különösen ki-kérem Tiszt. Senior Urantól, mind már nyomtatásban lévő mind pedig az alá készülő becses munkáinak fel-tételekkel. A T. Ráth Mátyás kedves barátom relatiójából Schlötzer igen dicséretesen emlékezik a Staats-Anzeigenben a T. Senior Uram Milkoviájáról. T. Ráth Uram most közelebről egy munkát akarván készíteni de Statu Ecclesiarum Protestantium in Hungaria et Transilvania, kérni fogja Tiszt. Senior Uramat holmi relatiókra, nevezetesen az Ecclesiák elenchusának meg-küldésire. Én pedig viszontaglom szives kérésemet, hogy méltóztassék nékem a közelebb jövő uj esztendőnek első hónapjának vége feléig ezen fenn meg-irt dologban kívánságomat teljesíteni. Nagy reménységem van munkámnak jó elő meneteliben, mivel Mélt. idősb B. Ráday Gedeon Ur ő Nagysága is, a kinél három esztendőig laktam, ezen igyekezetemben különös segedelmét igéri, a kinek a litteraria

historiában közönségesen, és különösen a magyarban, igen szélesen ki-terjedett esmeretsége vagyon. E mellett collectiója olyan van, hogy a két magyar hazában hozzá-hasonlíthatatlan. Én ebben sokat forogván sok jegyzéseket tettem magamnak, és a magyar Bibliothécának, a melly külön vagyon, catalogusát le-iratván, sokakkal esmerkedtem itt, a mellyeknek másutt híreket sem hallottam. *) Magam is e tájatt sok magyar könyveket gyűjtöttem, a mellyek igen ritkák, és sem az Athénásban sem a fenn említett Tudós Uraknak munkájokban nem említettnek, sőt a mellyek a Mélt. B. Rádai Ur ő Nagysága Bibliothécájában is nincsenek meg. E tájatt hajdan sok tipographiák voltak, és nem lévén Magyarországon az a Tudósok között való correspondentia és könyvekkel való kereskedés, néha csak azon a vidéken maradtak és lettek esméretesek sok könyvek, a hol irattak és nyomtattattak. Ezek után Tiszt. Nagy Jó Aszszonyomat, (a kinek hajdan sok emberségivel éltem jó szüléjek házánál, mikor én is alá s fel járó udvarhelyi deák voltam,) igen szivesen tisztetem, és magamat jó indulatjába ajánlván maradok Tiszteletes Senior Uramnak

N. Győrött 27-dik Sept. 1786.

igaz köteles Jó akaró szolgája

Szerencsi Nagy István,

N. Győri Ref. Prédik. m. k. **)

Eredetije az erd. Muzeum kéziratárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

6. Ráth Mátyás győri luther. pap levele Benkőhöz. Kelt N. Győrött, 1787. febr. 28-án.

Nagy Győrben Bőjt elő hav. 28-kán.

Különös tiszteletre méltó Barátom Uram!

Régen félbe-szakadott levelezésünket, ha nem ellenzi, meg-újítani kívánván, alkalmatosságot vevék reá azon szándékomról, mellyet a közelebb múlt esztendőnek utólján költ Tudósításomban hirré tevék. Ugyan-csak ezen okból cselekedtem, hogy az ottan hirdett könyvekre kívánt elő-fizetésnek számba-vevői között Tiszteletes Uramat is hire nélkül meg-nevezni bátorkodtam; nem pedig olly vélekedésből, mint ha a székely-földön afféle előre-fizetők fognának találkozni. Mindazonáltal egynéhányat azon Tudósításnak mássaiból T. Urasságodnak is küldöttem, s reményem, hogy eddig kezéhez vette azokat Brassóból T. Gödri Urantól, a kihez azok többekkel együtt útasítva valának. Már akármit tett legyen vagy tégyen velek Urasságod, kevés gondom reá. Más nagyobb dolgok vagnak előttem.

Ez-előtt mint-egy két esztendővel Brassóban lakos, velem onoka-gyermek Graf Mihálytól küldöttem volt Urasságodnak néhai Róth Tamásné felett mondott halotti prédikációt, és Klanitz Uramnak a Magyarországi Protestánsoknak hajdani virágzásokról irt könyvecskéjét, futtában irt levelemmel együtt: mellyek hogy kezéhez mentek volna, annak mind ekkoráig semmi nyomat nem láthattam.

Én most sok munkától, vesződségtől és bajtól meg-

*) A magyar irodalomra nézve valóban nagy becsű Rádai-könyvtár jelenleg a pesti prot. főiskola tulajdona. Szerencsi Nagy István terve Bod Péter Magyar Athénásának meg-bővített második kiadása iránt, irodalmunk nem csekély veszteségére, végrehajthatlan maradt. Sz. K.

**) N. B. Nőtelen ember. Benkő jegyzete.

menekedett szabad ember vagyok, s egy könnyen nem is szándékozom többé hasonló hivatalos foglalatosságokba kötelezőni. Hanem némely szükséges könyveknek írásával fogom időmet tölteni. Azokon kívül, a melyeket az említett Tudósításban megígértem, de a melyeknek világra jöhetések még bizonytalan, mivel lassan jelentgetik magokat, a kiknek egyikhez másikkhoz kedvek volna, most először ilyenek körül foglalatoskodom: 1. Gegenwärtiger Zustand der Nicht-römisch-Katholischen in den k. k. Erbländern. 2. Genie, Sprache und Literatur der Ungarn. 3. Deutsch-Ungarisch-Lateinisches Vörterbuch, 3 kötetben

Mind a háromra senki a két hazában jobban nem segíthet, mint T. barátom Uram. Ugyan-is, hogy az utolsóról kezdjem, ámbár hallok, hogy Erdélyben T. T. Galambos és Sófalyi Uramék valamely hasonló munkához hozzá fogtak, mindazáltal tudom, hogy az enyém, úgy-mint egy bő és mind a három nyelvnek idiotismusait, kiváltképpen pedig a Németben és Deákban a törvénybéli szóllásokat magában foglaló könyv, nem léssen felesleg-való. Erre T. Uraságod előre mind Deák mind Magyar szókat és szólásokat gyűjtögethet a melyek Erdélyben az írásokban és köz beszédben elő-akadnak. Én annak idejében abbéli gyűjteményjét kész pénzen, úgy, a mint még talám semmiféle írásának jutalmát nem vette, magamhoz váltanám, s annak-felette, kivált ha az bővecske fogna lenni, nem csak az elől-járó beszédben, hanem szinte a titulus közben illendő képpen Uraságodnak tulajdonítanám.

A két elsőre pedig csak egy a segítség. T. i. mint-hogy az elsőnek elején a kétféle Protestánsoknak, a Socinianusoknak és Görögöknek Eklésiáikat, és külön-külön mindegyikhez tartozó egyházi és iskolabeli Tanítóknak s hallgatóknak számokat kívánám le-írni, a másodiknak pedig utólján a Magyarul szólló Magyar nemzetnek sokságából szeretnék okoskodni a Német nyelv közönséggé váló tételének lehetetlen, — és annak szükséges — voltáról, hogy a Magyar nyelv önnön tisztaságában meg-tartassék, és az iskolákban taníttassék, ha ugyan-csak immár az országos dolgoknak németül kell is folyniok; mindegyikre nézve kérem T. Uraságodat, ne sajnálja attól való fáradságát, hogy még a tavasszal vagy leg-feljebb a jövő nyáron Erdély felől im ezekről való tudósítását vehessem: 1. A Reformatusoknak hol vagynak Eklésiáik? a mostani osztály szerint mely vármegyékhez tartoznak azok? Mely helységek a Filiáik? Hány lelkekből vagy házas-személyekből állanak? Ugyanott másféle vallásnak hányan lehetnek? (Ha valamely Eklésia csak a Tolerantia után támadott volna, azt is külön meg kellene jegyezni. És ha sem a lelkeknek sem a párosoknak számokat nem lehetne meg-tudni, leg-alább az esztendőnként vagy három esztendőktől fogva kereszteltetteknek, öszve-hiteztetteknek és temettetteknek számokat igen óhajtánám.) Micsoda nyelven szóllanak a hallgatók, és mellyen tartatik az Isteni tisztelet? Hol vagyon egynél több Tanító, Lévitá vagyis Mester Prédikátor nélkül. A Superintendensnek, Espereteknek, Prédikátoroknak, Professoroknak s Mestereknek mi-ből jár a jövedelmek? s mennyi lehet a Superintendensé az ő püspöki jószágaiból? Kik a Consistoriumnak tagjai? Minden Tractushoz hány s mely Eklésiák tartóznak? Mely más

vallású Eklésiák vagynak alája vettette? 2. Hasonló formán az Évangélikusokról. (Irnök, s talám fogok is írni ezek eránt a Szász Püspökhöz. De nem igen bizom a Szászoknak emberségeihez.) A Magyar Év. Eklésiák felől T. Gödri Uramtól várok afféle tudósítást. Hanem vagynak Év. Oláhok (eredetek szerint Cserkeszek,) mint p. okáért Bungárdon *), a kiknek még-is németül kell énekelniük és, a mit nem értenek, hallaniok. Effélékről, s ha úgy tetszik, többekről is Uraságodnak hiteles tudósítása leg-többet érne. 2. A Socinianusok eránt hasonlóképpen az önnön Püspököket fogom reá kérni, hogy tudósítson; úgy nem külömben 4. a nem-egyesült Oláhok eránt a Károliczi Metropolitát. De még is bátorokodom T. Barátom Uramat kérni, hogy kiváltképpen a lelkhknek számokra nézve mind ezek eránt légyen emlékezettel. Sokat ugyan már maga T. Uram világ eleibe terjesztett mind a Transilvaniájában, mind Milkoviájában; a mint-hogy fogom is ezen becses munkáknak hasznokat venni. Mindazáltal mivel az-ólta sok változások történetnek, és maga leg-jobban tudja, hol mit irt, s mit nem szükséges újra meg-írnia: leg-alább méltóztassék engemet útba igazítani. 5. El-hiszem, hogy kezénél vagyon Uraságodnak Erdélynek újonnan való fel-iratása. Ezt nagyon óhajtánám, arról való jegyzésekkel: melyek a magyar helységek? hány a pápista és unitus Oláh? hol tudnak a Szászok és Oláhok magyarul is, vagy még jobban magyarul, s több a f.

Be sokkal alkalmatlankodom! Mindenekről bocsánatot kérek, háladatosságomat s köszönetemet ígérem, és maradok mind holtig

T. Barátom Uramnak tisztelője s barátja
Rát Máttyás, **)

Eredetije az erd. Muzeum kezirat-tárában (Miké Sándor gyűjteményében.)

Közli Szabó Károly.

(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLET.

Tanügy a görgeényi egyházmegyében.

Radnothája. 1873. jaaúár.

Nem töltelékül szántam e levelet a nt. szerkesztő ur lapjába. E tudósítást írom azért, mivel tapasztalásból tudom, hogy a nyilvánosságra hozott jó sokszor sok helyütt követtékre talál; a nyilvános megróvás pedig óvakodásra int, hogy jövőre nézve újabb okot adni arra, kerülni igyekeznünk.

Anyaszentegyházunk életében új idő állott elő. A görgeényi ref. egyházmegye iskola-tanítói az új korszakot azzal kívánják üdvözölni, hogy új lelkesedést véve, sokszorozott erővel látnak a kiszabott munkához. E tekintetben meggyőződve arról, hogy a társulati szellem leginkább hat az egyesek és az egész tovább képzésére, s legbiztosabban vezet a kitűzött cél felé: még a múlt 1872 év nyarán tanítóegyletet alkottak. Alapszabályokat hoztak. Tisztviselőket választottak. Az egylet elnöke: nt. Benkő János esperes, al-

*) Ezen pontra nézve a levélíró tévedésben volt. Erdélyben evang. cserkeszekről szó sem lehet, hanem igen is bolgár eredetű községekről.
Sz. K.

*) Ezen Rát Máttyás kezdett volt Posonyban magyar ujságot kiadni, oman ment győri lutheranus papságra. Benkő jegyzete.

elnök Gergely Lajos lelkész; jegyző Erce Miklós tanító, pénztárnok Keresztesi Miklós tanító.

Alapszabályainkat nem közlöm, mivel e becses lapban eddigelő anynyi alapszabály látott világot, a menynyi elégséges volna egy terjedelmes birodalom népiskolai-ügyét felvirágoztatni, s abból a tenger sok virágból szintén sok gyümölcsöt érlelni: ha azon szabályoknak minden, egyébként elég üdvösnek látszó, pontjába életet tudna lehelni valaki! Az a nyomoruságunk sokszor, hogy rendelkezünk, határozunk sokat-sokat, s az eredmény sok helyen éppen semmi. Ismétlem, alapszabályainkat közölni, nem tartom elkerülhetlen szükségesnek. Nagyjában mégis érintem a következőket. Az egyletnek köteles tagja a ref. egyházmegye keblében levő minden rendes és segéd-tanító. Az egylet élén egy választott egyleti-bizottság áll, melynek teendője: minden, az egylet hatáskörén belül álló ügyet evidenciában tartani. Jelenben e bizottság tagjai, a fennirt tisztviselőken kívül: Szabó István, Vajda Miklós, Máté Albert, és Kis Elek. Az egylet évenként legalább három közgyűlést tart, u. m. tan-év elején (október,) tan-év közepén (február,) és tan-év végén (május.) mely közgyűlések kizárólag a tanügy széles mezejének munkálásával foglalkozandnak. E mellett, az egyházmegye összes tanítói öt kisebb kört alakítanak. A körök saját külön elnökük vezetése mellett minden hónapban fiók-értekezleteket tartanak, mely értekezleteken mindig egy-egy előre kinevezett tag gyakorlati előadást tart valamely kijelölt tárgyról.

Enynyit röviden újabb lendületet vett népiskolai-ügyünkről. Főlebb érintém, hogy még a mult év nyarán alakult meg az egylet; még akkor készültek meg újabb alapszabályaink, s lettek megválasztva a bizottság és tisztviselő tagjai, mégis csak most írok rövid ismertetést. Mi oka ennek? Az, hogy mint említém, sokszor megtörtént már a társadalmi életben azon furcsa valami, hogy a legszebb, legüdvösebb papirra tett intézkedések, meddők maradtak; megszűntek élni, úgy szólva, még születésük előtt. Tehát, szándékosan késtem a tudósítással, hogy lássam: most hónapok elteltével, örömhirt írhatok-e, vagy gyászjelentést? Azonban, az előbbi bátran jelezhetem! A tan-év kezdetén volt első egyleti-közgyűlésünk szép eredményt mutatott fel; s az óta, októbertől kezdve, a körök is lelkiismeretesen, s mindig hazzonnal működtek és működnek!

Még csak egyet kellene megnyernünk az ügynek. Azt, hogy egyházmegyénk derék papságát is bevonhatnók az együtt munkálkodásba. Nagyon sajnáljuk, hogy az egylet fiók-összejövetelein oly ritkán van szerencsénk egy-egy tiszt. lelkész urhoz! Valóban sajnáljuk, mert mind szellemi, mind anyagi tekintetben sokat tehetnének egyleti életünk előbbvitelében. „A népnevelés ügyének sikeres megoldása óriás munka,“ s ezen óriás munka bizonyára óriási erőt is kíván!

Radnóth fájji.

Szász-Régen, január 30-án, 1873.

Tiszteletes szerkesztő ur! A kiveendők kivételével, az erdélyi részek reform. papságának ugyancsak kemény leckét tart! Még ilyent nem olvastunk! Azt tetszik mondani, hogy azon 500 férfi tekintélyes része munka-képességét uttalan-

utakon vesztegeti el olyan célokért, melyek meggyalázzák a palástot és homlokokot. Alásülyesztették a papi állás tekintélyét; eljátszodták azon hivatal tiszteletét, a melyre önkint léptek... stb. stb. Valóban, kemény szavak, melyek méjj gondolkodásba ejtik az olvasót.

Úgy látom, hogy nt. urnak ezen ált. mon-
dott, de az anyaszentegyház javára és dicsőségére célzó szavait a lelkiismeretlen munkának, vagy éppen a ref. papi testület egy részében levő veszélyes méjj álomnak szemlélete diktálta papirosra. Én azt tapasztalom, hogy a jelzett erkölcsi tespedésen kívül, még sok egyéb is van, a mi bénítólag hat társadalmi életünkre. Ezen „sok egyébről,“ ha megengedné, szeretnék egy alkalommal e lapban részletesen beszélni, *) mert nézetem szerint, a betegséget csak úgy tudjuk sikeresen elfojtani, vagy is kiűzni a romlásba induló testből, ha előbb a diagnósist egészen megállapítottuk. Ismétlem, a nt. ur által említett okokon kívül még sok egyéb is van, a miket ki kell irtanunk. Most, mivel egy vidéki rövid levél terjedelme nem is engedi, csak egyet említek meg, s ezen egy a tapintatlanság.

Azt a magaviseletet és eljárást, melyet akár mint emberek, akár mit hivatalnokok követünk s melyet a modern szótár „tapintatlanságnak“ nevez, még a társadalom legutolsó emberében is meg szoktuk róni, hát még akkor, midőn éppen lelkész teszi azt, s akkor, midőn másoknak, szegény árváknak kell megadni ez árát! Nem tréfa dolog, hogy valakinek szeszélye miatt évenként 5 árva gyermek maradjon mezitelen; ezt bizony, bátran kegyetlenségnek lehet tekinteni. Miután ily féle dolog egyházunkban már másodsor történt meg ugyanazon körülmények között, ugyan azon módon: kénytelenek vagyunk, a nyilvánosság kimélytelen gyógyszeré által segíteni a dolgon; nyilvánosság útján azért, mivel az ilyen botlásokat a kanon nem bünteti, s mégis oly hiba, melynek okvetetlen utját kell vágni! A dolog a következő.

A Szász-Régen városi nő-egylet évek óta azon nemes tettet gyakorolja, hogy a karácsoni innepek alkalmával, a város apátlan vagy anyátlan szegény árváit jó téli ruhába öltözteti. A felruházandó szegény árvákat a nő-egylet a hitfelekezetek szerint választatja ki, az illető felekezetek lelkészeit mindig felkérvén a legszegényebb gyermekek ajánlására. A reformatusok közül rendszerint minden évben 5 árva részesül a nemes adományban. A szász-régeni ref. egyház mostani papja, a ki 1871-ben jött ez állomásra, már azon év őszén azzal kezdte meg papi jellemével tündöklő munkálkodását, hogy a német ajku nőkből álló egylet németül írott felhívó levelére illedelmetlenül visszazent, hogy neki magyarul írjanak, mert „ő nem tud németül.“ A kimélytelen hangú izenet, rossz hatást szült; azonban a nemes nőegylet nem akarván az árvákat büntetni a „tiszteletes“ ur eljárása miatt: az árvákat más uton magához hivatta, s az öltönyt kiosztotta.

Ez nem volt elég. A közelebb mult 1872-iki karácsonban tiszteletes ur még kirívóbban ismételte páratlan magaviseletét. Most már nem is izent a nő-egylet által küldött német felhívásra, hanem azon kezdte, hogy egyszerűen félre dobta a levelet. Így ni! Nesze nektek, árvák! S nesze neked ref. lelkészi tekintély!... Mi lett a dologból? Az, hogy tiszteletes ur miatt csak azon 3 árva részesült téli öltönyben, kik ajánlat nélkül, bátorságot vettek maguknak, a nő-egyletbe folyamodni; a más kettő nem adatott ki senkinek. E sajnos dologból még azon sajnosabb fejlett ki, miszerint a nő-egylet kijelentette, hogy a tiszteletes ur miatt, ezentúl többé reform. hitvallásu árvákat nem fog segíyezni!

*) Csak tessék; örömmel helyet adunk.

Enynyi a tényállás! E levélnek eddigi sorait nt. urnak és a t. olvasó-közönségnek irtuk. Bocsánatot kérünk, hogy a következő pár szót a szász-régeni ev. ref. lelkész urhoz intézhessük!

Nyilatkozzék, tiszteletes ur: hogy mi indította önt a fennebb irt eljárásnak ismételt megtételére? Nem röstelli-e t. ur effélékkel kompromittálni egyházunkat a régeni más felekezeti polgárok előtt; s kompromittálni önmagát? Nem röstellette-e a világnak hirül adni, hogy ön még olvasni sem tud németül? . .

Tudni akarjuk azt: tiszteletes urnak van-e szándéka, azon gyermekeket felöltöztetni saját költségén, a kikről lehuzta a mások által adandó ruhákat? . S van-e szándéka ezután is, míg isten élte, évenként 5 árát, azon öt árát öltönyvel ellátni, kiknek ön megtiltotta ezt, hogy segílyt nyerhessenek a szász-régeni nemes nő-egylettől?

Ezen kérdésekre feleljen ön lelkiismerete és a világ előtt.

X. Y. Z.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Megjelent anyaszentegyházunk „Névkönyve“ az 1873-ik évre. Ára 32 kr. Szerkesztette Biró András, püspöki titkár. Külön cikkben fogunk róla beszélni — annak idejében — a menyiben összehasonlítani akarjuk adatait a mult évi névkönyvek adataival. Most csak azt jegyezzük meg, hogy gondosan vannak csoportosítva egyházmegyénk, községeink és személy- és névlajstromát kiegészíti egy eddig nélkülözött statisztikai kimutatás, melyből a következőket emeljük ki: van szuperintendenciánkban 556 anya-egyház; 526 leány-egyház és 336,072 lélek; lelkészi állomás 571, és 589 lélekre esik egy lelkész és így Kolozsvár a legnagyobb egyház Erdélyben általánosan véve, mert itt 2,200 lélek esik egy papra. Tanulók száma 33,988 és így 10⁰/₀ a mi nagyon elszomorító adat. Van még egy furcsaság is benne e szavakban: „ez évi folyamba a szilágy-szólnoki egyházmegye története következett volna, de a kéziratra hiába várva, a nélkül kellett a névkönyvet kiadni.“ Ehhez nem volna szükséges semmi kommentár. És még is, nem tudjuk megtartóztatni magunkat, hogy legalább enynyit meg ne jegyezzünk: minden egyházmegye kiszámíthatja előre, hogy rá mikor kerül elő a sor, miután ez már meg van állapítva; a vizitációk alkalmával gyűjthetni az adatokat; minden papnak kötelessége volna saját egyházáról, annak multjáról, jelenéről a szükségeseket beszolgáltatni annak a kéznek, mely aztán egybeállítja és így tovább-tovább. És a szilágy-szólnoki egyházmegye mégis elkésett, holott kilenc évig készülhetett rá. Vagy, ez egyházmegyénknek nincs története? Mi ugy tudjuk, hogy van; mert ott a reformáció korában már működtek oly férfiak, kik történeti névvel bírnak. Mi hát a baj? „Concordia parvae res crescent, discordia maxima dilabuntur“! Nem a községek java, nem az egyházas élet meggyökereztetése a fő, nem az evangéliom: hanem, a politika, melyben különben minden falusi notárius excellál; a törekvés, hogy ki a derekabb ember, s ez által megbénítása minden jóra való törekvésnek. Véghetetlenül sajnáljuk, hogy ezt ki kellett mondanunk; de kimondtuk, mert egyik legszébb, legnépesebb és legmagyarabb egyházmegyénk és fáj szívünk, hogy még sem a világ világossága, nem a hegyen épített város, holott minden feltétellel bír. Ébredjétek barátim; ne forgácsoljátok el erőtüket; öszpontossátság magatokat a pályára, melyre léptetek és halhatatlanok lesztek; míg amott, a máj nappal végképpen elenyésztek s ez örök hiba lenne önmagatok, hazánk és a protestántizmus érdekében!

Főmaunktárs: SZÁSZ DOMOKOS.

= A Kovács Albert által szerkesztett „Egyházi reform“ havi közlöny ez évre is megjelent. Maga a szerk. protestáns énekes könyveinkről értekezik azzal az alapossággal, melyet tőle megszoktunk. E dologhoz mi is hozzá fogunk szólani; mert van ám nekünk egy „kommiszsziónk“ zsinatilag kiküldve (e lapok szerkesztője is benne van) és a mely már évek óta gondolkodik és semmit se csinál. E bizony, csunya dolog; és csak az menti valamenynyire, hogy nehéz az nagyon, kommisszszionaliter végezni el oly munkát, melyhez olyan kicsi dolgok (!?) kellene, mint vallásos ihlet, közvetlenség, zenei ismeret, nó meg aztán egy kis költészet. Hanem, szereztünk már francia, német, holland zsolttárolkat; majd csak lesz valami belőle; nem halt meg, csak aluszik. Sőt elárulhatunk anynyit, hogy a munka bár lassan halad, de meg van kezdve, a kommisszszió tudtán kívül.

= Meghívó. Az udvarhelyi ev. ref. egyházmegye tanítóit folyó év február 12-én, dél előtt tíz órára Székely-Udvarhelyen a ref. kollegiumban tartandó tanító-egyleti közgyűlésre alólírott tisztelettel meghívja. Főbb tárgyak: 1. Az egyházmegyei iskola-bizottság által megállapított intézkedések miképen leendő életbeléptetése. 2. Az egyházmegyei tanító-egylet szervezése. Székely-Udvarhely, jan. 23-án, 1873. Szakács Mózes, m. k. ideiglenes elnök.

= Egy még jó erőben lévő, munka-képes férfi, ki huzamosb ideig mint törvényszéki hivatalnok szolgált s a legjobb ajánló levelekkel van ellátva, alkalmazást keres, akár va¹ mely gazdaságnál, akár valamely üzletben, vagy bármely tisztességes foglalkozás-körben, szerény igények mellett. Levelek B. F. jegy alatt poste restante N.-Enyedre címzendők.

KÖRÖZTETNEK.

138—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a sükei kántor-tanítói állomás; jövedelme:

1. 8¹/₂ kalongya öszgabona. 2. 31¹/₂ kalongya zab. 3. 30 szekér fa a tankötelesektől. 4. 29 frt. 76 kr. alapítványi kamat és a gyalog-szeresektől járulék. 5. 22 frt. 40 kr. a tanulóktól per 80 kr. 6. 696 □⁰ első-, 1 hold 324 □⁰ második-, 909 □⁰ harmad-osztályu szántó és 1160 □⁰ második-osztályu kaszáló haszonélvezete. Ezek után az adót az egyház fizeti, a szántókat szántja.

Pályázati határnap március 15.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, február 5, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

139—1873.

Küküllői egyházmegyénkben a haranglábi kántor-tanítói állomás; jövedelme:

1. 45 kalongya rozs. 2. 45 véka rozs. 3. 90 véka csős-törökbúza. 4. 35 veder, 5 kupa must. 5. 12 szekér vasszag fa. 6. Szántó és kaszáló 5 hold; szőlő 400 □⁰ 7. Tisztességes lakás. 8. Tandij 20 frt.

Pályázati határnap március 15.

A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz Haranglábra (u. p. Dicső-Szent-Márton) küldendők.

Kolozsvártt, február 5, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

143—1873.

Ez alkalommal második-izben a szilágy-szólnoki egyházmegyénkbe kebelezett ardói harmad-osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap március vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes t. t. Domhi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Haidad) küldendők.

Kolozsvártt, február 5, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 13, 1873.

III—7. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca 16 sz. —

Népnevelésünkről.

Motto: Népnevelés, jöjjön el a te országod!

(Folytatás.)

Nálunk a népnevelés, azaz, a gyermekek tanítása eddig mérőben a felekezetek kezei között volt. Protestáns anyaszentegyházunkban, a mit lehetett, erre nézve megtettek az illető kezelők; de a tényező elemek kevesen lévén, kevés anyagi erővel is rendelkezhetvén, s végrehajtási hatalommal sem bírván: az eredmény csekély lehetett. S szóljunk igazat: a tanítói rend hasznosságáról, annak a társadalom benső életére való befolyásáról nem birtak elég magasztos fogalommal egyházaink; sőt magát a népiskolai intézményt csak is mint öröklött kegy-hagyományt tekintették, melyet fentartottak ugyan, de nem tápláltak eléggé: mint a hagyományozott nyugdíjas cselédek némely házaknál. Innen származott az, hogy az iskola-épületeket még ott is, a hol erő, mód, s anyag is lett volna: céltalanul, szűken, s az egészre nézve ártalmason építették és a tanítók fizetését oly csekélységekben alapították meg, hogy csupán a katonamentesség, robot, s közmunka előli menekülés vette reá a nagyobb részt, hogy e sovány és szegény kenyeret elfogadja; vagy némely helyütt egyénekelni tudó domidoktus csizmadia, hogy házbért ne fizessen, foglalta el ezen állomást, melyhez a kántorság is hozzá volt kapcsolva. Ily körülmények közt, még képzetebb tanítói rend is bajosan mutathatót volna fel csodákat; faluhelyen — mert többnyire ide vonatkozik cikkem — még az a terheltetése is volt az iskola-tanítóknak, hogy fizetésök tetemesebb része csak is néhány hold földből állván, ennek is a mivelését, nem hogy az egyházközség válalta volna el magára, hanem elnézte, hogy az iskola-tanító kapát vegyen vállára, s kapáljon hét számrá, mi által elkapálta mind az iskolához vonzó kedvet, mind a szorgalmi napokat. Nem várhatunk pedig csodát, kedvező eredményt a népiskoláktól, míg tanítói állomásaink oly végtelenül szegények, míg annak érdekét

csak is a lelkész és iskola-tanító képviselik. De hát az egyházközség? Hát a nagy birtokosok? Kérdik talán; ezek nem működnek-e közre? Ezek nem hoznak-e áldozatot e szent célra? Volt idő, midőn a nagy birtokosok nem örömet látták, ha jobbágyaik gyermekei tanultak, és a tanítókat is nagyon szűken dótálták. Sőt az urbériség elvesztésével, még be is vonták patrocíniumaikat némelyek, mert már nincs miből éljenek magok is, mint mondák. És az egyházközség? Nála két kalamitás állott fen folytonosan: az egyik, hogy a tanító fizetését mindig vontatva, s pontatlanul fizette; a másik, hogy gyermekeiket nyárban különféle ürügyek alatt az iskolától elvonta, s ennek következtében, az iskola-tanító minden héten a tanítást legelől kellett hogy kezdje. Ennek, a tanítóra nézve, sajátságos eredménye lett: mert, megtörtént több helyütt, hogy iskolánkat örmény, zsidó, és oláh gyermekek látogatván, s miután ez náluk élet-érdekből történt, szorgalmasan gyakorolták, ha szinte ezek butácskák is voltak, de a folytonos feljárás gyakorlottságot idézett elő, s midőn eljött a tavaszi vizsga ideje, ezek brilliáns módon viselték magukat, míg a többin feltűnt az eimaradottság. Ekkor a szülők a tanítót rekriminálták, hogy az idegen gyermekek tudnak, mert mest'uram azok után inkább utána látott, mivel jobban fizetnek; de az övéikkel nem gondol. Miért jártatnák hát fel gyermekeiket iskolába; miért fizessenek a mesternek? stb. stb.

Hiánya tehát a népiskolai-ügynek mindenek előtt: a tanítói rend nagyon csekély fizetéssel való ellátása; minek következtében, képzetebb egyének csak utolsó esetben vállalkoznak arra, s ha elvállalják is, az élet gondjai nem engedik, annak szentelni idejüket. Azután, nagy hátrányára van az, hogy a szülők folytonosan kikeresett okokkal is kívánják gyermekeiket elfogni az iskolától, melyen segíteni még a törvényen alapuló új rendszer sem tudott. Hiány továbbá, sok helyütt a szűk, s alkalmatlan helyiség, és az iskolának felszerelatlensége, tan-könyvekkel, s

tan-szerekkel való el nem látása, vezér-könyvek nélkülözése. Hiány az is, hogy a lelkészen kívül nem igen akad egyházi tag, ki az iskolát folytonosan vizsgálgassa, s szemmel tartsa, nem csak azt, hogy a tanoncok mily szorgalommal járnak az iskolát, hanem hogy a tanító is vajjon szorgalmasan megtartja-e a tanítási órákat. Hiány az, hogy a gyermekek folytonos elmaradása, s mulasztása következtében a tan-órákat nem lehet biztosan meghatározni a tantárgyak előadására; s így rendszerezetlenség tűnik fel abban. Hiánya, hogy sok helyütt az egyházközség még csak fűtésére sem gondol a tan-teremnek, s így az mindig hideg, s a különben is gyengén öltözött tanoncokra nézve vészhozó. Hiány és pedig nagy hiány, hogy iskola-tanítóink különben is gyenge municióval állanak ki a társadalom egyik legfontosabb állomására, az önképzésben, a tanulásban, olvasásban, kevesek kivételével, studiumot nem fejtenek ki. Sőt az ingyen kapott néptanítók lapját sem aknázzák ki annyira, a menynyire lehetséges is lenne.

Ha felekezetiileg kívánjuk tovább is kezelni iskoláinkat, azoknak megalapítására, fentartására, felügyeletére, szükségletei fedezésére egyetemlegesen kell befolyunk. Hisz, ha az iskola a felekezeté, mikint bizhatják azt csak is a tanító és lelkész gondjaira? Sőt, ha kiközösítettet engedjük iskolánkat, befolyásunkat, felügyeletünket, érdekeltségünket irányában akkor sem szabad felfüggeszteniünk. Az egyházi, vagy polgári község maga menjen elől ez ügyben, s maga intézkedjék az iránt, hogy egyetlen iskola-kötelezett is el ne maradjon onnan; maga gondoskodjék arról, hogy a szegénységben elsüllyedtek gyermekei könyv s ruha-neművel segélyeztessenek; maga gondoskodjék arról, hogy a tan-terem jó, kényelmes, gondozott legyen, s télen át oly módon legyen szellőztetve és fűtve, hogy az egészség benne veszélyeztetve, ne legyen; maga gondoskodjék, hogy tanítója annyira dotálva legyen, hogy ne kényszerítették irigy szemmel tekinteni a jobban dotált barom-pásztorra; s maga gondoskodjék, hogy az iskolában rend, fegyelem, tisztaság, illem legyen. Az áldozat, mit erre szentelnek, a legnemesebb, s a társadalomra nézve legkamatozóbb léssen. Hanem, az e feletti elmélkedés szomorú emlékezeteket idézfel az ember lelkében. Látom ugyanis minden nap, hogy a nép mily könnyen harácsolja el vagyunkáját a koresmákon, vásárokon. Az intelligencia egy része, hogy teszi magát tönkre a fényelgésre, dőzsölésre, kártyázásra va-

ló hajlama által. Tisztujítások, követ választások alkalmával, hogy demorázilálják azon népet, melyet erkölcsileg, szellemileg emelniök kellene; és midőn a szerencsétlen állapotban lévő iskola számára áldozni lenne szükség: nincs hounan. Azon ezerek, melyeket képviselők választásakor lélek-vásárlásra elpazérólnak, mily gyönyörű alaptökévé nőné ki magát, ha inkább nevelési célokra fordítanák!

De nem megyek tovább a visszaemlékezéseken, mert hová-tovább érzem, hogy keserűbb érzésekbe merülnek.

A parányi hangyák mily nagy hajlékokat képesek össze állítani közös munka által. A hódok hasonlólag szintén művészies lakot készítenek magoknak: vajjon, közös igyekezet, munka által, nem tudnánk-e mi is többet felmutatni? S így, eszközölni a népnevelés országának eljövételét? Ha az akaratot erjedzésbe hozhatnók: bizony, igen. Hanem itt a nagyobb birtokosoknak, az intelligenciának, a nép értelmesebb részének kellene solidaritásba tenni magát s közös erővel fedezni a közös szükségletet. Hiszen, a társadalom minden rétegeire nézve fontos az, hogy értelmes, mivel, képzett nép formálódjék. És a menynyit ok nélkül áldoznak, nem mondom, Bakhusnak, hanem Mózesnek és Icignek; a menynyi szent elheverd napokat hajlandók csinálni éven át: ha ezeket az iskola-ügynek szentelnék, nagy lendületet eszközölnének annak. Mily kicsibe kerülne egy községnek, egy jó nagy földet kibérelni, s azt megmivelní az iskola szükségletére, mit több helyütt tesznek; mily kicsibe kerülne az iskola-tanító földet közös erővel megmivelní, hogy a tanító ne vesztegese el idejét az által; mily kicsibe kerülne, a közbirtokból egy pár holdat gyümölcs-iskolának fogni fel, azt közösen mivelní, gondozni, a jövedelmet azonban az iskola szükségleteire fordítani; mily kicsibe kerülne, egy jól szervezett s gondozott magtár felállításával iskolai-tőke alapot teremteni! Csak akarat, buzgóság, érdekeltség igényeltetik, s a bajon segítve lesz. De ha az iskola életére csak is két tényezőt kívánunk alkalmazni az iskola-tanítót és lelkészt, s azokat is anyagi erő feletti rendelkezés nélkül: megörökítjük az eddigi pangást, s Hozseás profétának rémes jóslata teljesülend népünk felett t. i. hogy a tudomány nélküli nép elvész.

Tegyük fel azonban, hogy az 1868-ik évi népiskolai törvény úgy a felekezetek, mint a községek részéről teljesen érvényesítettik, és az iskola-kötelezettséget szigoruan teljesítettik; hogy ifjuságunk minden

obligát tan-tárgyak teljes ismeretével bucsuzik el 15 éves korában az iskolától: vajjon, mondhatjuk-e, hogy népünk nevelve van? Én azt hiszem, hogy ha igazilag óhajtjuk a népnevelést keresztül vinni, azontúl még erősebben kell gondoznunk; mert a következő szirtek, és ösvények fenyegetik folytonosan népünket az elsűjlesztéssel — a mukátlanság, részegesség, a vagyonnak könnyelmű kezelése, közönyösség a szellemi tárgyak iránt, a mások megkárosítására való hajlam; káromkodás sat. Hanem, itt az iskola-tanító már csak is erkölcsileg folyhat be a nevelésre. Itt társadalmi, s társulási eszközök által lehet segíteni, s mindenek felett pedig, az illetők részéről jó példaadással.

Orthodoxus.

(Folyt. következik.)

A papválasztási szabályokról

Az 1865-ik évi közzsínat, az egyh.-megyék előleges megkérdezése, illetőleg előterjesztett véleménye alapján, egy az erdélyi ev. ref. kerületre kiható papválasztási szabályzatot alkotott vala.

E szabályzatnak célja — eltekintve attól, hogy a papválasztás ténye az egész egyházkerületben egy formán hajtsassék végre — kétség kívül a volt, hogy az addig tapasztalt visszaéléseknek útja — mennyire lehetséges — elzárassék; főleg pedig, hogy az érdemnek a kisebb érdem felett bizonyos előny biztosítsassék. Megtetszik ez a szabályzat VI, VIII, IX, X, XII, XIV és XVI-dik fejezetéből.

A szándék kétség kívül szép volt; s ha dacára annak, a várt eredmény még sem következhetett be minden tekintetben a megalkotott szabályzat által: annak oka nem a törvényhozás jóakarata hiányában, mint inkább azon elismert tényben keresendő, miszerint oly tökéletes törvényt, mely az elérni óhajtott célnak teljesen megfeleljen s a melynek módosítását, vagy megváltoztatását idő, viszonyok és körülmények ne sürgették és ne követelték volna, még a legbölcsebb törvényhozás sem birt alkotni soha. Ilyesmire csak isten képes egyedül; minden egyéb, mi emberi mű, magán hordja a hiány és tökéletlenség bélyegét s e szabály alul a papválasztási szabályzat sincs kivéve.

Csuszta be tehát a papválasztási szabályzatba is hiányok, fogyatkozások, ellentmondások, miket a gyakorlati élet fel is tüntetett csak hamar; s így természetes lón, hogy a közvélemény az egyh.-megyék útján azonnal sürgetni kezdé annak révizióját; sürgette évről-évre s ez iránti óhajának a legközelebbi mult egyh.-kerületi közgyűlésen is kifejezést adott egy a közgyűléshez beterjesztett indítványában.

A közgyűlés méltányolta az indítványt s egyszersmind intézkedett is, hogy az igazgató-tanács e tárgyban, a legközelebbi egyh.-kerületi közgyűlésre, javaslatot terjeszsen be.

Meg vagyok győződve, hogy az igazgató-tanács an-

nak idején kész javaslattal fog előállni; mindazáltal, nem tartom hasztalan fáradságnak, ha addig is szellőztetjük a kérdést, s igyekezzünk, saját útján is kimutatni az abban létező hiányokat; mert ez által — véleményem szerint — csak hasznos szolgálatot teszünk az igazgató-tanácsnak: utat törvén számára egy oly javaslat készítéséhez, mely a közohajnak és célnak leginkább megfelel.

Ily célból fogtam tollat kezembe, jelezvén egyszersmind azt is, hol és minő módosítást, vagy változtatást tartok én szükségesnek a papválasztási szabályzatban, hogy az a célnak inkább megfelelhessen.

El vagyok készülve rá, hogy nézeteim nem fognak mindenkinek helyeslésével találkozni. Ez azonban nem tesz semmit; ki jobbat tud mondani, álljon elő vele s bizonyára nem csak én, hanem a közügy is nyerni fog általa.

Ezek előre bocsátása után, vizsgálat alá veszem a szabályzatot azon kijelentéssel, hogy a melyik fejezetet, vagy pontot hallgatással mellőzöm, azt változtalanul kívánom fentartani.

Az első fejezetre nincs egyéb észrevételem, mint az, hogy annak c. pontja első sorában e helyett: a zsinat; negyedik sorában e helyett: közzsínat, egyh.-főtanács — változott viszonyainknál fogva egyh.-megyei, illetőleg egyh.-kerületi közgyűlés teendő. (E megjegyzést az említett kifejezéseket illetőleg egyszer-mindenkorra kívánom értetni.)

A hatodik fejezetet, mely az egyh.-községek osztályozásáról szól s azokat a lelkész-fizetés szempontjából három osztályba sorozza, így óhajtanám módosítani.

VI-ik fejezet.

Az erdélyi ev. ref. egyh.-kerület minden egyházai a lelkész-fizetés szempontjából két osztályba soroztatnak.

a) Az első osztályba tartoznak azon egyházközségek, melyekben a lelkész fizetése az 500-frtot meghaladja.

b) A másodikba azok, melyekben a lelkész fizetése 500 frtig terjed, vagy azon alól van.

Hogy miért óhajtok én csak két, és nem három osztályt, azt a következőkben kívánom indokolni,

1. Mert a két osztály által is el van érve a cél, mi az egész szabályzatnak főcélja, hogy t. i. az érdemnek a kisebb érdem felett előnye legyen.

2. Mert ez által azon ellentmondások melyek a VIII-dik fejezetben a harmas osztály miatt oly szembe ötlők, elenyésznének.

3. Mert a harmad osztályu egyh.-községek — csekély fizetésök miatt — ma-holnap ugy is megszűnnek, önálló egyházközségek lenni; miután tapasztalat tanúsítja, hogy az ilyen egyházközségekbe, a már is kis számra apadt papjelöltek közül nem igen kezd vallalkozó akadni s így akarva, nem akarva, a kisebb egyházközségek csoportosításának szükségessége elébb-utobb bekövetkezik.

De, hogy annál inkább szembe tűnjék, mennyivel korrektebb, a célnak és igazságnak megfelelőbb a kettős, mint a harmas osztály, olvassuk át a VIII-ik fejezetet, mely azon kérdésre felel: kik pályázhatnak a különböző osztályu egyházakban? (Kénytelen vagyok, hogy jobban megértessem magamat, az egész fejezetet szórúl-szóra leírni.)

a) Felszentelt tanárok, első-, vagy mások-osztályú egyházak papjai, ugyisintén kitünő előmenti fokozattal végzett és külföldi egyetemeken legalább két tan-folyam hallgatását hiteles bizonyítvánnyal tanusító papjelöltek, a püspök titkára, a tanulásukat kitünő előmenti fokozattal végzett és papi szigorlataikat is hasonló érdem-sorozattal letett olyan fakultált egyének, a kik állomásaikon legalább egy évig dicséretesen működtek, pályázhatnak bármelyik osztályú egyházban.

b) Harmadik-osztályú egyházak papjai, tanulásukat kitünő előmenti fokozattal végzett papjelöltek pályázhatnak a második-, és harmadik-osztályukban.

c) Első-osztályú előmenti fokozattal végzett papjelöltek csak a harmadik-osztályú egyházakban.

Ezekből tehát világos, hogy:

másod-osztályú egyházak papjai pályázhatnak bármelyik osztályú egyházban, nem szolgálván akadályul, ha szintén tanulásukat s papi szigorlataikat első-osztályú előmenti fokozattal végezték és tették is le; de már harmad-osztályú egyházak papjai első-osztályú egyházban nem pályázhatnak, ha szintén (jegyezzük meg jól) tanulásukat kitünő előmenti fokozattal végezték és papi szigorlataikat hasonló érdem-sorozattal tették is le. Továbbá:

tanulásukat kitünő előmenti fokozattal végzett s papi szigorlataikat is hasonló érdem-sorozattal letett olyan fakultált egyének, kik állomásaikon legalább egy évig dicséretesen működtek, pályázhatnak bármelyik osztályú egyházban; de már a harmadik osztályú egyházak felszentelt (jól értsük meg) felszentelt papjai nem pályázhatnak első-osztályú egyházban, habár mindenben hasonló is a fakultált egyénekhez; sőt tán annyiban előnyben is vannak felettök, hogy már több év óta működnek dicséretesen állomásaikon. Nem különben:

kitünő előmenti fokozattal végzett, külföldi egyetemeken legalább két tan-folyam hallgatását hiteles bizonyítvánnyal tanusító papjelöltek (Ezektől, úgy látszik, nem kívántatik, hogy papi szigorlataikat is kitünő előmenti fokozattal tették legyen le) pályázhatnak bármelyik osztályú egyházban; de már a tanulásukat hasonló előmenti fokozattal végzett; e mellett papi szigorlataikat hasonló érdem-sorozattal letett — azonban, szegénységük miatt külföldi egyetemeket nem látogathatott — papjelöltek csak a második- és harmadik-osztályú egyházakban pályázhatnak.

És mi történnék akkor, ha egy akadémikus papjelölt — szorult helyzetében, mert hirtelen más nem találkozott — egy harmad-osztályú egyház papi állomását foglalná el? Vajjon pályázhatnák-e első-osztályú egyházban? Felelet: mint akadémia igen; de mint harmad-osztályú egyház papja nem. Tessék már most az akadémitát a harmad-osztályú paptól külön választani, hogy pályázhassék!

Kelemen János.

(Vége következik.)

A jezsuitákról. *)

Scherr J. a jezsuita-rendnek következő jellemzését adja: „A tridentium végzéseiből, melyek a katho-

licizmus fejlődésének zárvékét képezik, a jezsuita-rend által követett irány világosan fölismerhető. Az „eretnek-ség“ ellen élet-halál harcot folytatni: ez volt, s ez mai is jelszava. A jezsuiták agyában fogamszott meg az a terv, mely szerint a spanyol hatalom segítségével egész Europa meghódítandó; e terv, ámbár II-ik Fülöpnek Anglia ellen kezdett hadjárata hajó-törést szenvedett s IV-ik Henrik trónra jutásával, Franciaországban is akadályra talált: föl nem adatott általuk. A jezsuitizmus az egész földet a pápa birodalmává akarta tenni, kinek viszont a rend kezében vak eszközzé kellett lenni s tényleg az is volt. Nem csak a szabad gondolatot, hanem általában a gondolkozást elfojtani s azt homályos érzelmekkel helyettesíteni; a tömeg elbutítását s szolgaságra jutását példátlan következetességgel keresztül vinni; az okos főket, a gazdagokat és hatalmasokat, mindenféle fajta befolyásos embereket kápráztató előnyök által magához kapcsolni; a társadalom előkelő tagjait megnyerni oly erkölcsen segítségével, mely a véték és kicsapongás igazolására szolgál; a szegényeket hálára kötelezni anyagi szükségük figyelembe tartásával; itt az érzékiségnek, amott a kincs-szomjnak; itt a miveltlenségnek, amott a nagyravágyásnak hizelegni; összezavarni mindent, hogy végre mindent hatalmába kerítsen; a miveltiséget élettelen tengődéssé szülyeszteni, s az emberiséget egy barom csordává változtatni át: erre törekedett a Jézus társasága.

Szervezete nagyszerű és bámulásra méltó. Teljes ellentétben az egyének felszabeditására irányzott reformáció szellemével, érvényre igyekvék emelni az egyén feltétlen odaadását s önfeláldozását az egésznek érdekében. A jezsuita szive rendje kebelében dobogott. Egy tábornoknak se voltak soha engedelmesebb rettentetlenebb és hősiesebb katonái, mint a jezsuita generálisnak és egy tábor se volt soha mesterségesebb stratégiával vezényelve, mint a jezsuiták serege. Mint meg anynyi Proteus, soha meg nem szünő háborút folytatott a szabadság ellen. E célra volt irányozva minden törekvése. A jezsuita, lett legyen bár tudós, államférfi, katona, művész, nevelő, vagy kereskedő: mindig jezsuitának maradt. Ma a királyokkal szövetségben a nép ellen, hogy már holnap órgyilkot emeljen, vagy mérget keverjen a koronás fő számára, mert a helyzet változtával ezt kívánta a rend érdeke. A népeket forradalmakra izgatta s ugyan akkor vérpadokat készített a lázadóknak. Mohó kapzsisággal gyűjté a kincseket, hogy azokat annál nagyobb bőkezűséggel elpazarolhassa. Áthajózta a tengereket s bevándorolta a pusztákat, hogy az Indiákon, Khinában, Japánban, ezer veszély közt, hirdesse a ker. vallást és lelkesültségtől sugárzó arccal vértanúi halált szenvedjen. Dél-Amerikában kezébe vette a telepítvényes irtó fejszéjét s mivelő kapáját és államot alapított az ősrendetegben, míg Európában államokat ásott alá s döntött halomra. Mint a vakbuzgó kereszties vitéz, hadseregek élére állott s mint képzett hadász, vezényelte azoknak mozdulatait. Lecsillapította fejedelmi urának lelkiismeretét, ki vérfertőzést követett el; vagy annak az előkelő nőnek, ki mostoha gyermekét megmérgezte. Mindenki számára volt vigasza és tanácsa, eszköze és utja. Mig egyik kezével

*) J. Scherr: Geschichte der Religion II-ik köt. 257—59.

hercegi növendékét kicsapongásokra vezette, addig a mássikkal mozgásba hozta kerekeit annak a gépezetnek, mely az elsüllyedtnek képzelete elébe idézte a pokól rémképeit. Épen oly jártas volt a gyónó-széken, a tan-szobában, a tanács-teremben, mint a szószéken és a vita-terekben. Poros irományok közt virasztotta át az éjt, meggyerő biztossággal lépdelt a paloták padlozatán és zavartalan nyugalommal lehelte be a korházak ragályos levegőjét. Az aranyos teremből, hol a fejedelmet az eretnekek kiirtására ösztönzék, a szegénység ronda kunyhóiba ment, gyógyítani egy beteget. Boszorkányok kinpadjától jövőn, könyelmű udvari körben két értelmű élcek pattogtak ajkairól. Egy személyben rabszolga, szabadonc, kerítő, hamisító, erkölcs-tanító, jól tevő, gyilkos, angyal és ördög, a mint a körülmények kívánták. Otthon találta magát mindenütt, mert nem volt hazája, családja, barátja: mindezt a rend kellett hogy számára kipótolja, melyért bámulatos önmegtagadás-sal és tetterővel élt és halt. Valóban, az emberi szellem soha se gondolt ki ennél veszélyesebb intézményt és soha még gyermek oly tekintet nélküli elhatározottsággal nem tört atyja élete ellen, mint ez.“

Közli, Szász Domokos.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, február 2-án, 1873.

Elnök: gr. Kún Kocsárd, főt. Nagy Péter püspök, Ince Mihály, Szabó Ádám és Bodor Antal h. titkár.

1. A beküldött 187 $\frac{1}{2}$ évi tanodai zártudósítások megvizsgálására és vélemény-adás végett főt. Nagy Péter püspök elnöklete alatt, t. Sárkány Ferenc, Szabó Sámuel, Parádi Kálmán és Debreceni József tanárokból álló tanügyi bizottság küldetik ki.

2. Felterjesztetik a gerend-kereszturi egyházközség hivei és lelkész t. Gergelyi György közötti viszály, elintézés végett. A gerend-kereszturi lelkészi állomás a folyó évi szent-mihály napjától kezdve, megürültnek nyilvánítatik és esp. aa. annak szabályzerüleg leendő betöltésére utasítatik,

3. Ezen ügygyel kapcsolatosan, indítványba hozatván, hogy a lelkészek átköltöztetésére vonatkozólag, a jövő közgyűlésen előterjesztendő javaslat szerkesztésére egy bizottság küldessék ki. Bizottsági tagokul Ince Mihály, Szász Gerő és Szász Domokos aa. választatnak meg.

4. A marosi egyházmegyei tanács feljelenti, hogy a vadadi Filep Péter-féle alapítvány kezelő bizottságába, bizottsági tagul Ilyés István egyh.-megyei képviselőt választá meg. Tudomásul vétetvén, gr. Tholdalagi Viktor felhivatik, hogy a már megválasztott kezelő bizottsági tagokkal egyet-értőleg az alapítványi vagyont vegye át, kezelés végett.

5. A marosi egyházmegyei tanács tudatja, hogy a dr. Mátyus-alapítvány pénztárnoka Székely Lajos, lemondása dacára, sem az utolsó három évi számadását nem adta be, sem a pénztárt átadni, nem akarja. Utasítatik, hogy a politikai hatóság útján mindkettő teljesítésére kényszerítse.

6. Tompa János mérnök, felterjeszti a sz.-mátei torony, továbbá papi és mesteri csür-építési és javítási terveit. Helybehagyatva, némi megjegyzések kíséretében, leküldetnek.

7. Feljelentetvén, hogy a b.-hunyadi egyházban egy papi föld 550 frt. vasuti kisajátítási összegét a lelkész magánál tartja és ebből 50 frtot sajátjának mond: felhivatik a k-kalotai esperes, hogy az erre vonatkozó okmányokat és határozatokat terjeszsze fel.

8. Az újfalusi egyház 100 firtos kicserélt állam-kölcsön-kötvény kamatai a lelkész részére — folyosittatnak.

9. A kultusz-miniszterium tudatja, hogy a törvényhatóságokat utasította, miszerint a lelkészeket felhívás folytán a temető helyek bekerítése és befásítása iránti működésökben hivatalosan támogassák. Ezen rendelet az esperesekkel közöltetik.

10. A sz.-udvarhelyi tanoda elöljárósága jelenti, hogy dr. Jenei Viktor egyetemi tanárrá kinevezése által megürült tanári helyre, segéd tanáru Bod Károlyt alkalmazza. Tudomásul vétetvén, ezen tanári helynek betöltése iránti intézkedések megtételére felhivatik.

11. Indítványba hozatik, hogy a számadások egyszerűsítése végett, a püspöki vizsgálat alatt álló egyházak ezután csak az ig-tanács-hoz és csak egy példányba terjeszszék fel számadásaikat. Az indítvány elfogadtatik.

12. Dáné István eperes aa. felterjeszti a petroszén-petrillai közsén-telepen lakó hitsorsosaink jegyzékét. A n. m. pénzügy miniszter ur felkéretik, hogy valamint más felekezetiüknek, úgy hitsorsosaink részére jelöljen ki helyet, hol az isteni-tisztelet tartassék és a beszolgáló lelkész részére utalványozzan fizetést.

— Ezeken kívül előadatott 23 folyó ügydarabb —
r—l.

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult századi levelezéséből.

(Folytatás.)

7. Veszprémi István debreceni orvos levele Benkőhöz Kelt Debrecenben 1779. maj. 20-dikán.

Debreczini ad d. 20 Maji 1779.

Tiszteletes s tudós, érdemem felett való nagy jó akaró Urum!

Valójában irom, hogy különös öröömre és megújittatásomra volt, hogy tegnap olvashattam a Kegyelmed hozzám

bocsátott barátságos levelét: érdemetlen vagyok azokra, a melyeket irt abban én magam személyem felől, de azonban köszönöm egész obligatióval a Kegyelmed hozzám való szives indulatját. Imé Biographiámnak harmadik darabja miből fog állani, itten accludálva elküldöttem a végre, a mint annak a végire egy s két szóval feljegyeztem. Köszönöm különösen Kemény Jánosnak Sellyei által Erdélybe küldött levelét. Édes Tiszt. nagy jó Uram, látja Kegyelmed, hogy én Sellyeinek in Artic. 5. helyet adtam; úgy olvasom mind Bod Péter Uram Athenássában in Artic. mind a Kegyelmed

Transilvaniájában Tom. II. pag. 409. hogy ő Med. Doctor lett volna: de ennek mind eddig semmi nyomát nem láthatam. Tanítson meg Kegyelmed, miből lehetne megmutatni, hogy ő valóságos Orvos Doctor lett volna, és énnékem irásban annak idejében megküldeni. (igy). Ugy látszik énnékom, hogy más volt Séllyei Balog István a Rákóczi György udvari papja, más pedig Séllyei István a pápai prédikátor és Confessor Hungariae; mert a mi napában kezembe akadván Séllyei Istvánnak a Confessornak halotti prédikációja, melyet Hodosi Sámuel a veszprémi praedikátor 1692. esztendőben d. 19. Oct. mondott el felette Pápán, és Debreczenben a következett esztendőben Vintze György kinyomtatott volt, éppen a chronologia meg nem engedi, hogy a gályákon lévő Séllyei az légyen, a ki Keménynyel együtt a tatárok kezében volt, annyival is inkább, hogy Erdélyben és egybűtt viselt dolgairól emlékezet nincsen, hanem egész végig Pápán predikátorkodott, és simpliciter Séllyeinek irattatik mind a maga festett képe alatt, mely nálunk megvayon egy néhány distichonnal, maga is csak Séllyei Istvánnak írja magát in Oratione Valedictoria Msta Tiguri recitata, mely nálam vayon *). Mig a kinyomtatott praedikációja kezemre nem jött volna, én magam is egy embernek tartottam a két Séllyeit, Bod Péter és Tiszt. Uramnak Kegyelmednek opinioja szerint egy Med. Doctornak tartván ugy elaboráltam. Iterato instálom édes Barátom Uram Kegyelmedet, hogy mutassa meg valamely documentummal, hogy Balog Séllyei a tatár rab Med. Doctor lett légyen; nem különben ama hires Gynlai Pált is hogy Medicus lett volna, azon az egy argumentumon kívül, hogy in Commentario rerum Stepiani Báthori an. 1580. Claudiopoli edito, in praefatione a végin írja magát: Paulus Giulanus M. D., a mint mondják; de én megvallom az említett könyvecskét magam nem láthattam még mind eddig, melyet mindazonáltal szeretnék olvasni **) Valamint a magyar királyoknak Doctorjait kívántam catalogusban szedni, így az erdélyi fejedelmeknek Doctorit is avagy csak nevekre nézve szeretném megtudni; méltóztassék Kegyelmed Tiszteletes Uram azok felől engemet tudósítani, a

*) Veszpréminek ebben a kérdésben teljesen igaza van. A nápolyi gályákra hurczolt Séllyei István pápai pap, ki a fölőtte 1692-ben tartott halotti beszéd szerint majdnem 40 esztendeig, és így körülbelől 1652 olta paposkodott Pápán, nem volt és nem lehetett egy személy azzal a Séllyei Balog Istvánnal, a ki II. Rákóczi György udvari papja volt, ennek 1657-diki lengyelországi hadjárata alkalmával Kemény Jánossal tatár rabságba esett, később huszti pap és a tiszántúli püspökség főjegyzője lett, s kinek alkalmi predikációi „Temető kert“ cím alatt Váradon 1655. és „Úti társ“ cím alatt ugyancsak Váradon 1657-ben jelentek meg. Sz. K.

**) Gyulai Pál itt említett munkájának címét Bod Péter M. Athenás 94. l. így adja: Commentarius rerum a Stephano Rege adversus Magnum Moscoviae Ducem gestarum Anno 1580. Claudiopoli. 1581. 4 r. Ezen Lengyelországot és hazánkat egyiránt érdeklő történelmi munkának jelenleg sem hazánkban, sem Lengyelországban egyetlen példánya sem ismeretes. Ezelőtt több évvel egy tudománykedvelő lengyelországi főúr mind Kazinczy Gábor, mind Toldy Ferenc által kerestette e könyv egy példányát; azonban, sem azok, sem az én gondos kutatásomnak maig sem sikerült ezen Kolozsvárt 1581-ben nyomtatott munka valamely lappangó példányát felfedezni. Igen le lennék kötelezve, ha e figyelmeztetésem következtében e lapok olvasói közül valaki e könyv valamely létező példányáról értesíteni, sziveskednék. Sz. K.

melyek azok közül a Kegyelmed esmeretségére juhattanak, avagy csak neveket azoknak énnékem irásban által küldeni.

Hogy valaha engemet levél által Kegyelmed az inoculatio dolgában megkérdezett volna, arról éppen nem emlékezem; hogy ha arról kívánna Kegyelmed még mostan is informáltatni, elküldhetem M. Doctor Burges Jakab Tractatusát de Inoculatione, melyet én Londonban deák nyelvre fordítottam volt, és a mint a translatiót az Auctor akkoron a maga pennájával corrigálta volt; én privatim is, mind pedig locis publicis jelen voltam sokszor Burges Úrammal midőn az inoculatio végben vitte, és minémű regiment tartott az inoculatusok gyógyításában. Az én időmben minémű successus-sal inoculáltak a londonumi Doctorok, megtetszik az én Ultrajectumban kijött Medica Observatioimnak XIII-dik Observatiójából; én csak a magam experientiáját említem, erről mások ezren irtanak. A Császáruk ő Felsőge is itt nálunk lett megfordulásakor erről kívánt értekeződni tőlem, a mint megtetszik ex Colloquio meo cum Caesare habito, Jenae per Baldingerum Professorem Medicinae an. 1772. in 4. in der Biographie der jesztlebender Aerzte und Naturforscher Vol. I. part. IV. pag. 75. et sequ. publicato. Ha én valamiben szolgálatjára lehetnék Tiszt. Barátom Uramnak, különös szerencsémnek fognám tartani. Maradok állhatatosan

Tiszt. nagy érdemű jó akaró Uramnak

igaz köteles szolgálója *Veszprémi István* m. s. k.

Eredetije az erd. Múzeum kéziratárában (Mike Sándor gyűjteményében)

8. Molnár János béalakúti apát levele Benkőhöz. Kelt Budán 1782. apr. 12-dikén.

Tiszteletes, fő rendű tudománya Uram!

Meg ne ütközék levelem, válaszom, ígéretem teljesedése késedelmességén. Nem én vagyok az oka, hogy fűszeres munkájának bé-nyomtatott mássát még nem látja, hanem a posonyi könyv-nyomtató. Már (kevés nap héjjával) egy esztendeje, hogy ígérettel táplál. Egy árkuat ki-nyomtatott cégér gyanánt, s a többi most is nála hever munkás nélkül. Arra fakadt: elébb azokat kell bé-nyomtatni, melyek néki kenyeret hoznak az asztalára. Igérje-meg az Úr, hogy (a mint jelenteni tetszett) 40 példa-írást bé-vészen, s a szomszédságban el-oszt, vagy az ő módja szerint pénzért ki-taszígal, én ily egy két vevőt össze-állítván, végbe-viszem, hogy a kerék meg-légyen kenve s induljon. A módja ez lészen: tessék Veigandnak pesti könyv-áruháznak két rendet írni ily titulussal: Egregius Dominis Köppff et Veigand Bibliopolis Pestini. DD! Mittite mihi Abbatis et Directoris J. Baptistae Molnár Librum, qui apud Landererum Posonii imprimatur, mihi que scribite, ubi pretium deponendum sit. Audio primo tempore pro tomo uno 30 xferos acceptandos. Irtam tudniillik Fótziusnak nem tilalmas nyomdoka szerint Magyar könyv-ház at. Két egész nyaláb készen vayon, a harmadik most készül. Mind merő világi tudományokhoz tartozandó könyvek summája foglaltatik benne magyarul; a többi közt az Úrnak fűszeres egész munkája is; az első ugyan az elsőben, a 2-dik, az oláh, a 2-dikban. Theologia-hoz tartozó egy könyvet se tevék közikbe; hanem minden egyéb tudományokból, az olasz, deák, német, francia, dánus

uj könyvek szerént bőven. Tessék röviden s hamar megfelelni. Minden jót s isteni teljes áldást kívánván, maradok Budán 12. April. 1782.

Tiszt. Uramnak

kész szolgálja
Molnár J. Béla Kuti Apát,
Direct. Consil. m. p.

Eredetije az erd. Muzeum kezirát-tárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

Közli Szabó Károly.

(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLETP. A felnőttek oktatásáról.

Réty, január 31-én, 1873.

Midőn korunk jelszava lett a népnevelés, hiszem, hogy a t. szerkesztőség örömmel ad helyet a prot. közlöny hasábjain, ezen a népnevelést érdeklő tudósítás közlésének.

Sepsi ref. egyházmegyénkben az egyházmegyei vizsgálat kiszállott január 20-án. Január 21-ét Brassóban töltöttük, hol isteni-tisztület után, 11 órától dél előtt d. u. 3 óráig tartott a brassói virágzó ev. ref. egyháznak vizsgálata. Estve a setétség miatt, a barátságos és szives marasztás is hozzá járulván, nem indultunk ki a 3 órai utat igénybe vevő Bodolára, hanem Brassóban maradtunk. Estve az egyház némely kitűnőségei, élükön tan-felügyelő Réti Lajos ur által a magyar kaszinóba vezetettünk be. Ottani idő-töltésünk, beszélgetésünk alatt m. e. 6 órakor rom. kath. gymnásialis tanár Csia István ur barátságosan meghívott a rom. kath. gymnásiumba, hogy a felnőttek oktatását néznők meg. A szives meghívásnak engedve, készséggel elmentünk helybeli ref. lelkész Molnár János kedves barátunk, Réti Lajos és Nagy József presbyter urak vezénylete alatt a gymnásiumba. Mi előtt ottani élményeinkről, észleletünkről szólnék, legyen szabad, egy pár szóban megemlíteni némely ide vonatkozó, a népnevelést érdeklő mozzanatot.

Némelyek s talán egy részben mi is, a tan-felügyelőség iránt nem vagyunk elég bizalommal, mert némely tan-felügyelő csak dignitásnak tekintti hivatalát; s pedig nem pusztán dignitás ez, hanem olyan, mely nagy fizetést huz s így, nem „titulus sine vitulo.“ Ezen tapasztalat a Réti Lajos ur személyében hajó törést szenved, mert ő egész odaadással vezeti a népnevelés ügyét; nem a hivatal ad neki méltóságot, hanem ő ad a hivatalnak értéket, belbecset; hol ő községi iskolákat állított, a nevelés ügye oly lendületet vett, a minőt, ha nem látnók, csak eldorádói ábrándnak tartanánk. Az ő felkérése nyomán, községi iskoláiban, melyek utunkban estek, nem csak felekezetünk vallás- és ének-tanítása iránt tettük meg a vizsgálatot, hanem minden iskolai tan-tárgyból, és mindenütt a haladás, a siker túlszárnyalta várakozásunkat úgy, hogy ha ily tanfelügyelők kezében látnók a nevelés szent ügyének fonalát, akkor a hazánk nemzetiségei közötti surlódások megszűntét közel jövőben láthatnók, s nem eshetnének kétségbe, úgy is mint felekezet vallási, úgy is mint nemzet nemzetiségi tekintetben. Légyen elég enynyi erről, menjünk a felnőttek oktatására.

Jellemzésül, Brassóban a rom. kath., görög nem-egyesült tanárok és protestáns tanítók szövetkeztek a felnőttek oktatására mind a magok, mind a tanulók részéről minden

nemzeti és felekezeti különbség nélkül; náluk tehát, a tudomány és műveltség az irányadó, mely kiemelte őket a kászt szük medréből, a felekezetességi keskeny akolból. A helyiséget a rom. kath. gymnásiumban állították meg, mint a városnak csak nem központján, hol estvénkint 5—9 óra között folytattatik a felnőttek oktatása; megjártunk vagy 6 osztályt, az egyikben 40—50 év közötti nők tanulnak olvasni, másban német és román katonák taníttatnak kitűnő sikerrel magyar nyelvre, továbbá román katonák írni, olvasni, ifju 15—18 év közti leányok számolni, történelemre, természetrajzra, favágok, kocsisok, írni olvasni és földrajzra, kik között meglepő volt egy kocsis felelete, ki a földgömb mellé kiállítva, Ausztráliát, Ausztráliának ismeretes tájait, természetét, lakóseit s állatait magyaráz. És a tanfelügyelő ur itt is a vezér-szerepet viszi, kihez nem csak a tanárok, tanítók, hanem a tanulók is valódi bensőséggel ragaszkodnak. Minden osztályt megjárva és minden mozzanatot észlelve, azon édes tapasztalattal válánk el, hogy az ügy-szeretet mily sokat tehet, a buzgalom menyinyi akadályt legyőzhet, el lehet mondani az ügy-szeretetről, a valódi buzgalomról azt, mit Jézus mondott a hitről: bizony, mondom nektek, hogy ha anynyi hitek volna, mint a mustármag, ezt mondanátok im e hegynek: menj el innét amoda, elmenne, és semmi lehetetlen nem volna nektek. (Mát. 17, 20.)

A fennemlített különféle vallás felekezetü és nemzeti-ségi tanároknak és tanítóknak igen nagy dicséretére szolgál, hogy a felekezetességi szük mederből kilépve, ily nemes feladatra és a nemes feladat megoldására szövetkeztek; szövetkeztek nem szinből, hanem valódi bensőséggel, ügy-szeretettel, és ezen nemes belső miszszio áldásos hatását a külső miszszio nemességében tünteti fel. Nem dicséret, nem magasztalás ez, hanem a nemes tény felmutatása; nem szükség ott a dicséret, hol a tények szólnak.

E nemes példa és az ügynek ily szép felfogása; a pályának való ily magasztalás lelkesítsen többeket édes hazánkban; akkor a felekezetek egymás iránti kicsinylése lassan-lassan elenyészik; akkor némelyeknek a felekezetek unioját tárgyazó eszméi, melyek mai világban igen kicsinyes dolgok, s melyeket a máj modern világnézet meszsze tul szárnyalt, eltörpülnek; s azok helyét a valódi művelődés, a valódi szellemi, erkölcsi haladás foglalja el. A felekezetek uniojára törekvés, mint eszme, megjárta a 17. 18-dik századokban, de ma már tul haladta az idő szelleme ezt, midőn látjuk, hogy a műveltség előmozdítására különféle felekezetek tanárai egyesülnek szívvvel, lélekkel. Anynyival magasztosabb örömmre lelkesít ez, hogy édes hazánkban tudunk erre példát felmutatni, s habár minden központi helyen ily benső lelkesedés élesztené azokat, kiknek kezökbe van adva a népnevelés fonala, akkor hazánk nemzetiségei közt a surlódás is lassan-lassan megszűnnék, és lennének boldog hazában boldog honfiak. (Ez Kolozsvárt is így van. Szerk.)

Kisantal Sámuel.

A d a k o z á s.

Erzsébetváros, január 30-án, 1873.

N. t. szerkesztő ur! Becses lapjába igtatás végett, fogadja e néhány sort tőlünk, mint a kik „a kevesen is hivek“ voltunk a mult évben.

1872. ápr. 28-án, köszöntöttem be sz.-ernyei 8 családot — 48 lélek — számláló kis leány-egyházamba. A szertartás végeztével, számadó egyházi és két presbyter választatván, azon szomorú körülmény merült fel, hogy harang hiányában, mindig az egyháznak kell a hiveket imádkozásra egybe hívni; önerején pedig, a hivek szegénysége miatt, nem tud harangot szerezni, az egyház. Azonnal egy aláírási iv indult meg s a hivek 15 forintot irtak alá a következő sorrenddel: Révay, Pál 1 frt. Ernyei Károly 2 frt. 50 kr; Szabó János 1 frt. Szombati István 1 frt. Szombati Márton 2 frt. Szabó Sándor 50 kr. Székely György 50 kr. Porkoláb János 50 kr. id. Szombati Mihály 3 frt. továbbá, erzsébetvárosi gondnok t. Szász Mihály 1 frt. és Pásztor Sándor presbyter 2 frt.

Ez nem lévén elég, a gyűjtést erzsébetvárosi hiveinknél tovább folytattuk s eredménye lett: 10 forint; melylyel egy az angol vasút-építő-társaság raktárából, a munkások egybehívására használt 30—40 fontos harangot vettem meg, főmérnök t. Lusztig F. urtól haranglábastul együtt, s ma már, egy kedves csengésti kis harang hívja egybe a kis egyház buzgó hiveit minden harmadik vasárnap.

A hivek által aláírt 15 forintot 25 frtra, következő erzsébetvárosi hiveink fillére egészítette ki: Apáthi Péter 1 frt. Soós Lajos 1 frt. Csendes János 2 frt. Révay Pálné 1 frt. 30 kr. Dombi József 1 frt. Mihály Lajos 50 kr. Nagy Elek 50 kr. Gilyén Lajos 50 kr. 5 buzgó keresztyén 60 kr. Fogarasi Albert 20 kr. Fodor Lázár 10 kr. Kún Sándor 10 kr. Gergely Péter 10 kr. Soós Károly 50 kr. Opris Dávid 10 kr. Takács Mózes 10 kr. Dózsa Péter 10 kr. Kertész Mózes 20 kr. Bükki János 10 kr. Összesen 10 frt. Fogadják a nemes szívű adakozók, kis leány-egyházam nevében, hálás köszönetemet áldozat-kész fillérekért s egyzersmind nyugtául tőlem az adományok részletes kimutatását és hová fordítását.

Révay Pál,
erzsébetvárosi ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Nyilatkozat. A pesti „Prot. egyházi és iskolai lap“ még mult évi 50-ik számában, egy elég jóakarattal irt ismertetés jelent meg az általam szerkesztett „Prédikátori tár“ első kötetéről. Volna megjegyzésem ez ismertetésre sok, de az ellenbírálóknak soha se lévén barátja, szó nélkül hagyom. Csupán arra szoritkozom, hogy ez ismertetés egy az említett kötetben névtelenül megjelent beszédet is nekem tulajdonít. Bármennyire hizelgő is rám nézve e hibás föltevés, — a menyinyben tulajdon-jogot sért — kötelességemnek ismerem, kijelenteni, hogy az említett beszéd szerzője nem én vagyok. Szívesen kérem nt. Ballagi urat, hogy e nyilatkozatomat átvenni, méltóztassék, Kolozsvártt, febr. 12. 1873. *Szász Gerő.*

= Szíves kérelem a hazai protestáns egyháztörténelemmel foglalkozó egyének, tanárok, főiskolai s más nyilvános könyv-, és levéltárak örei és buváraihoz. A szathmári reform. egyházmegye történetének megírásával foglalkozván, illetőleg, ehhez adatokat gyűjtván, szükségem volna a szatmárvármegyében tartott „második erdödi és óvarii (Csenger mellett) zsinatokon jelen volt egyének névsorára.“ Szíves tisztelettel kérem tehát a fent nevezett egyéneket, hogy ha idevonatkozó adatokat, s illetőleg e névsorra bukkannának valahol: azt velem közleni kegyesen méltóztassanak. Lakásom: Mánd, Szatmármegye. U. p. Fehérgyarmat. *Kis Kálmán,* reform. r. lelkész.

= A jezsuiták kérdése az országgyűlésen. Emlékezhetnek olvasóink, hogy Arad, Szeben, Pest-Csanádmegyék sat. kérvényeket intéztek az országgyűléshez, melyekben a jezsuiták kitiltását kérvényezik. A kérvények sorsa ren-

desen az, hogy az illető miniszteriumokhoz utasítják, azaz, bevetik abba a kutba, honnan többé elő nem kerülnek. A kérvényi bizottságnak ez uttal is ez volt véleménye; hanem a többség ezt a kérdést fontosabbnak tartván, hogy sem végképp elodázza, a kérvények kinyomatását rendelte el s ki fognak tüzetni tárgyalásra. Mi nem hiszszük ugyan, hogy ezzel nagyon fognak sietni, mert eleven parázs az, melyben kaparni, nem igen szeretnek; s kormányunk, pártjaink, és egész országgyűlésünk még eddig nem igen adta jelét valami nagy hősiességnek Magyarország regenerálása érdekében s a szabadság és felvilágosodás posztulatumainak kiaknázásában. Azonban, hiszszük azt, hogy annak idejében e tekintetben érdekes vitakozásnak leszünk tanui; ha ugyan lehet vitakozni azon kötelesség felett, hogy a testből ki kell meteszeni a rákfenét. Mi nem féltjük az igazság diadalát.

= „Hasznos mulattató“ cím alatt Dolinai Gyula egy népies vállalatot indit meg, mely nagyon alkalmas, hogy minden iskolai félév, év végén a népiskolai növendékek közt, mint jutalom könyv kiosztassék. A február végén megjelenő kötet 68 lapra fog terjedni és 30 kép lesz benne. 20 példány ára 3 frt 90 kr; 50 példányé 9 frt. 100 példányé 17 frt. Kiadó hivatal: Budapesten, Kerepesi ut 65. sz. Ajánljuk az érdekeltek figyelmébe ez olcsó vállalatot, melylyel igen jó szolgálatot tehetnek az erkölcsi felvilágosodásnak.

KÖRÖZTETNEK.

166—1873.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a következő ürességben levő állomások:

1. A m.-gyerő-monostori első-osztályu lelkészi állomás.
2. Az inak-telki másod-osztályu lelkészi állomás.
3. A nyárszói kántor-tanítói állomás; javadalma 126 o. é. frtra van számítva.
4. Az ó-fenesi organistasággal egybekötött tanítói állomás, melynek évi javadalma 124 o. é. frtra van számítva.
5. A farnasi tanítói állomás, hol a jövedelem a hivatalos kimutatás szerint 74 frt. 32 kr. o. é.

Pályázati határnap mint az öt állomásra nézve, márc. vége. A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, február 8, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

191—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a fejéregyházi másod-osztályu lelkészi állomás, melyhez tartozik, mint leányegyház, Sárpatok és Segesvár.

Jövedelme: 1) 773 frt. 15 kr. kegy-hagyományi tőke 10% kamatja: 77 frt. 31 kr; 2) Konzistoriálé beneficium 24 frt. 17 kr; 3) Telekianum 8 frt. 4) Sárpatokianum a n.-enyedi főtanodától 50 frt. 5) A segesvári hallgatóktól pappér 40 frt. 6) Sárpatokról kamat 3 frt. 38 kr; 7) Sárpatokról 8 véka elegybuza; 8) 8 hold 525 □^o első-, 1 hold 500 □^o másod-osztályu szántó és 3 hold 785 □^o másod-osztályu kaszáló haszonélvezete.

Pályázati határnap március vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők. Kolozsvártt, február 12, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

192—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a siklódi kántor-tanítói állomás, melynek évi javadalma 420 o. é. frtra tehető.

Pályázati határnap március vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők. Kolozsvártt, február 12, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Főmaunktárs: SZÁSZ DOMOKOS.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 20, 1873.

112—8. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztési** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

Népnevelésünkről.

Motto: Népnevelés, jöjjön
el a te országod!

(Folytatás.)

A legelső, mit e téren szükségesnek vélek: a munkásság ösztönének fölébresztése. Népünket e tekintetben nem dicsérhetjük fel erősen. Az igaz, hogy a kicsiny gazdaságot elvégzik: szántanak, vetnek, kapálnak, aratnak, szénát csinálnak, s egy része még napszámosságot is gyakorol. De e mellett, szörnyű az idő-vesztegetés minden tekintetben. Nyárban a nagy esőzések, néha a nagy aszály; ősszel a hosszú esték, éjszakák, mind a munkátlanságot táplálják. Ismerek oly gazdákat, kik úti botjukon kezdve, minden gazdasági szerszámaikat mind magok készítik, s látom, azoknak is mennyi munkátlan idejük van; hát még, a kik foglalkozást nem keresnek, s az édes semmitsem-csinálásban élveket lelik. A nők még csak elfoglalják idejüket a kender-munkával, s varrással is folytonos munkásságban vannak: de a férfiak részére a hosszú őszi és téli estékre nem marad egyéb, mint a fonóka, a korcsoma, a hol bizony nem sokat tanulnak, s a gazdaság is nem gyarapodik. Vajjon, nem jó lenne, oda munkálni társulási uton, hogy a munka nélküli időt használják fel gazdasági szerszámok készítésére, sőt kosarak, kasok készítésére; szalma kalapok, székek csinálására; gyékény-fonásra, s gyékény-székek, kanapék, kosarak stb. fonására; nem jó lenne, egy-egy kis olvasó-egylet alakítása által az olvasás-kedvellést elterjeszteni, s általa az ismereteket gyarapítani? Nem jó lenne-e, egy-egy kis dalkört alakítani, s az ének és zene kedvellést és gyakorlást meghonosítani? Mily gyönyörködve szemléljük a művészileg készült schweici faragványokat, pedig azokat is a nép fiai faragják, s ha az arra való kedvet fel tudnák ébreszteni: vajjon, nem lehetne-e, itt is életbe léptetni? Tavasszal, ősszel a gyümölcsészet mivélésére, nem lehetne-e, több időt szentelni stb. stb. Mert a munka folyto-

nosságát a népnél, ha létre hozhatnók: mennyi örvénytől menekülnének; a mellett egy kis jövedelem is jöne be.

Második, mit a népnevelés téren korlátozni óhajtanék: a részegesség. Az állam-gazdaszat terén sem elméleti, sem gyakorlati ismeretekkel nem bírok; meglehet, nevetségessé is teszem magamat némely megjegyzéseimmel. De az eredmény szemlélése, mégis felhív, hogy az ezen körbe vágó kérdésekkel is bíbelődjem. Csodálkozással szemlélttem néhány szesz-gyárt, hol oly iszonyú fa-meny nyiséget pusztítanak el, s még iszonyabb meny nyiségű gabonát alakítanak át szeszszé. Azon kérdés merült fel előttem: vajjon, szükség-e, a nép élvezetére enynyi szeszt előállítani? Vajjon, a gazdaszat virágoztatására nézve, szükséges-e, anynyi élelmi anyagot átalakítani elme-butító anyaggá? Én hiszem, hogy az állam nagy bevételeket eszközöl a szesz-gyárak megadóztatásából; hiszem, hogy a szesz-gyárosok is nagy nyeresényt huznak befektetett tőkéik után; hiszem, hogy a korcsomárosok is jó jövedelmet vesznek be üzletökből; de vajjon, állam-gazdaszati szempontból, a végeredményt tekintve, szükségesek, hasznosak-e ezek? Egy nagyobb község korcsma-hasznos bérére 2—3 ezer forint. Ki fizeti ezt? A nép; mint szinte a korcsmárosok százalékát is. És a szesz élvezete által a nép fürgébb, alkalmasabb lesz-e a munkára? Szelleme fejlődik-e? Morálitása javul-e? Ki merné, ezt állítani? Bizonyos tekintetben nem eszköze-e annak, hogy a meszsze vidékeken lakó nép e miatt néha a gabonáját is csupán piacon szerezheti be nagy drágán. E mellett, a szesz nagyban való gyártása mellett, a pálinka nagyon olcsová lévén, kiki könnyen hozzá juthat, s olcsón lerészegszik. De aztán, e miatt a munka nem jól megy; szaporodik a sok dolog-kerülő, nő a szegénység, s úgy tekinthetjük a szesz-kazánokat, mint a pauperizmus alapjait. E cikk írója nyárban jókor szokott felkelni, s tanuja a reggeli mozzanatoknak községében; s mit lát? A kaszás, ki harmaton kívánja fűvét levágni, legelőbb

egy porció pálinkára megy a zsidóhoz. Azután a gyermekek, nők, korszokkal, üvegekkel ostrom-állapotba teszik a pálinka árusokat: mert a nélkül egy dolgot sem lehet megindítani. A gazda pálinkás üveggel vezeti ki dolgosit a mezőre, azzal várja este; s így csak egy napi fogyasztás is egy községben egy kis töke. Halott van; az első requisitum egy korsó pálinka, melyből előbb a keservek, azután a harangozó, sirásó sat. veszik a vigasztaló cseppeket. A törban fél falu lerészegszik. Lakadalom van: három napig ekkor alig lehet találni józan embert a községben. Hát még a vásárok? Hát még a tisztujtások? Hát még a képviselő-választások? Oh, ekkor egész vidékek a saturnus-innepet ülik s az embernek nemesb természete fellázad azon galádságoknak szemlélésére, mik végbe mennek. Gyönyörű frázisokat, szobnél szebb dikciókat lehet mondani az általános nép szavazat magasztosságáról: de az élet, a gyakorlat egy gúnyirat, egy törzkép arra; s midőn látjuk, a lerészegedett tömegeket öntudatlan állapotban tereltetni az urnák felé: bizony, nem öntudatos, mivel nép, hanem a birka-nyáj gondolata áll előttünk. És vajjon, a népnevelés virágoztatására törekednek-e azok, kik a népet előbb szavakkal, majd ígéretekkel, folytonosan pedig itatással vezik le lábáról? Uraim, vajjon meghalt-e a mértékletességi egyetek eszméje? Vagy, mint a leányka, csak aluszik? Serkentsék fel, önök; adjanak életet neki, bizony sokkal nagyobb jöltévői lesznek a szegény népnek, mint Lullius, vagy akárki találta fel a pálinkát. E kérdésben a lelkészek legsziverehetőbb szónoklata is már nem hat; a pálinkatan katekesise sem csiuál csodát.

Harmadik, mit a népneveléssel kapcsolatosan ohajtanék a nép lelkébe oltani: a vagyon kezelés körüli könnyelműségről való lemondás. Az anyagiságba való elmerültség el szokott oltani minden nemes és szent ügy iránti érdekeltséget az emberben; de az az iránti könnyelműség, ismét erkölcsi gyengeségről tanuskodik. Megbotránkozva látom, hogy az urbériséget nyert polgárok, mily könnyen túladsz ingyen kapott javaikon. Egy tehenet kell venni, azért egy rétjén túladsz. Adot kell fizetni: egy földjét elzálogosítja; korcsomán eladósodik: földbe békül ki a zsidóval; pere van: a prokátornak ismét földjével fizet stb. stb. És midőn vagyonát a népnek egy része így kezeli, bizony, tényezőjévé válik az nem csak anyagi, hanem erkölcsi elstüledésének is. Mily jó lenne, ha mint városokon, úgy nagyobb községekben is, állítanának takarékpénztárokat, s oda szoktat-

nák a népet, hogy ha egy marhát elad, melynek árára szüksége nincsen, pénzecskejét tegye oda, s ne kölcsönözze át uzsorára azoknak, a kik csakugyan megcsalják. Terményeinek feleslegéből, munkája-béréből, stb. alakítson magának egy kis tőkésckét, s így a felmerülő szükségben magától kölcsönözzen, és nem mástól. Az ily kezdeményezés, s annak sikere, mikint városokon, úgy falun is, jótékony hatásu lehetne, s az eláradni indult általános elszegényedésnek gátakat vetne. Panaszkodnak, hogy nagy az adó, s a miatt nem haladhatnak elő; nagy a községi teher; drága a ruha nemű stb. Nem disputálok; de azt látom, hogy legnagyobb a könnyelműség a vagyonkezelésnél, minek következtében a proletáriátus itt is szaporodik, uraim! Ezen kellene segíteni, és ezen pedig nem az első eminenciával végzett tanító segíthet, hanem magunk, társulási szövetkezés által. Hiszen, ha valakinek ökre az iszapba dül, elmegyünk, közösen kiemeljük; miért ne tehetnék ezt a segédkezést magunkra uézve is az iszabból való kiemelkedésre? S azt hiszem, e példa, ha Pálnak szól, Péter is érthetne róla. Mert a vagyonkezelésnél való könnyelmű eljárást, bizony, nagyba felismerhetjük a birtokosi osztálynál is, hol látjuk, hogy az urbéri és dézma-váltásokon mily könnyyedén túladsz, s egész névsort tudnánk előállítani, kik a miatt végképpen elbuktak.

Orthodoxus.

(Vége következik.)

A papválasztási szabályokról.

(Folytatása és vége.)

Mily szembetűnő elentmondások ezek! Mily kevés tekintet az érdemre és igazságra!

Mert vajjon, nem szembetűnő ellentmondás-e az, midőn egy másod-osztályu egyház első-osztályu előmenti fokozatot nyert papja pályázhatik bármelyik osztályu egyházban, a harmad-osztályu egyház kitűnő érdem-sorozat nyert papja nem? Midőn az egy évig állomásán dicséretesen működött — ámbár kitűnő — de csak fakultált egyén pályázhatik bármelyik osztályu egyházban, a harmadik-osztályu egyház hasonlóan kitűnő s több év olt dicséretesen működő felszentelt lelkésze nem? Midőn a külföldi egyetemeken járt, de igen sok esetben — tisztelet a kivételeknek — a tan-folyamot — miután fizetés mellett bizonyítványt úgy is eszközölhetni — nem a legszorgalmasabban látogatott, többnyire a tehetős ifjak mellett, az egyetemre szegénysége miatt nem mehetett, különben kitűnő s itthon magát leendő pályájára szorgalmasan képző ifju háttérbe szorittatik?

Nem szándékom, az egyetem-látogatás hasznát kétségbe vonni; mert ha egyebet tekinteten kívül hagynánk is, már maga az utazás is haszonnal jár; mindazáltal azért, mert valaki szegénysége miatt egyetemre nem mehet, de

különb minden tekintetben kitünő, nem kívánom azzal is sujtani, hogy a báltérbe szorítás kinját is viselje; hisz, ki tudja, minő faldalmat hordozhat már csak a miatt is, hogy egyetemre nem mehet! Különb is abból, hogy valaki egyetemen járt, még nem következik, hogy az által oly rendkívüli lényű lett legyen, kihez egy nem akadémita semmi tekintetben hasonló ne lehessen.

Mondhatná erre valaki: igen, de ha az akadémitát a nem-akadémita felett semmi előnyben nem részesítjük, akkor senki, vagy aránylag nagyon kevesen fognak egyetemre menni! Tessék elhinni, hogy ki nem csak a hivatal kenyerét éhezi, hanem egyszersmind a tudományt szomjuhozza: az el fog menni — ha csak módja van hozzá — bizonyosan!

Mind Ezeket tekintetbe véve, az igazság és érdem kellő tisztelete és méltánylása, s az ellentmondások elenyésztetése indokából a VIII-ik fejezetet a VI-ikkal összhangzólag így ohajtanám módosítani:

VIII-ik fejezet. Kik pályázhatnak a különböző osztályu egyházakban?

a) Felszentelt tanárok és papok, egyetemet látogatott, ugyszintén, tanulását kitünő előmenti fokozattal végzett s papi szigorlataikat is hasonló érdem-sorozattal letett papjelöltek pályázhatnak bármelyik osztályu egyházban.

b) Első-osztályu előmenti fokozatot nyert papjelöltek csak a második-osztályu egyházakban.

A XII-ik fejezet a pályázatra bocsátásról szólván, annak b. pontja alatt ez áll:

Eltelvén a bizonyítványok beadására kitűzött idő: az esperes, illetőleg püspök, akár személyese, összehívja a bizottságot, előterjeszti a folyamodók névsorát, bizonyítványaik és ajánló leveleik kíséretében; ezek közül a VIII-ik fejezet értelmében pályázásra bocsáthatókat kiszemeli (Én itt megállapodnám, s csak annyit tennék hozzá) s valamennyit pályázásra bocsátja.

A mi ez után következik t. i. a bizottság ezek közül kiválaszt a folyamodók több vagy kevesebb száma szerint legfeljebb hatot, legalább hármat stb. merőben kihagyatni, ohajtom. Miért, megmondom.

Azért, mert én az oly törvényt, mely jogsértést involvál, mely az egyént attól, a mihez neki joga van, elzárja: igaztalannak s így eltörleendőnek tartom. És nem éppen ilyen-e e törvény, mely egy bizottság által, a hasonlók közül, hatnak kiválasztását, a többinek elmellőzését rendel? Nem jogsértés követtetik-e ez által azon több vagy kevesebb pályázókon, kik valamely egyházközség papi állomása elnyerhetéseért pályázván, attól — bár jogosultságuk kétségbe nem vonatik — elzártnak csupán azért, mert rajtuk kívül van még hat pályatárs, kiket a kijelölő bizottság, a törvény értelmében, tán szebb hangzásu nevékért, ismeretség — ajánlat — nexus, vagy isten tudja mi okért, az ő mellőzésével kiválaszt? Ha mégis, sors által történék a kiválasztás, mint Mátyásnak az apostolságra választatása: tán kevésbé lenne fájó a mellőztetés!

Nem vádoló a kijelölő bizottságot; hisz, a hiba nem benne, hanem a törvényben van. A kijelölő bizottság utoljára is kénytelen, miután a törvény kezeit megköti, a nem ritkán sok közül, hatot kiválasztani. S ha ilyenkor — tán a hasonlók közt is jobbak mellőzésével — azokat választja ki, kiket közelebből ismer, vagy a kik ajánlva vannak; vagy csupán azért, mert valakit választani csak kell: kicsoda kárhóztathatja jogosan ezért? Hisz, a kijelölő bizottság tagjai is csak emberek, kik hibázhatnak, kik érzések által vezéreltetnek. A hiba — mondom — nem bennök, hanem a törvényben van; de azért a mellőztetés által önértében megbántott folyamodó még is csak a kijelölő bizottságot vádolja részrehajlással, nem gondolva meg, mily bajos, s mennyire nehezére esik annak sokszor a kiválasztás s némelyeknek mellőzése. Ennél fogva, a kijelölő bizottság hatáskörét csak addig ohajtanám kiterjeszteni, hogy a folyamodók bizonyítványait átvizsgálja s mindazokat — bár hányan legyenek — kiket bizonyítványaik jogosítanak, pályázásra bocsássa. Ez esetben, önkint következnek, hogy

a pályázási idő tartama nem két hó lenne, mint a VIII-ik fejezet a) pontja harmadik sorában áll: hanem tartana addig, míg minden pályázó nem pályázott. A b) pont pedig akkor ily kezdetet nyerne: A pályázatot lejárván sat.

A XIV-ik fejezet c. pontja ezt mondja: A kik a pályázatra bocsátottak közül egyszernél többször megfordulnak az üresedésbe jött egyházban sat. nem jöhetnek választás alá abban az egyházban. E törvény, ha csak a betűket nézzük benne s azt, miket a betűk mondanak — véleményem, szerint — tulszigoru, mondhatni, drákói törvény. Kizárni a választhatók sorából valakit csupán azért, mert az üresedésbe jött egyházban megfordult, de semmi büntényt el nem követett: előttem legalább tulszigoru büntetésnek tűnik fel. Azonban, azt hiszem, hogy a törvényhozásnak is e törvény alkotásával ily célja nem lehetett. Nincs szándékomban a törvény magyarázatába bocsátkozni; hisz, jól tudom, hogy alkatmányos fogalom szerint, törvényt magyarázni, csak az jogosult, a ki alkotta; mindazáltal, hátorkodom, azon véleményt kockáztatni: miszerint e törvénynek más célja nem lehetett, mint az, hogy általa a vesztegetési hajlamnak szárnya szegessék, a vesztegetésnek utja elzárassék a pályázók előtt; de alkalmazásba csak akkor jöjjön, ha a megfordulás vesztegetéssel jőne kapcsolatba. Mert hiszen, a puszta megfordulás még nem bűn; bűnné csak akkor lesz, ha az vesztegetési célból történik. Ily értelemben helyesnek tartom e törvényt.

Azonban, jöhet elő eset, hogy a pályázók valamelyike megfordul az üres egyházban a nélkül, hogy vesztegetésre legtávolabbi szándéka is volna. Például, ha atyja, anyja, vagy testvérei az üres egyházban lakván, azok megbetegednek, vagy meghalnak és ő azoknak látogatására megy, vagy temetésöken megjelenik. Vagy talán beteg övéinek látogatására; ha meghalnak, temetésére sem mehet el a nélkül, hogy a választásból ki ne zárassék? Ez valóban különös lenne; mert így a pályázónak vagy a szülők és

testvérek iránt való szeretet és kegyelet érzéseit kellene elfojtani, megtagadni; vagy szerencsésjéről, mely meglehet az életben számára többé fel nem mosolyog, lemondani. Ilyesmit kívánni azonban valakitől, nem lenne emberi.

Hát akkor minnek kellene történni, ha a pályázók valamelyike az üres egyházban lagnék? El kellene-e költözni onnan a pálya-idő tartama alatt? A törvény betűi szerint el; mert ha a pályázónak az üres egyházban egyszerűen többször megfordulnia nem szabad, hogy vesztegetésre alkalma ne lehessen: mennyivel kevésbé engedhető meg az ott lakás, mely anynyi időt és alkalmat nyújthat a vesztegetésre. Ilyet kívánni pedig, kinek juthatna eszébe. Ohajtanám azért, hogy a törvény egy kissé körülírassék, különben a betű az ártatlanokat is megölheti.

A XV-ik fejezetben arról levén szó: kiknek és minő mérvben van joguk a lelkész-választáskor szavazni? f) pont alatt ez áll: Azokban az egyházközösségekben, melyekben az 1861-ben

megállított presbyteri rendszer értelmében az ekklezsia-gyűlés teendői és jogai a képviselői testületre bízvák, a papválasztásban csak a képviselő testület tagjai birnak szavazattal? Hogy egy népes gyülekezet ügyeinek intézése — miután nagy testületek nehézkesen szoktak mozogni és tanácskozni — képviselő testületre bízatik, azt én is helyesnek tartom; de hogy nagy fontosságú ügyekben, mint a minő a papválasztás ténye is, a fizetés terheiben osztozó hallgatóság egy bizonyos része jog gyakorlatától megfosztassék, azt nem tartom az igazsággal megegyezőnek. Ennél fogva e pontot kihagyatni, ohajtóm.

Ezek észrevételeim a papválasztási szabályzatra. Lehet, hogy hibáztam egyben-másban, és mi emberi dolog — tévedhettem; azért előre is köszönetemet nyilvánítom annak, ki utba igazit.

Kelemen János.

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult századi levelezéséből.

(Folytatás.)

9. Molnár János apát levele Benkőhöz. Kelt Budán 1783. aug. 26-dikán.

Nagy tudományú, kedves, Tiszteletes Uram!

Majd csak nem egy egész esztendeje, hogy egy-mást nem leveleztük. Különös örömmel érteném, ha a sok dolog keresztül nem állana az: Úr előtt, vette-é s mikép tetszett a Magyar Könyv-ház? melynek (mindenik részében) nagy ékesége az Úrnak fűszeres munkája, s ugyan a kassaiaknak az tetszik leg-felettéb az első szakaszban. Ezen pesti vásár szórja és széllyel-ereszti már az 3-dik szakaszt is, mely szinte 41 árkusra terjed, és így egyetemben 91-re az három darab. A nyomtató keze alatt vagyon a 4-dik szakasz is, melyben az utolsó könyv 323-dik. Abban Benkő Urnak Erdélye elé-fordul rövideden. Ezekről tudósítván szeretettel az Urat, kérem egyetemben szives bizodalommal, hogy némely piszkálóm ellen segíteni méltóztassék hitoless méltóságával. Rágja, marja magyarságomat. A betű-szedő gáncsait nékem tulajdonítja, s a mit ő nem hallott, nem olvasott, góromba vételnek tartja. Én, csekélységem szerént, nagy igyekezettel s elé-menetellel forogván a Görögben, látván egyetemben a német és franczia példát, országunk minden szóejtését válogatva meg-becsültem. Ez-é a vétek, ez-é a tudatlanság. Laktam Dunán túl és innét, Erdélyben, Váradon.

Felőlem lehessen-é az az ítélet: hogy egy szurdékbeli sem író sem szó-tevő meg-haladjon s biró-pálca alá vegyen? De ezt csak félbe és suttogva: nem azért, mintha kérkedni vagy neheztelni kívánnék: egy morzsányira sem indúl szívem, vérem. De szeretném mindazáltal, s kérem is az Urat, ha ideje lészen, szedjen össze egy pár bizonyosságot s főképpen a magájét küldje hozzám; had vessem oleibe paizsul annak, a ki ellenem támadni merészel. Még egy pár szót! Csudál-

kozni fog az Ur azon, hogy Benkő Ur Erdélye az 3-dik szakasznak 152-dik könyvévé vált; s én mindazáltal azon munkát a 4-dik szakaszba keverem ezen levél által. A csudálkozást meg-szünteti a 4-dik szakasz. . . Szeress jó akaróm, s felelj-meg a benned helyheztetott reménységnek. Irám Budán 26. August. 1783.

Az Urnak alázatos szolgája

Molnár J. Budai Director m. p.

Eredetije az erd. Muzem kézirattárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

10. Révai Miklós levele Benkőhöz. Kelt Győrött 1785. július 11-dikén.

Nagy Erdemű, Széles Tudományú,
Tiszteletes Benkő József Úrnak

Tetézett mértékkal kíván számtalan jókat, Révai Miklós.

Más fél esztendeje már, hogy leveledet vettem, Bécsben, leg nagyobb keservemben, állapotomnak fel forgattatása közben. A mikor olvastam, s valahányszor az után jó baráttal is közlöttem: mind annyiszor mind azon zokogás félbe félbe tördöste szavamat, öreg cseppekkel omlottak meg áradott könyveim, szakadott érzékeny szívem: hogy az a szép igyekezet, melynek te, oly öröm érzéssel, magadat oly forrón ki öntve, teljes szivedből ölkvendeztél, még virágzása előtt kezdett el nyomtatni, mind azokkal a gyönyörű szándékokkal egyetemben, melyek a jövő időt már is oly mosolygó színben mutatták, hogy vidült és újult minden jobb hazafi reá néztében.

Az a szörnyű kár, melyet a haza akkor vallott, epesztő búslakodásba oly mélyen el meritett, úgy el zsbasztott, hogy meg is szüntem már érzeni. Időt kívánt, míg csak valamennyire is fel ébredhettem. Ne csodált tehát, hogy el késtem válaszzal.

Úgy hiszem, szólott már veled Gyarmati Sámuel. Ő alkalmasint tudta állapotomat, és a mely szeretettel viseltetik hozzám, már el is beszéllhetette dolgomat. Mind azon által nem csak meg beszéllve, hanem meg írva is, fen maradjon ez a történet.

Te tehát csak elő készüléteimből is által látván azt, a mit az oly igyekezet után remélhetünk, melylyel forrón buzogtam, emelkedvén emelkedtél, s örömmel szemlélted, és kegyes ohajtásokkal kívántad még az égből is segélytetni új hivatalomat? Mind ugy cselekedett, valaki csak szerette hazáját. Kegyes is volt erre mind az Ég, mind az Udvar. Hanem mért vagy az emberi szabad akaratnak még is anynyi ereje, hogy gonosz szándékjában meg általkodván, sokszor el keveri még azt is, a mit mind az ég, mind földön a jobbak óva és áldva ápolgatnak?

A mig csak fen marad a magyar név, halhatatlan lésszen Rát Mátyás az ő dicső fáradságáért, melyet a hazának számtalan hasznára kezdett, folytatott is három álló esztendőig *), nagy szorgalommal ugyan, de nagyobb küszködéssel. A hál' adatlanság, az irigység, a fősvénység, a hitért s ilendőségért helytelenül való buzgódás, jobb jutalmat érdemlő hivataljának mind kezdetében, mind folytatásában sokat háborgatta, sokat keserítette.

Mikor hivataljától meg válni szándékozott, jól tudván maga tapasztalásiból, mi erősen lángodozó haza-szeretés kell ide erre a helyre, hogy a háborgó szelek el fojtsák lángját és élesztő erejét, oly igazán hazája hasznáért buzgó bátor lelket kívánt maga helyébe, a ki ezekkel meg viharoson. Én láttattam néki már akkor is oly bátorinak: engem ajánlott a nyomtatósna. De emezt a fősvénység máshová ragadta. Gyarlóbb író gyalázatos kicsiny béren fogadott **), hogy a nyereségből csak maga hizzék. Hanem rosztalálta el: mert a váltók igen alább szállottak. Kárával tudta meg, hogy az író szerzi valóbb érdemét a Hirmondónak, nem pedig az ő szurkos mázolásá. Azért engem kívánt már ő is, jobb kötelezésekkel, mint Rát vólta véle.

Én kaptam a jó alkalmatosságon, hogy itt öntsem ki bővebben a hazának, a mivel már régtől meg teltem, a haza javát ohajtva, és anyai nyelvünk gyarapodására szaggatva. Én az újság írást, melynek még sokaknál igen alá valón vagy le festetve az képe, magasabb és érdemesebb polczra akartam fel emelni; anynyival is inkább, hogy a fősvény nyomtatósok vissza élnek azzal az alkalmatossággal kárunkra, melylyel az igaz meg világosodásnak és nyelvünk gyarapodásának eszközeit, a közönségnek ki mondhatatlan nagy hasznára egész ország szerte monnél könnyebben és mennél többekkel közölthetnék, ha haza szerető lélek ülne a kormányán.

Régtől össze szóllottam már több haza szerető jámborokkal egy magyar nyelv mivelő tarsaságnak fel állittatásáról. Csak mindég ott akadtunk fen, hogy jövedelmünk nem vólta.

Én látván, hogy a Hirmondó állapotja igen rosztalálban vagy: holott egy részről a gyávabb írás, más részről még is a képtelen fizetés kérés, az után a postákon lévő rendtelenségek is a meg korcsosulásra igen hajtották: azt akartam leg inkább fen tartani, és a tarsaságnak fő jövedelméül tettem.

*) Rát Mátyás szerkesztette az első magyar hirlapot, mely Pozsonyban 1780-ban „Magyar Hirmondó” cím alatt jelent meg.

Sz. K.
**) Barcafalvi Szabó Dávidot, ki 1784-ben és 1785 elején szerkesztette a Magyar Hirmondót.

Fel tettem sokkal többel kedveskedni minden posta napon, leg szebb rendelés tétellel, kivált a posta tisztékkel barátságosan meg egyezvén, és még is oly kicsiny áron, hogy még a szegényebbek is igen örömet váltottak volna. Harmad magammal irtam volna. Mert oly hamar dolognak meg iratására egy ember nem elégséges, kivált ha helyesen akarja a közönséget szolgálni. Ország szerte a levelező társak is segítettek volna, kiknek is ugyan azért bizonyos részők jutott volna a nyereségből, hogy anynyival is buzgóbbak lettek volna a levelezés dolgában. Ilyent én harminczat rendeltem. Annyian össze dolgozván, oly munkával kedveskedhettünk volna a hazának, hogy e leg bővebb jövedelme lett volna a tarsaságnak.

Mint hogy szabad most könyv nyomtató sajtót is tartani mindennek, a ki akarja: a tarsaságnak is vólta volna könyv nyomtató sajtója. És ebből lett volna a második jövedelme. E mi bőven fizet, nyilvánosságos példája, hogy a nyomtatósok oly hamar oly roppant házakat állíthatnak. Pedig a kezdete igen kicsinyen lehet. A tarsaság anynyival is jobban fel kaphatott volna, hogy sokkal ócsóbban árulta volna könyveit. Csak magyar könyveket nyomtatott volna. A magyar íróknak itt fő képen akartam kedvezni, hogy némü némü jutalmok is legyen hathatós ösztöndél az irogatásra. Mert azon kívül, hogy ingyen nyomtatódta volna írásaik, a nyereségből is bizonyos részt vettek volna.

Nagyjaink közül egynéhányan értvén ezen szándékomat, önként adakozásokra eredtek. Ezeknek példajok még többeket is szerzett volna. Ez a jövedelem a harmadik lett volna. Ezt én arra szántam fő képen, hogy esztendőnkint ki tétetett kérdésekre vetekedő meg fejtéseket készítenek volna anyai nyelvünkön hazánk tudósai, és a három első vette volna a ki tétetett jutalmat. Ki mondhatatlan lett volna ezzel a penna csatára fel lázzasztódott iparkodás.

Ezek voltak fő intézeteim e három fő jutalommal egyéb mellesleg való rendeléseken kívül, melyeket gyönyörű össze függéssel egybe irtam. A ki csak látta, és pözsgött még benne valami kicsiny csepp magyar vér, mind örült a hazai nyelvnek emez igazabb és hathatósabb fel emelkedésének. Csak a hazától el hasonlott gonosz haza árulóknak szúrta a szemöket. Ezeknek oly gonosz volt a szándékok, hogy szép igyekezetemnek el nyomtatásáról mint egy össze szövethetvén, a magyar nyelvnek ez által fel újúlható virágzóbb állapotját egészen fel forgatták az Udvarnál. Annál az Udvarnál, mely, bátor ugyan német, de még is oly kegyes nemzetünkhöz, hogy annak nyelvét el törteni magától ugyan soha sem vólta szándéka: hanem őseiktől el fajult rosztalálunk azok az alacsony hizelkedők, kik nemzetünkről s nyelvünkről gonoszúl sügnak bé. Az én dolgom ebben eleven példa. Senki sem akarta ügyemet segíteni. Képtelen voltam magam a Felsőséghez fel menni. Ki tettem szóval is előtte, s bé adtam irva is bőven, mit akarok a haza javára és nemzetünk megvilágosodására. A Fejedelem nem tehetett többet annál, mint sem a mit tett. Meg jelölve küldötte által a leveles háznak esedező leveletem. Ezen múlt, de fő képen a Királyi Helytartó Tanácson, vagy is annak gonosz fején, ama sok átok tárgyán, haza áruló Niczkin, hogy a haza nem lehetett

közelebb nyelve ki miveléséhez. Mert ez a gonosz ember oly fordítást tett az egész dologban, hogy engem, mint némű némű eszközt álomba indúlt nyelvünk fel serkentésének, más bé kevert vádolással meg támadván csak nem szám ki vetésbe igazított. Nem merte ez a derék Tanács megint olyan nyilván való hízkeléssel el nyomni akarni ezt az igyekezetet, mint Rátuak jó szándékát el akarta vólt tiporni. Méltó ezt is fel jegyezni, bátor ugyan méreg és boszszonkodás nélkül lehetetlen még tenni.

Halljad csak, az a Magyar Helytartó Fő Tanács mit követett el a Hir Mondónak bé jelentésekor. Egészen el-lene vólt, ellenkező vélekedést adott fel iránta a Felsőnek, hogy ha meg engedtetik, úgy mond, ezzel a magyar nyelvnek gyarapodása nagyobb nagyobb erőt vészen.

A Magyar Helytartó Fő Tanács, kit Nagyságos Eleink a magyar hazának fen maradására oszlopúl és első kő falúl kívánt, és rendelt, az a Magyar Helytartó Fő Tanács lehetett rendelése végétől oly el hasonlott, hogy a magyar nyelvnek gyarapodását maga merte vólna gátolni! De pirúlhatott érette: mért hogy eme helytelen hízkelését azonnal meg útálta maga a Kegyes Fejedelem Aszszony: maga is ily éktelenségen meg boszszonkodván ezeket mondotta vala: ha das väre arg, in Ungarn nicht einmahl die ungarische Zeitungen zu lassen zu wollen. Ha a Kegyes Király Aszszony jobban nem gondolkozott vólna szeretete magyariról, a Magyar Helytartó Fő Tanács a Magyar Hir Mondót még kezdetében el nyomta vólna.

Én bizván jámbor szándékomnak jó ügyében, az után ezeket is tudván, anynyira fel bátorkodtam, hogy még anynyi ellenkezéseken is keresztül akartam jární. A kik jobban által láthatták a dolog ki menetelét, azonban még is igen tartóztattak, hogy oly hevesen ne sürgetném a dolgot. Nagy marhák, a kik ellenem vagynak. Jobb, hogy el hallgatván, várok inkább az időtől. Újonabb esedezéssel, vádolással, még másnak is bé vághatnám az útját.

Ezeknek engedelmeskedvén Gyórré húztam magamat egy jó magyar uraságnak gyermekei mellé. Itt ki nyugodván lestem untalan azt az időt, hogy valahogyan leg alább a Magyar Költeményes Gyűjteménynek közre bocsáttatását kezdhetném. Erre is nem anynyira magamtól fakadtam, mint jó barátimnak szüntelen való unszolási által.

Bele kaptam tehát már. S ihol neked is mi terhet küldök a nyakadra. Látod e! úgy vagyon ám az, a ki hazáját szereti, hogy arra elég a teher, de kevés a jutalom. Hanem a jó, hogy mi a haza szeretésről mint egy meg részegedvén, nem is érezzük a teher súlylyát, sőt édesen érezzük, és gyönyörködtető foglalatosságul vagy is inkább mulatságul fogadjuk.

Közli Szabó Károly.
(Vége következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

Az udvarhelyi egyházmegyéből.

Csekefalva, február 11-én, 1873.

Nagy tiszteletű szerkesztő ur! „Alakítsunk beteg-segélyező és temetkezési-egyleteket“, ezen cím alatt e lapok jelen évi 4 és 5-ik számaiban, egy igen közhasznú cikk jelent meg, melyet örömmel olvastam át; nézeteit portolom; abban

a mi székely neptünk szokásai eléggé érintve vannak, a melyekhez, sem hozzá tenni, sem belőlük elvenni, nem is akarok; hanem rövideden közölni kívánom kised közönségünknek e tekintetben tett és teendő szervezkedését.

Csekefalva teljes közönsége alig számlál 500 lelket, mintegy 100—120 családot alkotva, kevés anyagi vagyonnal bíró, egyszerű földmivelésből s csekély mesterségből élő nép lakja; ev. reform. és unitáriusok. A földmives és csekély kézi mesterséget folytató nép általában a gyakorta elő forduló betegségben az orvosi segélyt, ha csak lehet, kerülni szokta, csak a legszükségesebb esetekben folyamodik oda, midőn sokszor már késő a segély. Kerüli leginkább azért, mert különben is nagyon szük erszényéből, egyszeri kijövet-re, ha közel lakik is az orvos, 3—4 forintot áldozni, nem igen tud.

Ezeket tapasztalva, a legközelebbi állomáson lakó orvossal értekezve, hogy mikint lehetne a népen könnyíteni s még is szükség esetén orvosi segélyben részesíteni, abban állapotunk meg, hogy ha legalább 30—40 család vállalkozik évenkint az orvosnak egy-egy forintot o. é. fizetni, szükség esetén fuvart küldve, az orvos kötelezi magát, hogy az említett díjért, mindanynyiszor kijön, a hányszor szükség van segélyre, bármely tagja legyen beteg a nála bejelentett családoknak. Az orvos-szerekre a lehető legnagyobb gond fordítatik, hogy a legcélszerűbb és lehető legjutányosabb árban legyenek kiállítva. Ezen társulat most van alakulóban itt.

Temetkezési társulatunk alakult az 1870-ik év elején: akkor leginkább két dolog lebegett szem előtt: egyik, hogy szükség esetében koporsónak való deszkája legyen mindig elegendő. Mert megtörténik a szegény falusi népnél, hogy ha halottja van, deszkáért két-három falut is össze lótfut, mig egy pár szálát — olyant a milyent — szerezhet; másik, hogy a költséges s gyakran tivornyává fajulni szokott torozást, kiküszöbölje. Alap szabályai rövideden ezek:

1. Tagsági részvény családonkint 1-egy frt. A pénztár-kezelésére és a szükséges deszkák vásárlására s azoknak további gondozására, választott egy jegyzőt s két gazdát.

2. Ha a családfelek elhalnak, családfeül, özvegyeik, vagy azok elhalálkozásával élő gyermekeik közül az idősebb tenkintendő, mig külön család-fökké nem lesznek; ha külön családfeökké válnak, akkor a részvény fele részét újból bétenni, tartoznak.

3. Azok, kik a társaság alakulásakor nem váltak részvényeseivé, csak is a részvény és annak évenkinti 12% kamatja befizetése után lehetnek azzá.

4. Kötelességükké tétetett a megválasztott kezelőknek, rövid időn deszkát vásárolni, s mindig elegendő készletet tartani egy arra alkalmas helyen. Ezen deszkákból a társaság tagjain kívül másnak adni, nem szabad. Minden év végén a kezelők számolni kötelesek.

5. A kirívó cifra temetkezés tilos, különösen a tulzásig vinni szokott torozást merőben megtiltja; csak is a koporsó csinaló, sirások ellátandók kevés étellel és itallal.

6. A társaság tagjai közül bármelyiknek halottja van, minden családtól legkevesebb egy személynek, östvéli 12-ór-

ig virasztani, temetéskor templomba, vagy a hol a papi szolgálat tartatik, megjelenni s a sirhoz kikísérni, köteles; elmaradás esetében, ha helyes okát nem tudja adni, 20 krajcárral büntetetik.

7. A társaság megbizottjai, sor szerint, a kiket ki-neveznek, azok kötelesek a sirásóknak a betakarításnál segédkezést nyújtani.

8. A társaságnak van asztalosa, ki a közterhek hordozása alól föl van mentve, s ezért a koporsókat ingyen készíti.

9. A csoládfők mellett ha elgyengültek, elaggottak vannak, azok egyszer mindenkorra 40 kr. fizetnek a pénztárba.

10. Hogy az alaptőke csonkulást ne szenvedjen, míg anynyira erősödhetik, hogy a szükségeseket fedezheti, a halottak eltemetéséhez szükséges minden szál deszkáért 10 kr. fizetendőül erre szükség nem volt; mert mindjárt a társulat alakulásakor a részvényesek egy kevés fáradság után 50 frtot szerevezve, a pénztárba tették, az óta a kamat kiadásainkat, fedezi.

Ezen társaságnak csekély kivétellel mindenki tagja. Nagyon egyszerűnek tetszik az egész, még is igen jóteknony befolyással van nem csak a népre, hanem mi roánk lelkészre is; mert tapasztalhattuk, hogy a szorgos munka időszakokon keresztül, ha halottunk volt, a keserveken kívül, alig egy-két elaggott, öreg és néhány gyermek jelent meg a temetésen; alig lehetett embert kapni, kik a koporsót a sirkerthe elvigyék, ott a betakarításnál segítsenek. De most nincs az a szorgos dologidő, hogy szép számu közönség részvéte mellett ne történjék meg halottainak körül az ugynevezett utolsó tisztesség. Arra sinc. példa, hogy elmaradásáért valakit megbüntettek volna.

Ehez hasonló társaságot alkotni, bármely egyszerű közönség képes, és sok kellemtelenséget el lehet kerülni. Probát kell tenni, a siker követni fogja! *Sándor József,*
ref. lelkész.

Tisztelet az érdemnek.

Sz.-Keresztur, február 6-án, 1873.

Január 31-én, halt meg Sz.-Ábrahámon özvegy Botta Györgyné született kis solymosi Konc Klára; élte 75-ik évében. Viszszavonulva, szerényen élte le özvegysége napjait, nem vágyott hiu csillogásra, jó cselekedetel jutalmát öntudatában feltalálva, s halála után végrendekezése tanuskodik csak fenkőlt lelke jóságáról s méjj hon-leányi érzelmeiről.

Néhány pontot ide jegyezek végrendeletéből, ez hangsabban nyilatkozik minden ékesen szólásnál.

Közel és távolabbi rokonairól a vagyonhoz mért öszszeggel megemlékezvén, annak felosztását is akint rendelte, hogy az a maros-vásárhelyi tanács meghallgatása után azon arányban osztassék fel, a mint egyik vagy másíknak arra több szüksége lenne.

Ezenkívül hagyott keresztési, csik-kászoni Székely Károly jogásznak 400 frt. A székely-kereszturi r. kath. templom szükségeire 200 frt, ugyan annak harangöntetési alapra 100 frt. A sz.-kereszturi r. kath. kántor-tanítóí fizetésének növelésére alapúl 200 frt. Ugyanazon iskola felszerelési költségére 200 forint.

A sz.-kereszturi ev. ref. leány-iskola alaptőkéjének növelésére 200 forint.

Az erdélyi országos muzeum egyletnek 400 forint.

Az erdélyi nemzeti színház rendelkezése alá, hogy annak kamatja beteges, elaggott, vagy munka-képtelenné vált erdélyi születésű színésznek adassék 400 forint.

A sz.-udvárhelyi r. kath. gymnasium önképző körének, hogy kamatjából a legjobbnak ítélt kötött vagy kötetlen dolgozat jutalmazassék 400 forint.

A sz.-kereszturi ev. ref. kollegium önképző körének hason célra 400 forint.

A sz.-kereszturi algymnasium igazgatóságának rendelkezése alá, hogy annak kamatjából azon magán-tanító jutal-

mazzassék, ki az iskolai év végével a gyermekekkel való bánásmódban magát legelőnyösebben tüntette ki 400 frt.

Ime, még sem vezett ki a magyar fajból egészen az ősi erényl E szerény visszavonultságban élt matrona megtette kötelességét. Életében, halálában méltó maradt az ősökhez. Mit nem keresett életében — a dicsőséget ime a legszebb alakban szerzé meg halálában a legszebb emlékoszlopot állítván sirja fölé, mely előtt az utód kegyelettel áll s békés nyugtot kér az elköltözöttnek. *A. B.*

KÜLÖNFÉLÉK.

= „Theologiai fakultásunkról“ feliratu cikkeink csak mégis meg fogják teremni gyümölcsöiket. Egy velünk szomszédos egyházmegyében már találkozott egy nemesen gondolkó nagy (!) férfit, ki a helyett, hogy kutatná a mi intenciókat, behatolni igyekeznék a dolgok lelkébe, s ne a szavakat mérlegelne, hanem figyelmére méltatná anyaszentegyházunk jelenlegi állapota felett kifejezett méltó elbúsulásunkat: anynyira átadta magát egyébiránt tőle mást nem is várható dühösségének, hogy ezt csak ugy véli kielégíthetőnek, ha jövőre nem fog prénumerálni lapunkra s annak megbuktatására törekszik. Ennél méltóbb illusztrációt nem is adhatunk cikkeinkhez. Gyümölcseiről ismeritek meg a fát. Nem tehetjük, hogy sajnálatunkat ne fejezzük ki e felett; és ki kell mondanunk, hogy az „Erd. prot. közl.“ csak egyszer bukhatik meg — igaz; de ha százszor bukhatnék el, ez még sem tartoztatná vissza, hogy a mig él, megmondani ne merje azt: hogy éppen ti, az ilyenek ölik meg anyaszentegyházunk becsületét. Tudjuk, hogy elöttetek a legnagyobb eszezesettséggel, ha valaki arra törekszik, hogy a ti állati nyugalmatokat megzavarja, s megszegyenítse felületességötöket; de a mig a becsületes szándék, és lélekismeretes munka — tisztességet várhat: le nem teszszük tollunkat éppen érettetők; s meg nom szűnünk fületökbe kiáltani: ti vagytok a fokély anyaszentegyházunk testén; s megölő betűi minden nemesebbnek. Az igazság igazság marad azért mindig, ha be is dugja fülét az, kire éppen ráolvastuk. A süketség és vakság — szerencsétlenség; de ezen a téren nem — argumentum; nekünk pedig ez kell; s a csupán szájaszkodó ellenfélre bizony nem sokat adunk!

= Gróf Kún Kocsárd, állam-főgondnok urról egy nemes, és hazafias tettet jegyzzük fel, hogy kifejezhessük tiszteletünket, és őszinte hálaunkat. Tordosi ref. lelkésztársunk tudósít, hogy a nemes gróf, ki már eddig is igen sokszor adta jelét vallásos buzgóságának és hazafias érzületének: egy ujjal tetézte bokros érdemeit. Ugyanis, közhírré tette a tordosi egyházban, hogy annak tagjai közül a ki házosodni fog és akár lozsádi, akár más helységből magyar nőt veszen feleségül, az elvesztett magyar nemzetiség visszahódítása könnyebbítése tekintetéből, a mig él, mindeniket egyenkint 50 frtra menő kiházásitási ajándékban részesíteti. Az első ajándék jan. 28-án egy lozsádi, egy n.-rápolti s több helybeli jelenlétében először Kis Ferencnek adatott át némi innepélyességgel, melynek meghatottsága annál fontosabb volt, mert az illető öröm-könyvek közt fogadta, hogy házi és családi nyelve „magyar“ leend. A nemes gróf pedig e szavakkal végezte be levelét: „szivemből fogok örülni, ha mentől többször járulhatok ily szerű adománnyal közös célunk valósíthatására.“ Mi a legnagyobb tisztelettel regisztráljuk e nemes tettet, mely nem szorul a mi elismerésünkre ugyan, de melyet örömmel hozunk nyilvánosságra azon ohajtással: vajha, sokan lennének, kik követnék e szép példát; vajha, a nemes gróf ur életét sokáig tartaná meg a gondviselés, hogy sok jót tehetvén, látná örömét annak az elhintett magnak, mely teremni fog hatvan és százannyit.

= Van nekünk egy jó barátunk, ki érdeklél visel-

tetik egyházi dolgaink iránt, azokat figyelemmel kíséri; kedve telik benne olykor, hogy egy nevezett fogas kérdésekkel ostromoljon, s örül, ha mi habozunk a felelet megadásában. Legközelebről ezzel mulattatta magát: a szervezeti törvény VII. fejezete d) pontja azt rendeli, hogy az állandó igazgató-tanács az idő és körülmények kívánalmi szerint, törvény-javaslatokat készít elő és terjeszt az egyházkerületi közgyűlés elibe; a más uton bejött indítványokat, törvény-javaslatokat megvizsgálja, megkérdezi — ha akarja — az egyházmegyéket sat. és az ügyeket saját indokolt véleményével végérvényes eldöntés végett beadja. Es itt következik a kérdés: hogy lehet mégis, hogy az ily hatáskörrel felruházott igazgató-tanács nem egyszer törvény-javaslat elkészítése végett, kebelén kívül álló egyéneket szólít fel, mint ez legközelebbi számunkban olvasható a papok dislokációjára vonatkozólag: holott kiküldtek egyet, ki iránt a közgyűlés kifejezte bizalmatlanságát akkor, midőn kivoksolta az igazgató-tanácsból; és egy másikat, ki be adta lemondását. Természetesen, erre az igazgató-tanács adhatná meg első sorban a legmegnyugtatóbb feleletet. Mi azt hisszük, hogy az igazgató-tanácsos urak, kiket a képviselői egyházkerületi közgyűlés törvényesen választott meg, nem győzik el azt a tömérdek (!) munkát, melyet végezniök kell azért az édes kicsi honorariumért, a mi jutalomnak bizony nem nevezhető; így hát, küldenek ki egy némely dologra olyan embereket, kik kívül állanak; ha ezek jól megcsinálnák — a mit különben mi nem hiszünk — a közgyűlés majd megerősíti; ha rosszul csinálják, akkor van legalább, kit jól megdöngethetni. Korrektebb lenne ugyan, ha az igazgató-tanács készítené el a javaslatot s azt küldené szét véleményezés végett; de hát hiszen, így is csak az lesz belőle. Meg aztán, mentől több csatornán megy keresztül, annál későbbre lesz belőle valami. S miért sietnénk; mi várhatunk! Persze, ez volt a cél az igazgató-tanács szervezésében. . .

= Ajándékozás. A bethleni állami elemi népiskola mellé felállítandó könyvtár javára gróf Vas Miklós ur ö nagysága 20 osztrák értékű forintot adományozott, mely összeget báró Bánffy Dezső ö nagysága, még a múlt év febr. havában, a helybeli takarékpénztárban helyeztet el, kamatoztatás végett. Ezen áldozat-készségért: hálás köszönetét nyilváníttja a helybeli iskola igazgató-tanítója. Bethlen, febr. 16, 1873. Szabó Sándor, igazgató-tanító

= A bethleni állami elemi népiskolában az első félévi közvizsgák következő renddel fognak megtartatni: március 2-án d. e. az I. és II. leány-osztály rendes vizsgái; d. u. mind két fiu-osztály tornászati vizsgája, márc. 4-én d. e. a II-ik fiu-osztály, és d. u. az I-ső osztály rendes vizsgái. Ez év második fele febr. 10-én d. e. 8 óraker fogja kezdetét venni. Bethlen, febr. 16-án, 1873. Szabó Sándor, igazgató-tanító.

= A tudatlanság térképen. Straszburbban, Manier J. Európa tudatlansági térképét adta ki, melyen hét feketére festett ország leginkább szembe ötlök s ezek: Orosz-, Lengyel-, Moldova-, Oláh-, Spanyol-, Portugal-, és közép-Olaszország. Olaszországban ezer közül van négy felvilágosult; Lengyelországban száz egyen közül kilenc, Spanyolországban 35, Oláhországban 39 tud írni, olvasni. Legvilágosabb színben tündöklök e térképen Schwájc, Németország, Dánia, Hollandia, Svécia, Novérgia, Irland. Hazánk, úgy látszik, hogy középen áll. Az egész térkép különben arról tanuskodik, hogy még Európa lakóinak is háromnegyed része szellemileg igen hátra van.

= Mért nincs havunk? A máramarosi ruthének így fejtik meg: a múlt évben született a Verhovinán egy gyermek, a ki, mihelyt a bába megmosta, rögtön kenyeret kért, enni. Nem lévén a háznál kenyér, a bábaaszszony egy kis

havat hozott be az újszülöttnek az udvarról. A csoda-gyermek el is fogyasztotta szépen s ezt a megjegyzést tevő utána: „szerencséték, hogy kívánságomat így teljesítettétek, mert már most ezen a vidéken hat esztendeig nem lesz elég hó. Ha kenyeret adtatok volna, akkor hat kenyérszük esztendő következne.” De csak csép dolog is az a népnövelés!

= Egy új vallás aaptanait és szervezetét ismertették a napokban, mely állítólag Bécsben nagyon el volna terjedve. Követői az „ész-elvi, szabad egyház“ követőinek nevezik magukat, s azt mondják, hogy nem valamely más felekezetet képeznek, hanem újvallást. Rendes papjuk van; de fizetést nem adnak neki. Papjuknak, alap-tanaiik szerint, irodalmilag képzett embernek kell lenni, ki meg tudjon élni ezen munkásságából. Több vonásai vallásuknak a következők: csak egy istent hisznek; Mózes, Sokratest, Krisztust, Mohamedet, mint koruk kimagasló alakjait tisztelik, magukat utódjainak tekintik, csak hogy a tudomány és a kor haladásával lépést tartanak, miután ez az ember lényegéhez tartozik. Semmi oly tant, mely a régi idők hagyománya, mint olyant, el nem fogadnak, ha ellentétben áll a kor nézeteivel. Erkölcsi törvényük: az észszerű, lélekismeretes és emberi módon való cselekedet, az ismeretek utáni törekvés, önnemesítés, imádkozás és dolgozás, istennek mindenek felett és általában minden embernek szeretete. Alapszabályaik szerint, az állam törvényeinek szigorú megtartása követeltetik; tagja lehet mindenki és senki ki nem zárható; papi osztály, coelibatus, kolostori élet nem létezik; a házasság elvileg feloldható, de megkötése és feloldása az állam-törvények szerint történhetik; vasárnapon kívül több ünnepet nem tartanak; évdíjat senki sem fizet; minden költség önkintes adományból fedezendő. 15 tagból álló egyháztanácsuk van, mely három részre oszolva: a vallási, administratív és iskolaügyekkel foglalkozik.

KÖRÖZTETIK.

203—1873.

Ez alkalommal másod-izben a fogarasi püspöki vizsgálat alatti egyházközségben a segéd-lelkészséggel egybe kapcsolt igazgató-tanítói állomás. Fizetése:

1. Az egyház pénztárából 420 frt. o. é. és 80 frt. drágasági pótlék, a jelen drágaság tartama alatt, havi részletekben.
2. Egy nyil kender-föld a mezőn és egy drb. veteményes kert az iskola telkén.

3. A piaci vámfából a többi tanítókkal egyenlő arányú osztalék, melyből osztálya tan-termét is fűtteni köteles.

4. Tandij; felekezetünkhöz tartozó növendékektől 1 frt. o. é. más felekezetűektől 2 frt. o. é.

5. A rendes lelkész akadályoztatása esetében a papi teendőkért az egész stola; ha tometés alkalmával a lelkész mellett órál 1 o. é. frt; ha szolgálat nélkül palástosan a tometés díszét emeli, 50 kr. o. é. A 2—5 tétel alatti járulékok legkevesebb 100 o. é. frtot képviselnek.

6. A tanóda épületében elkülönített lakás, kőpincével és nyári konyhával. T e e n d ő i:

1. A felső osztálybeli fi-növendékek tanítása és a fi-tanodának — utasítás szerint — igazgatása.

2. Innepnapokon — a sátoros innepeket kivéve — a d. u. templomi papi szolgálat.

3. A sátoros innepek berekesztése.

4. A rendes lelkész akadályoztatása esetében, a papi szolgálat végzése.

Pályázati határnap március 20.

A papi szigorlat letételét, tanítói képességet s más lehető előnyöket tanusító bizonyítványokkal felszerelt folyamodványok fogarasi lelkész, t. Páncél Károly aa.-hoz Fogarásba küldendők.

Kolozsvártt, február 17, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, FEBRUÁR 27, 1873.

113—9. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

Népnevelésünkről.

Motto: Népnevelés, jöjjön
el a te országod!

(Folytatás és vége)

Negyedik, a mit a nép lelkéből kioltani szeretnék: a szellemi dolgok iránti közönyösség; mert e gátolja eszmélését; e táplálja babonás véleményeit; e honosítja meg közöttük a butaságot, tudatlanságot. Mit mond az ujság? Nem lesz-e háboru? Mit mond a kalendárium? Lesz-e hamar eső? Szellemi érdekeltsége a nagy résznek, csak is idáig emelkedik. Pedig tapasztaltam, hogy ha a szellemi tárgyak iránti érdekeltséget felkölthetik bennök, folytonosan kívánnak okulni, ébredni, ismereteiket szaporítani. Erre nézve, mily célirányos lenne, mindenütt egy-egy kis olvasó kört alakítani, s egy kis nép-könyvtárt állítani, s a hol mód lenne, valamely nép-lapot is jártatni. De hol a pénz, kérdik ott, a hol nem hiányzik a jó akarat. Ha az illetők könyelmű kiadásaik 1%-kát e célra fordítják, megvan az alap. És a kik folytonosan áhítoznak a népnevelés országa eljöveteleért, azok is vajjon, nem lehetnek-e hajlandók, áldozni e célra. Igaz, nép-könyvek dolgában nem egészen jól állunk; mert nép-könyveink egy része mese-gyűjtemény, melyet különben is eleget tudnak; egy része reájok nézve igen tudományos színezetű, melyet egy hamar nem érthetnek meg.

„Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci“: ha valahol igaz, a nép-könyveknél, mellőzhetlen. Emlékszem, mikor a Saltzmantól fordított: Okosdi Sebestyént olvastam, menynyire megilletett az, melyben egy koborló koldus-gyermek a szereplő, kiben a munkásság, s önfentartás érzete fölébresztetvén, munka, eszmélés, és kísérletek után községének leghasznosb s előkelőbb embere lett. Minden nép-könyvtárban szeretném ezt ott látni. Emlékszem arra is, midőn gyermek koromban e könyvet olvastam: A z éjnek diadalma, vagy a tündér lelkek, melyben egy rakás kísérteties eset a legegyszerűbb s

természetesebb módon fejtetik meg: kísérteties képzetimnek mily egészen más irányt adott. Az ily könyvek, melyek tanítanak, az ismeretet szaporítják, azonban gyönyörködtetnek is: az olvasás kedvélést nagyon terjesztik. Pedig ha népünket valósággal óhajtjuk nevelni, az olvasás-kedvélést fel kell ébreszteniünk benne; s gondoskodnunk kell, a hol csak lehet egy kis könyvtár alakítása iránt. Népszerű hazai s világ történelem, földrajz, népszerű természettan, s még egy kicsi népszerű államtan is egészen más világot nyitna a nép lelkében. És azon időt, melyet innepnapokon a koresmákon tölt, a hoszszu őszi és téli estéken, bizony mulatságosabban és tanulságosabban is tölteuél ily olvasó körben.

Ötödik, mit a nép életéből ki kell irtanuuk: a mások megkárosítására való hajlam. E kérdésben teljes solidaritáshoz kellene jönni minden polgárnak, s a bünt nem leplezni, nem zsákmányolni ki magán haszonra, hanem minden ily szerű kihágást, bünt, átszolgáltatni az illető igazság szolgálatának. A nép neveltségének szomorú óra mutatója: a tolvajlás száz meg száz nemének a legszélesb körben való elterjedése. A tulajdon-jogot mindenki csak is magára nézve kívánja elismertetni; de maga mások irányában azt nem respektálja. A civilizációnak pedig az a legnemesb fokozata, ha tulajdonában ki-ki szabadon és biztoson működhetik, s abban senki sem nyilván, sem alattomos uton nem háborgatja. Fájdalom azonban, a mások megkárosítására, a tolvajlásra való hajlam iszonyu dimenziót öltött. Tavasszal megkezdődnek a gazdaságban a barázda-bevágások; a széna csinálásnál a bekaszalások; széna lopás, gabona étetés, gyümölcs lopás, krumpli, tengeri orzás, sarju préda. Midőn pedig a határ feltakarodik, s minden háznál tengeri, gyümölcs, sertés-áralék bővibe van, s megkezdődnek a fonókák, koresmái mulatságok, csaknem minden éjjel hall az ember egy-egy gabonás, pince, tengeri kas felferésről szóló merényletet. Végetlenül szomorító

ennek szemlélése, s ha gát nem vettetik neki, könnyen egy szegedi bünkrónika válhatik belőle. Uraim! Gátat az árnak! Itt nem használ a lelkész erkölcsi prédikációja. Nem használ az iskola-tanító tornászati gyakorlottsága. Itt egyesülés kell a társadalmi téren, s felhasználása minden eszköznek ezen gonosz korlátozására. Legnagyobb bűn pedig az orzost tárgyak elárúsításában, s a bűnös rejtegetésében áll. Valamelyik görög tudós mondotta: hogy ha minden sérelmet, mely valamelyik polgáron történik, úgy tekintené mindenki, mint ha rajta történnék: nem lenne több sérelem. Bár mi is a nép közt eláradt ezen bűnösségre nézve úgy vélekednénk! Bár mi is, minden orzást, másoknak javaiban való megkárosíttatását úgy tekintenők, mint ha magunkat károsítottak volna meg. Ez esetben, nagy tényezőkké válnánk a közmoralitás megszilárdítására. Ha a nép mivelődését tehát valóban ohajtjuk; egyesüljünk, tömörüljünk az eláradt rossz lecsatornázására, a bűnök meggátlására, a társadalmi élet tisztázására. Ne bizzunk mindent az igazság szolgáltatására, mely elől, ha közönyösök vagyunk, a bűnös oly könnyen elvonulhat. A legközelebből érdekeltek mi vagyunk, mi törekedjünk tehát a népélet megjavítására, s nemesítésére.

Hatodik pont, melyben a nép életén javítást ohajtanék: a káromkodás. A társadalom morálja ezt rossz szokásnak; a vallási morál bűnnek nevezi. Legyen akármelyik, elég az, hogy nagyon illetlen, s nagyon triviális szokás. És ezt ne rojjuk csak a miveletlen népre; bizony, magunk is benne lélegzünk. És éppen ezért, ez illetlen szokást, vagy bűnt, igyekezzünk, társulási uton eltörteni. Dicséretes példa e tekintetben Magyarhonban a Szeremlei példája, ki káromkodás elleni egyesület alakítása által a maga körében ezen orvoslást kíván tenni.

Igy hát, uraim, én midőn lelkemből ohajtom az iskolai népnevelésnek minél jobb karba való hozatalát, ohajtásomat az iskolai éveken túl is kiterjesztem, s folytatni kívánám azt társulási uton. Mert népünknek, hogy nevelt legyen, nem elég — tudni; és tenni. Meglehet, ohajtásom utopiának fog gúnyoltatni; pedig mig valami uton ezen is segítve nem lesz, a baj forrása mindig buzogni fog a társadalom csöndessége, s boldogsága elárasztására. A kik a népélet ezen általam jelzett bajaival, kinövéseivel ismeretesek, tegyék gondolkozás, tervezés tárgyává a kérúést, s szellőztessék minél gyakrabban; mert végül, a jó mag, ha későn kél is ki, s lassan növekszik is, de végtőre még is mutatni fog sikert. A futó ho-

mok felfogását; a nagy esésű folyamok korlátozását; az ingoványok lecsapolását is az avatlan ember lehetetlennek tartja; de a tudomány merész kísérletei után mindeniknek kimutatta lehetőségét. Ma is a tudatlan nép, Franklin előtt pedig mindenki, lehetetlennek képzelte a menkő felfoghatását, és a tudomány mégis a villám cikázásának is képes határt szabni: meg kell hát kísérteni, az emberi kedélyen is uralkodni. Az e téren tett kísérletek a siker reményével biztatnak. Ide azonban társulás, egyesülés kívántatik; a közérdek pedig felhiv mindenkit társulásra. És ha közérvel, egyesített igyekezettel munkálunk: a munka után meglesz az áldás; akkor eljő hozzánk a népnevelés ország a.

December havában a „Prot. közlöny“ lapjain megjelent egy cikkem végén azon ohajtásomat nyilvánítottam, hogy nem szeretném, ha az vita tárgya lenne, a tárgy természeténél fogva. E cikkemet pedig azon ohajtással zárom be, hogy bár minél nagyobb vitát idézhetnék elő ez által. Nem bánom, ha avült nézeteim miatt lenevethetnek, kigúnyolnak; bár adataimat is megcáfolhatnák! Mint Themistokles a salamisi csatát megelőző hadi tanácsban, midőn az ellene felgerjedt spártai fővezér Eurybiadesz pálcát emelt reá s ő meghajtván fejét, mondá: „üss, csak halgass meg“; én is azt mondom: nem bánom, ha ütnek is, csak hogy az általam megpendített ügyen orvosoljanak.

Orthodoxus.

A mi bajaink.

Ez előtt pár nappal, egy hozzám igen közel álló hivatal-társamtól a következő tartalmu levelet kaptam: „mostanság igen sokat töprenkedem a felett: vajjon, csakugyan épp olyan nép ez a mostani ref. papság, a mint azt Sz. G. „theologiai fakultásunk“ című cikkeiben látja és próklámálja? Magam sem használom az optimizmus szemüvegét és elismerem, hogy van hiányosság; és mégis azt a tulságos kárhoztatást, — általában véve, — nem tartom igazoltnak. Hiszem, hogy vannak, kikre egészen illeik a vád; de azt is hiszem, hogy nagyobb azok száma, kik lelkiismeretesen küzdenek az ott számba nem vett nehézségekkel; kik hivatásukat, ha nem is az ideális tőkéletességig, de a lehetőségig betöltik. Gondolom, hogy gondolatban *) legalább ő is tett kivételt; de úgy látszik, arról a magaslatról, melyen ő is áll, vagy éppen nem, vagy csak

*) Nem gondolatban, hanem valóságosan leirt betűkkel is kiemeltük a tiszteletre méltó kivételeket, Tessék csak, elolvasni cikkeinket. Egyébiránt, hogy sok asterust elkerüljük, ezennel nyilváníttjuk, hogy minden e tárgyra vonatkozó nyilatkozatoknak kész örömet helyet adunk minden megjegyzés nélkül: fentartván jogunkat, hogy a maga idejében együttes válaszban felelőssünk mindeniknek.

apró parányiságoknak látszanak, kik vele nincsenek egy vonalban. *) Igaz, hogy a ki nem érzi magát érintve, ne vegye magára; de az olyan közügy, mely lehetetlen, hogy mindenkit ne érdekeljen. Legalább bíráljatuk és számba vesszük magunkat. És én legalább a jelen pap-nemzedék által nem látom annyira megakasztva az egyháznak, mint vallásos, erkölcsi társulatnak ügyét, hogy csupán egy, a helyébe lépendő új generációtól várnám tovább haladhatását."

Eddig tart a bizalmas levél, melynek tartalmát minden megbotránkozás, sőt az önvédelem vádjá nélkül is el lehet fogadni. Önvédelemre tollat én sem fogok. Erre sem feljogosítva, sem hivatva, sem kényszerítve, nem érzem magamat. Erős meggyőződése az, hogy azon testület, melynek örökség szerint jutott osztályrészül a nélkülözés, lemondás, önmegtágadás, ha a vállaira nehezedett terheket zúgolódnak nélkül tudja hordozni, ha kötelességeit, — önfeladással is, — a körülményekhez képest teljesíti; azon testület, melyet még a társadalmi hibákért is oly könnyen tesznek felelőssé; azon testület, melynek legjelesebbjei is mint egy kopár szirttetőről, fájdalomtól dult kebelrel kénytelenek nézni, mily pusztítva, rombolva, mindent magával sodorva, rohan tovább az ár a nélkül, hogy gyenge erejükkel azt feltartoztathatnák, vagy kimenthetnék azt, a mi drága, szent, becses előttük; — egy ily testület, mondom — bizonyosságot téve isten előtt, elég erősnek fogja magát érezni a vádak elhordozására s ön kebelébe fogja zárni a felletti megbotránkozását, hogy csak a kikürtölt tettek bírnak értékkel, a csendes, zajtalan munkálkodás még elismerésre sem számíthat. Céлом csak a mi bajaink fürkészése.

A papi testületnek 90—95 %, állásához képest, bizonyosan sokat elmékedik az egyházi élet hanyatlása okairól s azok megszüntetéséről. Fedezett is fel mindenik saját körében nem csak egyet, hanem többet is s a viszonyokhoz képest tett lépéseket azok orvoslására s az egyháziasság fejlesztésére; de mivel ez átalakulási korszakban egy általánosan elfogadott jelszót, mint egy zászlót, mely körül csoportosulni lehetne, feltűzve, hasztalan kerestünk; törekvéseinkben hiányzik az egyöntetűség. Korunk is, mint minden átalakulási kor, a bizonytalanságnak, ide-oda kapcsolásnak bélyegét viseli magán s az életre hivatott elemek kiválása, csoportosulása csak azután vesz határozott alakot és irányt, ha a főelvek tisztázva lesznek. E nélkül gyors haladást hasztalan várunk. Minden átalakulási kornak megvolt és meg kell lenni határozottan formulázott vezér eszméjének. A Luther „servum arbitrium“-a a Zwingli „providentia actiosa“-ja, a Kálvin „decretum absolutum“-a azon talaj, melyben a 16-ik szá-

zad reform-eszméi gyökereznek s bár saját önálló jellemeknek megfelelőleg különböző életerős iránynak adtak életet, de mindenikben az „istenu viszonya az emberiséghez és világhoz“, az „erőtlen ember megigazulása“, mint vezéreszmék domborodnak ki. És hogy ezen vezéreszmék kivitelében, mily álláspontot foglaltak el a bibliával szemben, nem kell felednünk, hogy Luther a Jakab apostol levelét nem akarta kanon szerűnek elismerni, egyszerűen azon okból, mert úgy vélekedett, hogy az ő ker. meggyőződése ott inkább megtámadva, mint igazolva van (Alex. Schweizer die Central-dogmen.) Az is kétségbe vonható tény, hogy a zsidó is pogány korból a ker. egyházi életbe becsuszott elemek kiküszöbölésére, s ez által az őskereszténységre való visszatérésre irányult törekvésük. Mert, hogy az első ker. egyházszervezet az az előtti kor elemeiből is vett fel, valószínű; sőt szükséges is volt — mint Sweizer mondja, — de másfelől annak is kellett következni, hogy a ker. szellem ezen ellenmondásokat, idegen elemeket felismerte s azok ellen a küzdelmet megkezdette.

A 16-ik században megkezdett küzdelem hatása alatt vagyunk mi is, s mikor fog bevégeződni, az a jövő titka. És hogy e küzdelemben mi is hatásos tevékenységgel vehessünk részt, határozottan formulázott, a mai kor szellemének, a prot. elveknek, nemzetünk geniuszának megfelelő vezér-eszmére van szükségünk. Mert, hogy a reformáció első korszakában felállított vezér eszméket 3 századnak eseményekben gazdag lefolyása, politikai átalakulások, újabb meg újabb alakban feltűnődezett társadalmi igények hátterbe szorították; hogy egyházi életünkbe az őskereszténységgel szembeálló ellenkező elemek csuszak be: valószínű sőt — kikerülhetetlen; de másfelől, az is kétségbevonható tény, hogy a keresztény szellem fölismerte a társadalmi és állami életből átvett — talán reá erőszakolt — azon elemeket, melyek organikus fejlődését gátolják, s azok ellen a küzdelmet meg is kezdte. E küzdelem még csak egyes jobbjaink nyugtalanságában nyilatkozik, — bocsánat, hogy e kifejezéssel élek, mert jobbat nem találtam, — a nélkül, hogy tudnák, mi a „jelszó;“ a nélkül, hogy tisztában lennének a vezérelvek felől.

Ha nem csalódom, egyházi életünk a vallásos, erkölcsi élet tisztázására, fejlesztésére irányult; eszköznek tekintik a nép humanistikus irányu nevelését, mozgóerőnek főként a papokat és tanítókat. De nekem úgy tetszik, hogy e magasabb cél is csak eszköz az egyes embernek és emberiségnek a Jézus Krisztusban összpontosult eszményi tökéletességig való felemelésére. Itt készakarva mellőzöm az általa véghez vitt váltság munkáját, az ember megigazulását, újja születését, mert félek, hogy használni akarva, kárt teszek, a monynyiban a váltság bünt tétélez fel, ma pedig — mint veszem észre — a bűn keresztényi értelemben vett fogalmától általános az idegenkedés. Ennek helyes, vagy nem helyes, káros vagy üdvös voltát nem vitatom, csak azt említem meg, a mit úgy is mindenki tud, hogy egyházi életünk iránt általában semmi, vagy nagyon kevés érdeklődés mutatkozik. Ez oly kétségbe vonható tény, mely bizonyít valamit: bizonyítja azt, hogy van valami

*) Dacára előbbi csillag alatti megjegyzésünknek, ezt nem bírjuk elnyelni. Ezt a föltevést határozottan visszautasítjuk. Mentől jobban érezzük gyöngeségünket, annál kevésbé nézünk valakit parányiságnak. Mi forró szeretettel viseltetünk paptársaink iránt: de a szeretetnek is van joga, hogy igazságos legyen, ha színt az szigorúnak látszik. De egy általában, ne insinualjunk oly föltevéseket, melyek a másik felet kivetkőztetik a becsület köntösből. Támadjatok meg, verjétek le; de szívemhez ne nyuljatok, mert az forrón dobog anyaszentegyházunkért és protestáns voltunkért.

mi iránt az érdeklődés nagyobb, mint az egyházi élet iránt. Ebben ki van mondva az is, hogy a mi inkább érdekel, inkább boldogít, mint az, a mi kevésbé. Talán nem állítok valótalanul, ha azt mondom, hogy az érdeklődés hiánya társadalmi viszonyainkban és egyház-szervezetünkben keresendő.

Azt olvasom Lónyai Menyhért folyó év január 25-én, a képviselőházban tartott beszédéből, hogy „policiális és centralizált államokat leginkább jellemzi az, hogy az állam-kormány minden hatalmat saját körében egyesítvén, megszűnik a magánosok tevékenysége és az ily centralizált kormányval bíró államok alkotmányosak, az összes gondolkodás és tevékenység legfeljebb a törvényhozásban nyilvánul. Itt megszűnik az üdvös tevékenység, mely oly szabad államokban, minő Anglia és Amerika az ország minden vidékéről szokott nyilvánulni és nagy dolgok kivételét a lehető legcélszerűbb módon eszközölni.“ Bátor voltam, e méjj jelentőségű szavakat igénytelen cikkembe felvenni, hogy ez által mintegy könnyítve és elősegítve legyen azon okok fürkészése, melyek egyházi életünk testén rágnak. Az igaz, hogy egyházi életünkben nem beszélhetünk policiális és centralizált szervezetről — isten mentsen is ettől, — de igen az ezeknek megfelelő „gyámkodó“ rendszerről. A mit eredményez az állami életben az első, azt eredményezi az egyháziban az utolsó. Legyen szabad itt Alex. Schweizernek a gyámkodó egyház szervezetre vonatkozó szavait idéznem: „Man kann, abgesehen von persönlichen Eigennutz, im hierarchis bevormundeuden Römischen Kirchenwesen eine kluge, hailsame, für die Menschenen wie sie nun einmal sind, nothwendige Lebensform erblicken; jedoch nicht ohne auf die volle Verwirklichung des christlichen Princips zu verzichten.“ Ez a rom. kath. egyházi élet van ugyan mondva, de mi is igen sok tanúságot merithetünk belőle, mert, hogy a mi egyházi szervezetünk is, habár nem a hierarkhia, de más alakban, a gyámkodó rendszer felé közeledik, tagadhatatlan; sőt kikérülhetetlen, mert egyházunk tagjait is állam polgárok teszük, kiknek üdvös tevékenysége, — állam szervezetünknek megfelelőleg, — megszűnik, „az összes gondolkodás és tevékenység legfeljebb a törvényhozásban nyilvánul,“ mint Lónyai Menyhért mondja. Így nem lehet csodálkozni, ha ama leghatalmasabb tényező, az állam szervezet befolyása alatt, egyházi életünkben is megszűnik a magánosok üdvös tevékenysége, lelkesedése, buzgósága s mindezek legfőlebb az egyházkerületi közgyűlésben nyilvánulnak. Feltűnő azonban, hogy egyházunk ezen legfőbb törvényhozó és kormányzó testületének érdeklődése kiválólag csak a külalakra, szervezetre irányul; ellenben, a beltartalom nem sok figyelemben részesül. Innen származik az, hogy a belső hit-élet helyet a prokuratori, állam-férfit fogások vannak napi rendben. Ezen prokuratori, állam-férfit fogások helyettesítik nálunk a hierarchia gyámkodását, melyekre ha ki is mondjuk, hogy helyesek, üdvösek, szükségesek; de el kell ismerni azt is, hogy a ker. vallás principiumával nem egyeznek. Ha már az állam és társadalom érdeke, számításon kívül hagyva a ker. vallás principiumait, ezen irányban teszi szükségessé az egyházi szervezet fejlesztését: leg-

kevésbé sem lehet, — véleményem szerint, — felelőssé tenni a papokat az egyházi életben felmerült hiányokért, fogyatkozásokért, mert e meglevő tényezővel, irányzattal szemben gyengébbek, erőtlenebbek, minthogy egy pap 589 lélekkel szemben, — mert enynyi esik, mint az 1873-ik évi névkönyvből látom egy papra, — kézzel fogható eredményeket mutathatna fel. Csak azon esetben volna ez lehetséges, ha a központi-pénztár oly alappal és anyagi erővel rendelkezhetnék, hogy az egyes egyház-tagok áldozatkészsége, buzgósága, a magánosok üdvös munkálkodása igénybevétele nélkül fedezhetné a szükségletet. Ezen nem segít még az sem, ha a theol. fakultás Kolozsvárra tétetik át. Nem, mert erős meggyőződésem s eddigi tapasztalataim arra vezetnek, hogy a falusi papokat más elvek szerint kell növelni, milyenben mi részesültünk Kolozsvárt és az utolsó évben N.-Enyeden.

A belmizszóira is lennének észrevételeim, mert én már 5 év óta mászkálom a hegyeket hidegben, melegben, hóban, esőben, jó és rossz időben, s volt alkalmam, szemlélni a vallásos életet és szükségletet különböző fázisokban; volt alkalmam elérzékenyedni palástom megcsokolása s megbotránkozni a papi hivattal s állással öszszekötött ferde felfogások miatt. Itt csak azt említem meg, hogy a belmizszó csak akkor fog megfelelni a hozzá kötött várákosoknak ha az idegen elemek közt elszort hiveink számára központi iskola lesz, hol ingyen nevelésben részesülhessenek a gyermekek s így meg lesznek mentve egyházunknak s ez által nemzetünknek.

Horváth István,
ref. pap.

Az igazgató-tanács üléséből.

Kolozsvártt, február 15-én, 1873.

Elnök gr. Mikó Imre. Jelen voltak főt. Nagy Péter, püspök, Ince Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, br. Bánffy Dezső, Szabó Ádám és Bodor Antal h. titkár.

1. A borosnyói egyház-tanács felekezeti iskoláinak községi iskolává alakíthatásáért engedélyért folyamodik. A szabályok megtartására utasítatik.

2. A sz.-szentkirályi egyházközség tanácsa kéri helybehagyatni azon határozatot, hogy erdejét 30 táblára osztotta és évenként egy-egy tábla fáját árverés mellett adhasa el. Helyeslőleg helybehagyatik.

3. Az egyházközségi, egyházmegyei és középtanodai gondnokok és pénztárnokok teendőit körvonalozó és a jövő közgyűlés elé terjesztendő javaslat elkészítésére Ince Mihály elnökdete alatt, Gyatmathy Miklós, br. Bánffy Dezső, Sárkány Ferenc és Szabó Ádám bizatnak meg.

4. A kultusz-miniszter 718—873 sz. a. kelt leiratában megtiltja a hazai egyházközségeknek, hogy idegen uralkodókhoz segélyért folyamodjanak. Köröztetik a leirat az esperesekkel s meghagyatik, hogy egyházközségük keblén kívül szándékolt gyűjtésre nézve előlegesen az ig.-tanácshoz folyamodjanak engedélyért. E tárgyban a jövő közgyűlés elé terjesztendő javaslat elkészítésével főt. Nagy Péter püspök aa. kéretik föl.

5. A romániai miszsió tárgyában kiküldött bizottság által beadott javaslat némi módosítással elfogadtatván, az

összehivandó konventen leendő előterjesztés végett átté-
tik főt. Nagy Péter püspök aa.-hoz,

6. A polyáni egyház számadásából kitűnően, hogy
kedvező anyagi helyzetben van, a 100 frtos állam-kölcsön-
kötvény tőkének eladása nem engedtetik meg.

7. A mikeszászi lelkész és tanító kéri az egyház-
község kárpótlási tőkéje kamatját utalványozni. Szerződvé-
nyeik fölterjesztésére utasíttatnak.

8. A kolozsvári tanárok fizetésének 20% drágasági-
potlék cím alatti felemelése: helybehagyatik.

9. Dombi Lajos asp. panaszt emel, hogy több szá-
madó gondnok községi munkára kényszerítették. Felterjesz-

tés intéztetik a közmunka és közlekedési miniszteriumok-
hoz felmentésök végett.

10. Főt. Nagy Péter püspök aa. beadja a kolozsvári
képviselői közgyűlés azon határozatát, mely a kebli egy-
ház-tanács állandó tagjául kívánja tekinteni a Kolozsvárt
levő összes tanodák ev. ref. hitvallásu tanárait és tanítóit és
kéri az ügy elintézését a közgyűlés elé terjeszteni határo-
zott hozatal végett. A határozatnak a tanárookra vonatko-
zó része jóváhagyólag tudomásul vétetett, a tanítókra vo-
natkozó intézkedés, mint a presbit. szabályokkal ellenkező,
hatálytalannak nyilvánítottatik.

— Ezekon kívül előadatott még 17 ügydarab —
r.—l.

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult századi levelezéséből.

(Folytatása és vége)

11. Révai Miklós levele Benkő Józsefhez.
Kelt Győrött, 1785. jul. 11-dikén.

(Vége.)

Örömet vállalod tehát magadra, a mire kérék. Hol hozzád
is folyamodom, hogy tekintetben levő úri személyeknek köz-
be vetésével és hathatós ajánlásoddal igyekezetemet mennél
többekkel meg esmértesd, és az előre való fizetést is drá-
ga neveddel alá iratott menedék levélnek oda adatásával bé
szedni s mennél hamarabb meg is küldeni ne terheltesdél.
Hál, adatossággal is tartozó adósod fogok ugyan lenni, de
egyébként is akarom meg szolgálni fáradságodat.

Látod az ide bé köttetett hírré adásból, mibe kaptam
már. Csak már a haza kedvezzen, nem sajnálván azt a kis
segedelmet, melyért esedezem, majd többel is szolgállok. Tu-
dom szegény hazánknak pénzetlen voltát; azért is szállot-
tam oly alkura; csak hogy ne veszejtsék, a nyereséggel
nem gondolok.

Jól esedezz az Istennek, hogy a jövő esztendőre a sze-
vek valamennyire meg változzanak, és ne akadályoztassák több-
re törekedő jámbor szándékunkat. Ráttal és Szerencsi Nagy-
gyal mi azon vagyunk, hogy a Társaságot csak ugyan me-
gint fel állítani igyekezzünk, Társaság név nélkül is, hogy
hogy megint lármát ne tegyen. Fen maradásunkra kettős jó-
vedelemre akarunk szert tenni. Az egyik ez a honaponként
való nyomtatás; most a Költeményeken kezdem, azoknak vé-
gökre menvén másokba is bele kapok. Megmaradok pedig
még is szüntelen azon kicsiny fizetés kérés mellett. A jövő
esztendővel akarnánk olyas valamit is kezdeni Rátnak neve
alatt, milyen az ujság, ilyen fen irás alatt, Köz Haszon-
ra való Levelezés. Foglatatját képezheted, kivált, hogy
tőlünk származik. Ennek egy darabja minden héten fog jár-
ni, bőven, szépen, és még is igen ócsón, egész esztendőt
által csak 6 forinton, és pedig postán s pecsét alatt. Társa-
kat akarunk pedig mind a két igyekezet és dolog mellé, s
olyan kötelezéssel, hogy a tiszta nyereségnek harmadik ré-
sze köztök fog mindég fel osztatni. Csak ugyan célunkat
fogjuk érni.

Az alatt, hogy Bécsben voltam, az üldözetet elmellőz-
ni, ki rándultam egykor is, máskor is, a Terésiai Nevelő
Házban lévő jó barátimhoz, hol vigasztalást keresni, hol ta-
nácsot kérti. Kettő volt közülök, kik leveled közletésére már
ez előtt régóta szivekben támadott hajlandóságokat akkor is
ujra hozzád oly hathatósan ki jelentették, hogy ezt néked
örömedre mentől előbb meg írni gerjedeztem, hanem a bánat
ezt is anynyira el nyomta.

Első Dénis Mihály, néhai Jézus Társaságának érdemet
és nagy nevű szerzetese, Császári Tanácsos. Akkor azon ne-
mes nevelő házban a Garelli könyv tárának gond viselője s
a könyv tartásnak és a tudománybeli történeteknek tanító-
jok volt. Kit a német költeményességben halhatatlanná tet-
tek gondos munkái, az Oszszeán és az Éjszaknak nagyságá-
val iratott egyéb énekei: a miért is az egész németység
csodálja és áldja. Nevezetes egyéb írásiról is: a könyvtár
tartásról, a Garelli könyvtárnak jelesebb dolgairól, a bécsi
könyv nyomtatósságnak történeteiről. Most a Császári nagy
könyvtárnak gondviselője Kollár helyett. Mig a Terésiai Ne-
velő Házban volt, az óta, hogy még esmért írásidből, soha
egy erdélyi ifjú se tért vissza hazájába, a kinek különösen
nem ajánlott volna. Még tavál meg hagyta, hogy köszönt-
selek nevével. Utóbbik munkájában több helyen is dicsére-
tes emlékezetet teszen rólad. Fő képen azért szeret és ma-
gasztal, hogy nem követsz hasonlást írásidban, egy aránt
dicséred a jót, vallás meg különböztetése nélkül minden ír-
ban és szemérmes emberséggel egyenesen meg mondod, hol
ismét az el tévedés.

Másika az a férfin, kinek szép igyekezetéről már a
Hirmondóban is tettem bővebb emlékezetet, még tavál 1784.
a 26-ik levélben. A neve Paintner Mihály. A néhai Jézus
Társaságának volt ez is egy kicsiny ideig szerzetese: mely-
nek hogy az után való dicsőségére nem lehetett, mint már
akkor is igen ifjantan kezdett mindeneket öröm reménység-
gel meg tölteni, ezt annak a Társaságnak szomorú el törle-
tése szakasztotta félbe. Ennek fő foglatosságá a hazai dol-
gokat s történeteket nyomosabban tudni. Eleget boszanko-
dik ő is Horányinak hamar poru, meg gondolatlan, lepka
íróságán. Sok fogyatkozásokat fel fedez benne, és sürgeti,
hogy meg jobbitva gondosabban adja megint közre a jó

Horányi munkáját, vagy pedig szorgalmatosb társakkal maga fog hozzá, kéntelen lévén hebe hurgyaságát meg oilylyegezve hagyni még a jövő nyomnál is. Mert szörnyű dolog az, hogy mi kevereket térszen, kivált a késő időkre nézve, az e féle gondatlanság, milylyennel rakva Horányi majd minden írásiban. Fogadta Horányi, s talám, erre az intésre adta is már ki még tavál munkájának újonan való ki nyomtatásáról azt a tudósítást, melyet, a mint reményilem, már te is láthattál.

Hanem Paintnerről szölván, meg nem irhatom, mi nagyon beléd szeretett, mi nagy tisztelőd, mi igen kívánkozik barátságodban lenni. Én, ha ebben eszközöd lehetek, nagy dolgot követek el, melyek a jó haza méltán örvendhet. Te mind azon rejtett kincs tár vagy: ő pedig fiatalabb erejéhez képest a régiségeket tanulni és fel fürkészni oly móhón el indult, hogy, ha ti össze fogtok társaságából ki maradhatatlan újulást nyerhetnek a magyar tudományos történelmek. Most kivált, hogy préposti méltóságra is emeltett, elég bő jövedelemmel, még annyival is inkább fogja pályáját futhatni, mint hogy arra költsége is bővehben lehet.

A milyennek ábrázolnak gyönyörű munkáid, az az, emberséges, egyenes szívű, örömet közlő, a köz jót szerető, egy tettében való derekas embernek, ez a te igaz képezeted már annyira is bátorította ötöt, hogy magát meg nem tartóztathaván, míg erre engedelmet kérhessen, mindjárt értekezik is tőled, s némelyeket közöl is maga veled, melyekről bizonyosabb tudománya vagyón.

Úgy ám, de meg teszed e ezt, kivált a mit leg először is kér? Hanem ugyan meg kell tenned, ha én is már teszem azt, fogom is tenni, a mire kértél leveledben. Ha hajlandó léssen hozzád szeretetem, úgy irod vala, egyenesen esmértessem meg magamat veled eredetemről és állapotomról. Hasonlót kíván tőled Páintner. Bővebb tudósítást akar na mind magad, mind Sájvert élete folyásáról, mint hogy egyiktőkről se talál semmit is Horányiban. Fogadta ugyan Kornides, hogy ebben szolgál ő is, de még eddig általa sem érte vég czélját. Legjobb hozzád, a kút főhöz folyamodni: mert, hiszen, kiki magát leg jobban esméri.

Még többekről is kívánkozik tőled értekezni. Először is, ha vagyón e arról valami bizonyos tanuságod, hogy Pannonius Janus atyjának igaz neve Česinge, az után ha közre hocsátotta e már Sajvert a szász írókat, s végtére, ha jött e ki nálatok újolag valami munka, mely vagy e hazai vagy a tudománybeli történeteket illetné.

Már a miket is közöl veled, ezek némely bizonyosabb tudósítások, melyek munkáidat illetik. Azokat deákul maga fel is tette, és úgy közlöm veled.

Ad paginam 21 Tomo I. Milkoviae notatur Professorum illum, authorem Utopiae Sapientis fuisse magistrum Adamum Nyir ő, Jaurini anno 1782 defunctum. Qui anno 1748 Claudiopoli Rhetoricam docuit, Patris Repszeli nomen esse Ladislai, qui Budae 24 April 1763 mortuus est. Dacia Sicilia authorem habet Paulum Szilácséh, Claudiopoli 1741 Rhetoricae Magistrum, qui in dissolutione societatis, postquam aliquot domicilia rexisset, Neosolii vivebat. Metempsychosis, sive Fabulosa Transmigratio Animae Fl. Pul-

cheriae, Orientis Imperatricis, in Augustissimam Occidentis Imperatricem Mariam Thesiam, potentissimam Regni Hungariae Reginam Claudiopoli 1749 in formato octavo prodiit, auctore Magistro Moyse Lestyán. Huius Vngarica Vita Sancti Francisci Xarerii tantum Cassoviae anno 1757 (contra ac apud Benkő Trans. Tom. II. pagina 456, annus 1740, et Sancti Ignatii vita coniunctim, exponitur prodiit, quo 1757 anno auctor Ungvarini ad concionem Vngaricam festis diebus dixit.

Hát már magunk is egymással értekezhetünk e valamiről? Nékem annyira volna kedvem, hogy ez a kicsiny idő meg sem engedni. A mik szükségesebbek voltak, előre bocsátottam. A mit kívántál tőlem eredetemről s állapotomról, arról másszor irok. Most csak ezekről.

Mit mondasz betűimről? Nem volna e jó, a mit már Rát Mátyás elég régtől egyszer jelentett 1781 Hirmondójának 19 levelében, a 147 oldalon, azt az egybe szerkesztést valahogyan el kezdeni? Igy minden hangozatra tulajdon betűink volnának. Bé tekintettél, s igen is járatos vagy a régiségekben, ott láttál már ilyeneket: gy, ly, ny, ty, sz, zs, ts, tz nálunk mind egy betűt jelent, igaz az, úgy e? Én ezeket elég szép formákban gondoltam ki mind nyomtatásra, mind pedig kéz írásra. *)

Ezeknek a betűknek bé vételekkel félbe szakadna azonnal sok orthographiai per. Én irok ezekről különösen abban a vetélkedésben, melyet szerzettem a magyar írásnak külömb féle viszontagságiról. Boldogitanál, ha valami bizonyosabb tudósításokat adnál a székely betűkről, mint sem Bél Mátyás adott. Igazak e azok a fen írások székelységben, kivált az, melyről Desericus is szölv. Azt mondják, hogy Hornides már kulcsát találta. Én vele erről még nem szölvhattam. Ha mit tudsz róla, és kivált ha egészen meg küldhetnéd, tedd meg kérlek, igen fogod munkámat gazdagítani. Hát mit tartasz arról a régi énekesről, melynek darabját be is iktattam hurré adásomba? Igaz! vagyón e most régiebb valami írásod annál, melyet Sajnovics ki irt a pozsonyi mise mondóból? Bezzeg jobb magyarázását találtam én annak. Meg tetsz örömmel, ha olvasod.

Hanem, Kincsem Édes Barátom, már valójában ki fogok az időből. Mindjárt hatot üt az óra, a posta szekérré későn jövök. Isten hozzád, frisen légy, szeress. Én igazán szerető tisztelőd vagyok holtig.

Győrött Szent Jakab havának 11. napján 1785.

U. J. Jobbitsd meg magad hibáimat, nincs időm el olvasni.

Közli Szabó Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Tóth Mihály gyakorl. hittanár Debreczenben előfizetést hirdet a gyakorlati hittan egyik igen fontos ágára, az „Egyház-szertartástanra“ (Liturgica), mely 7—8 iven folyó évi ápril. hóban jelenik meg, ára 60 kr. Ajánljuk e munkácskát paptársaink figyelmébe, mert a mint maga a szerző mondja „— a legujabb törvények, miniszteri rende-

*) Itt következik az eredeti levélben a fentebb irt öszszetett betűk egyszerűsített alakja, öt különféle változókból, öt külön sorban. Sz. K.

tek, egyházkerületi végzések főleg az esketés és keresztelés szabályaiba többféle módosítást hoztak be, melyek kezdő, mint gyakorlott lelkészt közelebb érdekelnek: "se célon kívül, míg fog eszméket tartalmazni egy megállítandó liturgiára nézve.

— (Nekrológ.) Fazakas József kolozsvári tanítóképezdei tanár, fájdalom telt kebelével jelenti atyja Fazakas József sz. bagosi ref. pap s a szilágysági ref. egyházmegye ülnökének f. hó 19-én reggel 2 óraker küzdelmekben gazdag és munkás élete 60-ik — s a szó legnemesebb és keresztyénibb értelmében, papszkodásának 48-ik évében hosszúságos gyengélkedés után történt kimúltát. Porrészei f. hó 21-én d. e. 10 óraker Szilágysági-Bagoson rég elhunyt kedvesei porai mellé helyeztetek el!

— Nincs széles Magyarországon olyan kaputos ember, ki Jókai Mór geniusának tisztelője ne volna s hogy annak sok boldog percet ne köszönhetne; ugy hiszszük, érdekelni fogja olvasóinkat e kis statistika, melyet Jókai adott készülődő életiratahoz. „Évről-évre — írja Jókai — jegyzetemet egy kis jegyzőkönyvbe a saját magamat érdeklő adatokat, a mik irodalmi működésem anyagi eredményét ki-tüntetik. Egykor talán, mint összehasonlító irodalmi statisztikai adatok is fognak azok valami értékkel birni egy boldogabb kor előtt. Az általam 27 év alatt a magyar közönségnek átadott művek és időszakos iratok példányszáma meg a mai napig 652,100 kötetre. Ez irodalmi termékért fizetett az olvasó közönség 1.523,650 forintot. Ez összegből a szellemi munkában résztvevő író társaimnak fizettem 252,800 forintot. Művészi munkatársaimnak (rajzoló, metszők) 43,800 frtot. Állami közvetett adó fejében (bélyeg, posta) 231,900 frtot. Az „Üstökösért“ bélyeg, és postadíj 72,200 frtot; a „Honért“ 146,000 frtot. A többi az „Eleképek“, „Délbáb“, „Remény“, „Igazmondó“ stbiért. Magam kaptam írói tiszteletdíj fejében 246,200 frtot. A többi 780,950 frt. felment a nyomdai munkásokra, papírosra, a kiadók és részletes elárusító könyv-árusok osztalékaira.

— Nem tartozik ugyan lapunk körébe, de a menyiben a művészeteknek ápolása és a szép iránti kultusz soha sem téveszti el hatását erkölcsi érzelmeink nemesítésére — megkeresés után — örömet adunk helyet e jelentésnek, melyet a jó hitelű Táborosky és Parsch küldtek be s mely által, ugy véljük, szolgálatot teszünk a zenével foglalkozóknak Új zeneművek. Zongorára négy kézre. Tisza Aladár. A fiatal színház látató. 3-ik füzet. Tihany ostroma. Báthori Mária. Benyovszky. 1 frt. 20 kr. Gyöngyök a magyar nép dalaiból. Kisütött a nap. Kis Komárom. Kilencet ütött az óra. Gyere be rózsám. Korosmárosné. Mikor én. Meg ne mondja. 1 frt. Népszerű csárdások. Legújabb és legjobb gyűjtemény. 2-ik füzet 1 frt. 50 kr. Zongorára két kézre. Badarzewska Th. A meghallgatott ima. Válasz a szűz imájára. (La pière exaucé) 50 kr. Bayer F. Halász dal (Fischerlied) 30 kr. Ghys. H. Air du roi Louis XIII. 50 kr. Hess J. Ch. Hová szállsz te kis madár? (Ou vas-tu, petit oiseau) Reverie. 50 kr. Richards B. Szivem, szivem, miért vagy olyan szomorú? (Herz mein, warum traurig) 50 kr. Viktoria. Nocturne. 50 kr. Székely Imre. 25-ik magyar ábránd. Repülj fecském ablakára. Ezt a kerek pusztát járom én. Népdalok felett. 1 frt. 50 kr. 27-ik ábránd. Be szomorú ez az élet én nékem. Be sok falut, be sok várost bejártam. Nézz rózsám a szemembe. Népdalok felett. 1 frt. 50 kr. Szénfy Gyula. Kis ábránd kedvelt népdalok felett. 1 frt. Tánccok és indulók zongorára két kézre. Deutsch Vilmos. Világ fájdalom. Mazur polka, 50 kr. ifj. Fahrbach Fülöp Theresienstädter Kinderball Tánze. Keringő. 80 kr. Froh im Kreise, rezgő polka 50 kr. Schneeball négyes 60 kr. Farkas Miska Tündér Ilona

lengyelke. 50 kr. Krohn Vilmos. Pesti élet. Mazur polka. 40 kr. Langer C. In der Pause, gyors polka. 50 kr. Rosenzweig. V. Rothe, Rotte, Rotte! rezgő polka. 50 kr. Seifert A. Honvég disz-induló. 60 kr. Muzzi, rezgő polka 50 kr. Damen Huldigung rezgő polka 50 kr. Strobl H. Telegraphische Depeschen. Keringő. 80. kr. Der fescche Schani. Induló. 50 kr. Tisza Aladár. Scorpio csárdás. 60 kr. Tarna vize lassan folyik medrében. (Csak titokban akartalak szeretni...) csárdás. 60 kr. Zapf Antal. Rákócy induló. Berlioz után. 50 kr. Dalok egy énekhangra zongorára kísérettel. Jeiteles Ignác. Két eredeti magyar dal. Kerekes András. A császár kincse. 1 frt. Schubert F. Eji rém. (Erlkönig.) 50 kr. A vándor. (Wanderer.) 50 kr. magyar és német szöveggel. Az elősorolt új zeneművek, tekintve díszes kiállításukat és dallamosságukat, bizonyára a zeneértő közönségnek ép ugy teljes tetszésével fognak találkozni, mint a tevékeny kiadónak korábbi népszerűvé vált kiadványai. A buzgó kiadók a közönség igényeinek minden irányban eleget tenni igyekezzenek. Kezdő zongorásoknak kétség kívül örömet fognak szerezni Tisza Aladártól; az előhaladottabb műkedvelők könnyű kivételű dallam gazdag darabokat találnak Bayer, Ghys, Hess, Richards és Szénfy szerzeményeiben; a bevezetett zongorásoknak pedig igen ajánljuk Székely két új ábrándját. A tánczenekedvelők pedig örömmel veendik ifj. Fahrbach Fülöp és Seifert szerzeményeit, valamint Rosenzweignek már is igen népszerűvé vált Rothe, Rothe, Rothe! rezgő polkáját. Jeiteles és Schubert dalai oly előnyösen ismeretek, hogy azok hővebb ajánlatra nem szorulnak.

„ARANY-KÖNYV.“

— Belső-farkas-utcai templomunkban felállítandó orgonánk költségeire újabb adakoztak. hidelvei iskolatanító Benedek József ivén.

Papp József 10 frt, Kilin Dániel 50 kr. Bagaméri György 1 frt. Régeni Sámuel 15 kr. Én is adtam (Biró Mihály) 5 frt. ifj. Lászlóczki Samunné Nagy Juliánna 2 frt. Hajdu János 1 frt. Zsigmond Lidi tanítóné 1 frt. Benedek József tanító 1 frt. Nagy József 20 kr. Nagy Lajos 30 kr. Nagy György 25 kr. Bikfalvi Anna 50 kr. Bikfalvi Róza 50 kr. Máté Róza 20 kr. Kerekes Lula 10 kr. Balog József 20 kr. Varga Eszter 20 kr. Papp Anna 50 kr. Nagy Antal 20 kr. Szilágyi Antal 10 kr. Hiri Ferenc 20 kr. Hiri Pepi 20 kr. Kovacs Róza 10 kr. Nagy Lula 1 frt. Burchárd Anna 10 kr. Ujfalvi Róza 10 kr. Kőmőcsi István 20 kr. Ferenci Kata 10 kr. Vári Róza 10 kr. Nagy Anna 30 kr. Kolbergel József 10 kr. Rác Anna 10 kr. Török Zsuzsa 20 kr. Dal István 50 kr. Kollai Anna 20 kr. Baga Zsuzsa 10 kr. Baga György 10 kr. Havadi István 10 kr. Deretel Biri 10 kr. Menyhárt Samu 20 kr. Kugler Anna 10 kr. Szakács Mihály 20 kr. Simon Dániel 10 kr. Kiss István 10 kr. Szabó Endre tanító 1 frt. Komáromi János asztalos 50 kr. Bagaméri Zsuzsa 1 frt. Varkoly István 1 frt. Bitai János 50 kr. Összesen 32 frt 56 kr. (Bététetett a t a k a r é k - p é n z t á r b a.)

KÖRÖZTETNEK.

87—1873.

Széki egyházmegyénkben a veres-egyházi első-osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap március végé.

A folyamodványok széki esperes t. t. Báthori Dániel aa.-hoz Székre küldendők.

Kolozsvárt, január 21, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

225—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben az ujszékeli kántor-tanítói állomás, melynek évi javadalma:

1) 26 kalongya őszgabona; 2) 280 véka csős-törökbuza; 3) 25 szekér fa; 4) Tandij minden gyermektől 1 frt. mintegy 50 frt; 5) Kegye-hagyományi kamat 46 kr; 6) 280 □^o másod-, 1 hold 1700 □^o negyed-osztályú szántó és 900 □^o negyed-osztályú kaszáló haszonélvezete; 7) Tiszteséges lakás, veteményes és gyümölcsös kerttel.

Pályázati határnap március vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők. Kolozsvártt, február 21, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

230—1873.

S.-Szentgyörgyi püspöki vizsgálat alatti egyházunkban az ének-vezéri állomás; évi javadalma:

1) 32 kalongya őszgabona és ugyanannyi zab.

2) Az egyház igavonó marhát tartó tagjai fizetnek az egyházi hivatalnokoknak 1—1 szekér fát, melynek $\frac{1}{9}$ -ed része az ének-vezéré.

3) Malom-haszonbérből 20 frt. o. é.

4) 14 köből férőju szántó-, és egy öt szekér szénát termő rét haszonélvezete.

5) Az egyház-pénztárából 100 frt. o. é. évnegyedi előleges részletekben.

6) A vallás-tanításra fentartott iskolai pénz-alapból 100 frt. o. é. évnegyedi előleges részletekben.

7) Kameratikum címen 17 frt. 43 kr.

8) A kepe-fizető nagy halottakat kivéve, minden halott után 50 kr. ha virasztási éneket kívánnak, azért külön 50 kr.

9) Az ideiglenes tartozkodásu s nem rendesen képező honoráciorok minden ének-vezetői funkcióért 3 o. é. frtot fizetnek.

10) Lakás, veteményes- és jól beállított gyümölcsös kert. **T e e n d ő i:**

1) A rendes ének-vezéri teendők.

2) A városi községi-iskolába járó mindkét nemű, hitfelekezetünkhöz tartozó növendékek minden osztályában az ének-tanítás.

3) A városi községi-iskolába járó felekezetünkhöz tartozó mindkét nemű növendékek alsó osztályaiban a vallás-tanításban a lelkésznek segédkezés.

4) Az egyházi ének-kart, mint annak kar-vezére, vezetői és meghatározott órákban tanítja és gyakorolja.

Pályázati határnap április 15.

A folyamodványok lelkész t. Göde Károly aa.-hoz S.-Szentgyörgyre küldendők.

Kolozsvártt, február 21, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

234—1873.

Küküllői egyházmegyénkben az egrestői másod-osztályúvá emelt lelkészi állomás, melynek évi javadalma. 1) 104 kalongya buza. 2) 122 veder must. 3) 40 szekér fa. 4) 90 véka szemes gabona, rozs, elegendő buza, vagy törökbuza. 5) 35 tenyeres napszám. 6) Kanonika porció: 5 hold 800° szántó. 9 szekér szénát termő kaszáló. 7) Alapítványi pénz 2 frt. 75 kr. 8) Tanító nem levén, gyermek tanításért egy veder must, vagy ha az nem teremne, egy véka szemes gabona; tanulók száma 40—50

Pályázati határnap április 15.

A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz Haranglábura (u. p. Dicső-Szent-Márton) küldendők.

Kolozsvártt, február 17, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

243—1873.

Szilágy-szólónoki egyházmegyénkben a krasznai kántor-tanítói állomás. Fizetés:

1) 40 kalongya búza. 2) 88 véka elegendő buza. 3) 185 veder must. 4) 130 szekér fa. 5) A gabonát és bort nem termelő kepe-fizetőktől buza-, bor-váltás mintegy 100 frt.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

o. é. 6) Tandij minden gyermektől egy fél veder must és 40 kr; tanulók száma 60—70. 7) Bért nemfizetektől temetésért 50 kr. o. é. 8) Az iskola épületben lakás, konyha-kerttel. Pályázati határnap március vége.

A folyamodványok szilágy-szólónoki esperes t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, február 25, 1873. *Nagy Péter,*
erdélyi ev. ref. püspök.

244—1873.

Az 1873-iki évi papi szigorlatra kidolgozandó feladványok.

I. Dogma-történelmi feladvány.

Adassék elő főbb reformátorainknak (Luther, Calvin, Zwingli és Melancton) a sákramentumokról általában, főleg pedig az urvasoráról nyilvánított hitnézetök; az egymásból eltérő hitnézetek kiegyenlítését célzó törekvések, colloquiумok; ezeknek eredménye; és végre, a nevezetesebb protestáns felekezeteknek az urvasorára vonatkozó tanfogalma bíráló észrevételekkel kísérve.

II. Vallás filozófiai feladvány.

1. Miután sokan azon véleményben vannak, hogy az okozatossági törvény (a véges okok szakadatlan és szükségképeni láncolata) általánosságának elismerése mellett el kell nemulnia az imának, mutattassék ki:

a) A véges okok kapcsolatának elismerése nem zárja ki, sőt valóban lehetségessé teszi az abszolút isteni okozatosság elismerését.

b) Az imára való szükség-érzetünk, az ima lényege, valódi hatása, végül: minő értelme és alapja van az imának még ugyis, mint véges, akár anyagi javak kérésének.

2. Egy lelkész visszautasítja hallgatói azon kérését, hogy esőért könyörögjön. Minő felfogás alapján lehetnek nehézségei? Helyesek-e azok, vagy nem? Minő alapon, és minő okokból kellett volna akár esőért is könyörögnie? Végül, intéztessék az ezen kérést nyilvánító egyszerű földművelő hallgatókhoz egy rövid, az őik értelmökhez és felfogásukhoz mért felvilágosító beszéd.

Jegyzés. Látni való, hogy e két feladat tárgya ugyan az, csak hogy a kidolgozásnak lesz különböző alakja; az első, a tudományos alak; a második, a népszerű, mely akár elbeszélő is lehet. A procedensek szabad tetszésök szerint választhatnak e kettő között.

III. Exegetikai feladvány:

Magából az új-testamentumból kimutatandó, hogy Jézus közvetlen tanítványai közül, melyik fogta fel legméjében Jézus tanításának szellemét?

IV. Vezérige egyházi beszédre:

I. Péter 5, 2—3. Legeltessétek az istennek seregét, mely a ti gondviseléstök alatt van, gondot viselvén arról nem kényszerítéshöz, hanem örömet; nem kívánván értelem nélkül a nyereséget, hanem kész indulattal.

Sem pedig úgy, mint uralkodván az urnak örökségén, hanem úgy: mint kik az isten seregének tükrei legyetek.

Nagy-Enyed, január 29, 1873.

Nagy Péter, *Hegedűs János,*
erdélyi ev. ref. püspök rektor.

Nyittposta.

5. **Tübinga.** K. J. urnak. Szívesen kérjük, küldje el a folytatást mielőbb, hogy megszakítás nélkül közölhessük.

6. **Minden egyházmegyénkbe.** A vizitációkról nem kaphatunk-e tudósításokat? Semmi feljegyezni valót sem találhatni széles Erdélyországának kalvinista lakósa között? Roszul van ez így! Vagy tán, minden jól rendbe van?

7. **Bőjtű prédikáció.** Most éppen beléptünk a bőjtűbe; nó csak, mondja el otthon. Ha kiadnók, lapunk olvasói bizony megszöknek tőle.

8. **A villám, mint isten büntetése.** Nagy kérdés ez, uram: hátha a szerencsétlenség egy kis ártatlan gyermeket, egy galambot, egy virágot ér: akkor is isten büntetése? Hátha a templomot hamvasztja el a villám: az is isten büntetése? **Fiat lux!**

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.